

Republika e Kosovës
Republika Kosova-Republic of Kosovo
Qeveria - Vlada - Government
MINISTRIA E ENERGJISË DHE MINIERAVE
MINISTARSTVO ENERGIJE I RUDARSTVA
MINISTRY OF ENERGY AND MINING

ENERGETSKA STRATEGIJA REPUBLIKE KOSOVA
2009 – 2018

Priština, 2009

Republika e Kosovës
Republika Kosovo-Republic of Kosovo
Kuvendi- Skupština-Assembly

Zakonodavstvo III

Skupština.

Na osnovu člana 65(9) Ustava Republike Kosovo i Pravila 46 Poslovnika o radu Skupštine na plenarnoj sednici održanoj 01. aprila 2010. nakon razmatranja Izveštaja Komisije za Privredu, Trgovinu, Industriju, Energetiku, Transport i Telekomunikacije u vezi sa Nacrtom-Energetske Strategije za period 2009-2018, donosi sledeću:

ODLUKU

1. Usvaja se Energetska Strategija za period 2009-2017 na preporuku Komisije za Privredu, Trgovinu, Industriju, Energetiku, Transport i Telekomunikacije, kao u nastavku:

1. Da se resursi lignita stave na raspolaganje i korišćenje u skladu sa novim proizvodnim energetskim kapacitetima i u skladu sa razvojnim interesima Kosova.
2. Da se stvori pravno okruženje za konkurenciju i slobodno tržište u oblasti energetskog sektora.
3. U "Energetskoj Strategiji", odeljak 11.2.5. Revitalizacija TC "Kosovo B" sa učešćem privatnog sektora, izmenjuje se treća rečenica drugog pasusa i glasi kao u nastavku: "privatni sektor će biti uključen u okviru transakcije "Kosova e Re"."
4. Izgradnja novih proizvodnih kapaciteta će se obaviti na osnovu dugoročnih interesa za Kosovo, u prvoj fazi kapacitet od 1000 megavata sa mogućnošću izgradnje drugih kapaciteta u skladu sa zahtevima i energetskim bilansom zemlje i regiona.
5. Vlada Kosova se obavezuje da Akcioni Plan uskladi sa Energetskom Strategijom usvojenom za period 2009-2018.

Nr.03-V-272

Priština, dana 01. aprila 2010.

Predsednik Skupštine
Jakup KRASNIQI

Odluka se dostavlja:

- Vladi Kosova,
- Komisiji za Privredu, Trgovinu, Industriju, Energetiku.. i
- Arhivi Skupštine.

Sadržaj

ZAHVALNOST	5
SKRAĆENICE	6
IZVRŠNI ZBIR.....	8
1. UVOD	10
2. POLITIKE, ZAKONSKI OKVIR I INSTITUCIJE ENERGETSKOG SEKTORA	10
2.1 ENERGETSKE POLITIKE I EKONOMSKO REGULISANJE.....	11
2.2 ZAKONSKI I REGULATORNI OKVIR.....	11
2.2.1 Zakonski okvir.....	11
2.2.2 Regulatorni kadar	12
2.3 ENERGETSKE INSTITUCIJE I PREDUZEĆA	13
2.3.1 Institucije.....	13
I. Deklaracija misije.....	13
II. Vizija.....	13
2.3.2 Energetska preduzeća	14
3. ANALIZA STANJA I PROGRES U SEKTORU TOKOM PERIODA 2005-2008. GODINE	15
3.1 PROIZVODNJA LIGNITA I ELEKTRIČNA ENERGIJA	15
3.1.1 Proizvodnja lignita.....	15
3.1.2 Generisanje električne energije	19
3.1.3. Prenos električne energije.....	21
3.1.4 Distribucija električne energije.....	22
3.2 NABAVKA, OBRAČUNAVANJE I NAPLATA ELEKTRIČNE ENERGIJE	22
3.3 CENTRALNO GREJANJE.....	22
3.4 PRIRODNI GAS I NAFTNI DERIVATI.....	23
3.5 EFIKASNOST ENERGIJE I OBNOVLJIVI IZVORI.....	23
3.6 ZAŠTITA SREDINE.....	25
3.7 DOSADAŠNJA FINANSIJSKA PODRŠKA.....	28
4. POTROŠNJA I SNABDEVANJE ENERGIJOM.....	29
4.1 UKUPNA POTROŠNJA ENERGIJE TOKOM PERIODA 2004-2007	29
4.2 POTROŠNJA ENERGIJE PREMA EKONOMSKIM SEKTORIMA TOKOM PERIODA 2004-2007	29
4.3 RAZLOZI BRZOG POVEĆANJA POTROŠNJE ENERGIJE	30
4.4 PROIZVODNJA ELEKTRIČNE ENERGIJE U PERIODU 2000-2007. GODINE.....	30
4.5 SNABDEVANJE ELEKTRIČNOM ENERGIJOM TOKOM PERIODA 2000-2007. GODINE	31
4.6 UVOZ ELEKTRIČNE ENERGIJE	32
5. PROJEKAT „KOSOVA E RE“	33
6. REGIONALNE I EVROPSKE INTEGRACIJE	34
6.1 TRAKTAT ZA ZAJEDNICU ENERGIJE	34
6.2 PRATEĆI MEHANIZAM STABILIZACIJE I PRIDRUŽIVANJA	35
6.3. BILATERALNA SARADNJA	36
6.4. DONATORSKA KONFERENCIJA ZA KOSOVO	38
7. ZBIR SWOT ANALIZE ZA ENERGETSKI SEKTOR	38
8. PREDVIĐANJE POTREBA ZA ENERGIJOM ZA PERIOD 2009 – 2018.....	40
8.1 ENERGETSKI INTENZITET I ENERGETSKA POTROŠNJA PO STANOVNIKU.....	40
8.2. PREDVIĐANJE POTRAŽNJE ZA ENERGIJOM	40
8.2.1 Predviđanje potražnje za energijom u stambenom sektoru.....	41
8.2.2 Predviđanje potražnje za energijom u sektoru usluga	43
8.2.3 Predviđanje potražnje za energijom u sektoru industrije.....	44
8.2.4 Predviđanje potražnje za energijom u sektoru transporta	45
8.2.5 Predviđanje potražnje za energijom za sektor poljoprivrede.....	47
8.2.6 Predviđanje potražnje za energijom za sve sektore	48
8.3 ANALIZA PREDVIĐANJA POTRAŽNJE ZA ELEKTRIČNOM ENERGIJOM	49
8.3.1 Predviđanje potražnje za električnom energijom i maksimalnih opterećenja.....	49

8.3.2 Gubici električne energije u elektroenergetskom sistemu	50
8.3.3 Mere za stabilizaciju snabdevanja i kontrole potrošnje električne energije	50
8.4 PREDVIĐANJE PROIZVODNJE ELEKTRIČNE ENERGIJE NA KOSOVU ZA PERIOD 2009-2018.....	50
8.5 SNABDEVANJE KOSOVA ELEKTRIČNOM ENERGIJOM ZA PERIOD 2009 – 2018	52
8.6 SNABDEVANJE TERMOELEKTRANA LIGNITOM ZA PERIOD 2009-2018.....	52
9. MISIJA I VIZIJA ENERGETSKE STRATEGIJE.....	52
10. STRATEŠKI OBJEKTIVI	53
11. PRIORITETNE POLITIKE I MERE ZA REALIZACIJU STRATEŠKIH OBJEKTIVA	55
11.1 KOPOVI LIGNITA	55
11.2 ELEKTRIČNA ENERGIJA	58
11.2.1 Dalje razdvajanje KEK d.d.	59
11.2.2 Obračun naplata, finansijsko re saniranje KEK d.d.	60
11.2.3 Zakonska i regulatorna sredina	61
11.2.4 Termoelektrana „Kosova e Re“	61
11.2.5 Revitalizacija TC „Kosova B“ uz učešće privatnog sektora	62
11.2.6 Modernizacija prenosnog sistema i njegova međunarodna integracija.....	62
11.2.7 Angažovanje privatnog sektora u distribuciji i snabdevanju električnom energijom.....	64
11.2.8 Razvoj tržišta električne energije i konkurencija	65
11.2.9 Tarife električne energije i socijalna zaštita	66
11.2.10 Program za menadžiranje potražnje „Demand Side Management“	66
11.2.11 Podrška od Budžeta Kosova za elektroenergetski sektor	66
11.3 CENTRALNO GREJANJE.....	67
11.4 PRIRODNI GAS	68
11.5 NAFTA I NJENI DERIVATI.....	69
11.6 EFIKASNOST ENERGIJE I OBNOVLJIVI IZVORI ENERGIJE.....	69
11.7 OBEZBEĐIVANJE STANDARDA ZA ZAŠTITU ŽIVOTNE SREDINE I SOCIJALNA PITANJA	71
11.8 USPOSTAVLJANJE MODERNOG SISTEMA ENERGETSKIH STATISTIKA	72
12. EVROPSKE INTEGRACIJE I MEĐUNARODNA SARADNJA	73
13. IZGRADNJA DOMAĆIH INSTITUCIONALNIH KAPACITETA	73
14. MERE ZA SPROVOĐENJE ENERGETSKE STRATEGIJE.....	74

Zahvalnost

Ministarstvo energije i rudarstva (MER) se toplo zahvaljuje svim onima koji su saradivali sa MER-om u pripremanju ove Energetske strategije za period 2009-2018, uključujući Kancelariju regulatora energije (KRE), Operatera sistema prenošenja i tržišta električne energije Kosova (KOSTT d.d.), Kosovske energetske korporacije (KEK d.d.), toplane, Ministarstvo za privredu i finansije (MPF), Ministarstvo za trgovinu i industriju (MTI) i Kancelariju Projekta LPTAP.

MER se, takođe, zahvaljuje i Svetskoj banci, Evropskoj komisiji, Agenciji Sjedinjenih Američkih Država za međunarodni razvoj, na svestranoj podršci koju daju institucijama energetskeg sektora na Kosovu. MER veruje da će ovakvom podrškom Kosovo uspeti da transformiše i prestrukturise energetske sektor, kao i da će privlačiti potrebne privatne investicije, omogućivši integraciju ovog sistema od životnog interesa sa regionalnim i evropskim energetskeim sistemima. Samo na taj način će se moći ispuniti strateški objektivni za korenito poboljšanje sigurnosti snabdevanja domaćih potrošača energetskeim uslugama, ekonomski premostivim i konkurentnim.

Skraćenice

AER	Evropska agencija za obnovu
BB	Svetska banka
BE	Evropska zajednica
BK	Budžet Kosova
BRE	Obnovljivi energetske izvori
CBT	Među granična trgovina energije
DSM	Menadžiranje stranih zahteva - Demands Side Menagment
EE	Efikasnost energije
EJL	Jugoistočne Evrope
ETSO	Evropski operateri prenosnog sistema
FMN	Međunarodni monetarni fond
FpP	Poziv za predlog
GLN	Tečni naftni gas
GPE	Radna grupa za energiju
GWh	Gigavat čas
HC	Hydrocentrala
KE	Evropska komisija
KEK sh.a.	Kosovska energetska korporacija
KfW	Kreditanstalt fur Wiederaufbau
KOSTT sh.a.	Operater sistema transmisije i tržišta na Kosovu
KPMM	Nezavisna Komisija za rudnike i minerale
ktoe	Kilo Ton Oil Ekvivalent
kW	Kilovat
kWh	Kilovat čas
MASHT	Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije
MEF	Ministarstvo privrede i finansija
MEM	Ministarstvo energije i rudarstva
MMPH	Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja
MPMS	Ministarstvo Rada i Socijalne Zaštita
MPSA	Prateći mehanizam stabilizacije i pridruživanja
MTEF (KASH)	Srednjoročni okvir potrošnje
MTI	Ministarstvo za trgovinu i industriju
MW	Megavat
NP	Javno preduzeće
OKB	Organizacija ujedinjenih nacija
OSB	Operateri prenosnog sistema
PATEL	Projekat tehničke asistencije energija od lignita
PBP	Bruto domaći proizvod
PPP	Javno Privatno Partnerstvo
PV	Plan delovanja
PVPE	Plan delovanja za evropsko partnerstvo
PZSE	Program za sprovođenje energetske strategije
QK	Vlada Kosova
SCADA/EMS	Nadzor komandiranja i prikupljanje podataka/ Menadžiranje Elektronergetskog Sistema
SLK	Visoki scenario potražnje
SMK	Srednji scenario potražnje

SRE	Preispitivana energetska strategija
SWOT	Analiza prednosti, slabosti, mogućnosti i rizika
TC	Termocentrala
TEEA	Privremeni tehnički sporazum za razmenu energije
TKE	Traktat zajednice za energiju
TML	Taksa na otkop lignita
TTA	Privremeni tehnički sporazum
UNMIK	Misija ujedinjenih nacija na Kosovu
VSMS	Strateška socijalna i procena sredine
ZRrE	Kancelarija regulatora energije

IZVRŠNI ZBIR

Ovaj dokument predstavlja preispitivanje Energetske strategije Kosova za period 2005-2015. godine. Bazirajući se na analizu i refleksiju nad aktuelnim stanjem, ova strategija identifikuje najznačajnije izazove sa kojima se suočava energetska sektor, usmerava razvoj naj pristupačnih politika za što brže pretvaranje ovog sektora od životnog interesa za Kosovo u jedan održiv i samofinansirajući sektor, koji pruža kvalitetne energetske usluge, ekonomski povoljne za potrošače na Kosovu i identifikuje glavne politike i mere koje će se preduzeti za unapređenje reformi u sektoru, da bi se na taj način omogućilo privlačenje privatnih investicija, zaštitu sredine i što potpuniju integraciju energetskih sistema Kosova sa regionalnim i evropskim.

Ova strategija posvećuje posebnu pažnju usaglašenosti sa „*aquis*“ Evropske unije, „*aquis*“ koji su za energetska sektor obavezni za Kosovo u okviru učlanjenja u Traktatu zajednice za energiju. Strategija ima za cilj stimulisanje racionalnog korišćenja energije i povećanje efikasnosti njenog korišćenja, korišćenje obnovljivih izvora energije, uvođenje novih tehnologija i sprovođenje standarda životne sredine, kako su zakonom predviđeni.

Strateški objektivni, identifikovane politike i mere u ovoj strategiji, za svaki pod sektor energetskog sektora, predstavljaju osnov za izradu Programa sprovođenja Energetske strategije za period 2009-2011. godine.

Strategija obuhvata 10-to godišnji vremenski period. Predviđeni ciljevi i mere u njoj predstavljaju jednu jasnu viziju za nekoliko ključnih aspekata od visokog interesa za razvoj energetskog sektora u toku decenije 2009-2018. Strategija je podeljena u dva dela.

Prvi deo sadrži kompletnu predstavu i analizu aktuelnog stanja i postignutog progressa u energetskom sektoru tokom perioda 2006-2008. godine, uključujući do sada sprovedene politike; postojeći zakonski i regulatorni kadar; postojeće energetske institucije i preduzeća; analizu potrošnje, proizvodnje, prenosa i distribuiranja i snabdevanja energije; progress u sektoru grejanja, prirodnog gasa, efikasnosti energije i obnovljivih izvora; javnu i finansijsku podršku od donatora za energetska sektor; progress u pripremanju za izgradnju Termoelektrane „Kosova e Re“; kao i postignuti progress u oblasti regionalnih i evropskih integracija. Prvi deo strategije završava se zbirom SWOT analize o energetskom sektoru Republike Kosova. Iz analiza predstavljenih u Prvom delu Strategije, identifikovani su izazovi ispred energetskog sektora, izazovi na kojima se baziraju strateški objektivni naznačeni u Drugom delu dokumenta.

Drugi deo dokumenta sadrži predviđanje potreba za energijom i njihovo pokrivanje za period 2009-2019. godine, u totalu i za svaki ekonomski sektor, misiju i viziju Strategije; strateške objektivne; prioritetne politike i mere za realizaciju strateških objektivnih; perspektivu evropskih integracija i međunarodne saradnje; potrebu i mere za izgradnju domaćih institucionalnih kapaciteta; kao i predviđene mere za sprovođenje ove strategije. Poseban fokus u ovoj strategiji ima ostvarivanje što je pre moguće sigurnosti održivog i kvalitetnog snabdevanja električnom energijom. Zbog toga je posebna pažnja posvećena izgradnji novih proizvodnih kapaciteta električne energije i rehabilitaciji TC „Kosova B“, obe uz učešće privatnog sektora. Isto se predviđa i za dovoljno i održivo snabdevanje u buduće ovih proizvodnih kapaciteta lignitom.

Poboljšanje nivoa fakturisanja i naplate utrošene električne energije predstavlja značajan izazov za KEK d.d. i institucije zemlje. Ostvarivanje uspostavljenih objekta će predstavljati jednu veoma dobru osnovu za povećanje poverenja investitora u energetskom sektoru, a smanjivaće i masu percipiranog rizika od njih.

Ispunjavanje obaveza koja proizilaze iz Traktata zajednice za energiju i procesa evropskih integracija je jedna druga značajna dimenzija ove strategije. U tom okviru, predviđaju se mere koje će se u buduće preduzeti za okončanje restrukturiranja i reformisanja energetskog sektora u skladu sa direktivama SE-a i domaćeg važećeg zakonodavstva, tako ovaj sektor postane ne samo samoodrživ sa finansijskog aspekta, nego i da privlači privatne investicije i da uspeva da znatno doprinosi bržem i održivom ekonomskom i socijalnom razvoju zemlje.

Primena evropskog pristupa, kada je reč o energiji, sredini i konkurenciji, pod pažnjom je ove Strategije. To će omogućiti integrisanje energetskog sektora naše zemlje u evropske energetske sisteme. Posebna pažnja posvećuje se zaštiti sredine od elementa zagađenja iz energetskih postrojenja.

I povećanje efikasnosti energije i korišćenje obnovljivih energetskih izvora smatraju se značajnim elementima ove strategije. Jasne politike i mere su obuhvaćene i u ovom dokumentu za ova dva značajna sektora.

Strategija ima za cilj pripremanje jednog potpunog zakonskog i regulatornog kadra, koji bi omogućio privlačenje znatnih privatnih investicija u naš energetski sektor. Regulatorni okvir energetskog sektora Kosova cilja se da bude potpun i jasan, kako bi se steklo poverenje stranih investitora u njemu.

Na kraju, što je veoma značajno naglasiti, vizija Strategije je da će se kroz privatne investicije moći da se izbegne ne samo aktuelni teret koji energetski sektor predstavlja za Budžet Kosova, nego će moći da se ostvaruje znatno poboljšanje sigurnosti u snabdevanju energijom i njen kvalitet u predstojećem srednjoročnom periodu.

Prvi deo

1. Uvod

Ovo preispitivanje Energetske strategije Kosova je realizovano u skladu sa Zakonom o energiji Br. 2004/8. Preispitivana Energetska strategija (PES) je bazirana na analizu i reflektiranje na aktuelno stanje. Ona identifikuje najznačajnije izazove sa kojima se suočava energetski sektor, usmerava razvijanje naj pristupačnih politika za pretvaranje što je pre moguće ovog sektora od životnog interesa za Kosovo u jedan održiv i samo finansirajući sektor, koji pruža kvalitetne energetske usluge ekonomski povoljne za potrošače na Kosovu, kao i identifikuje politike i glavne mere koje valja preduzeti za avanziranje reformi u sektoru, kako bi se omogućilo privlačenje privatnih investicija i što potpunije i brže integrisanje energetskih sistema Kosova sa regionalnim i evropskim.

Preispitivanje Energetske strategije je bazirano na Program i odluke Vlade Kosova, ko i na određeni broj relevantnih studija i analiza. Posebna pažnja je posvećena usaglašenosti ove strategije i sa *aquis* Evropske unije, *aquis* koji je obavezujući za Kosovo u okviru učlanjenja u Traktatu energetske zajednice.

Ovaj dokumenta predstavlja osnovni okvir na osnovu kojeg će se, nakon odobrenja u Vladi i usvajanja u Skupštini Kosova, realizovati dalji koraci reformi, potpunog restrukturiranja i održivog razvoja energetskog sektora. Strateški objektivni, identifikovane politike i mere u ovom dokumentu za svaki pod sektor imaju za cilj i stvaranje orijentacione osnove za izradu Programa sprovođenja Energetske strategije za period 2009-2011. godine.

Energetska strategija Kosova ima za cilj i efektivno menadžiranje postojećih energetskih izvora i zaštitu životne sredine. Ona se fokusira na povećanju sigurnosti snabdevanja prema evropskim standardima i diversifikaciji energetskih izvora. Ova strategija ima za cilj stimulaciju racionalnog korišćenja energije i povećanje efikasnosti njenog korišćenja, korišćenje obnovljivih izvora energije, uvođenje novih tehnologija koja ne oštećuju na nepopravljiv životnu sredinu, poštujući na taj način sprovođenje međunarodno prihvaćenih standarda sredine.

Ova strategija obuhvata 10-to godišnji vremenski period, predstavljajući jedan jasan dokumenat, koji se razvijao bazirajući se na prethodne relevantne dokumente i studije. Mere za realizaciju preispitivane strategije obuhvataju trogodišnji kratkoročni period 2009-2011, srednjoročni do 2011. godine i dugoročni – do 2018. godine. Predviđeni ciljevi i mere u ovom dokumentu predstavljaju jednu jasnu viziju za nekoliko ključnih aspekata od visokog interesa za razvoj energetskog sektora tokom decenije 2009-2018.

2. Politike, zakonski okvir i institucije energetskog sektora

Izrada politika, organizovanje, regulisanje i menadžiranje energetskog sektora u Republici Kosova vrši se kroz paket zakona koji su u celosti u skladu sa *aquis* Evropske unije (EU) o

energiji. S druge strane, institucije sektora obuhvataju Vladine, regulatorne institucije, kao i energetska preduzeća.

2.1 Energetske politike i ekonomsko regulisanje

Važeće zakonodavstvo utvrđuje uloge i odgovornosti za upravljanje i regulisanje energetskog sektora. Skupština Kosova usvaja zakone. Istoj se prezentiraju i politike i energetska strategija, koja se predlažu od strane Vlade/MER, u konsultaciji za zainteresovanim strankama. Ministarstvo energetike i rudarstva (MER) priprema 3-godišnji Program sprovođenja Energetske strategije, organizuje rad i monitoriše i izveštava o sprovođenju Energetske strategije i priprema njeno preispitivanje. MER je odgovorno za izradu energetskih politika i donošenje odluka za energetski sektor, koja promovišu dobro upravljanje. S druge strane, Kancelarija regulatora energije (KRE) vrši ekonomsko regulisanje sektora i licenciranje operatera energetskog tržišta.

Kancelarija regulatora energije (KRE) preispituje i usvaja tarife, kao i vrši monitoring tržišta energije. KRE obezbeđuje transparentnost i odgovornost aktera tržišta i podstiče poboljšanje ekonomske, socijalne i performanse životne sredine. U mandatu KRE-a je da osigurava da „javni snabdevač“ ispunjava „obaveze za snabdevanje“ električnom energijom svih potrošača na poverljiv način i po cenama koja odražavaju cenu koštanja.

Drugi vladini organi, kao što su Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja (MŽSPP), Ministarstvo za rad i socijalno staranje (MRSS), Ministarstvo za trgovinu i industriju (MTI), kao i Ministarstvo za privredu i finansije (MPF) imaju značajnu ulogu kod nadgledanja socijalnih, ekonomskih i odgovornosti životne sredine energetske industrije.

Republika Kosova je vlasnik javnih preduzeća (JP) na Kosovu, dakle i energetskih, dok svojinska prava nad JP Vlada obavlja preko Ministarstva za privredu i finansije, u skladu sa Zakonom o javnim preduzećima.

2.2 Zakonski i regulatorni okvir

2.2.1 Zakonski okvir

Vladini zakoni, pravilnici i odluke u nastavku predstavljaju zakonsku osnovu za organizovanje i menadžiranje Energetskog sektora Kosova:

- Zakon o energiji Br. 2004/8;
- Zakon o regulatoru energije Br. 2004/9;
- Zakon o električnoj energiji Br. 2004/10;
- Zakon o prostornom planiranju Br. 2003/4;
- Pravilnik o rudnicima i mineralima Br. 2005/3;
- Pravilnik o Nezavisnoj komisiji za rudnike i minerale Br. 2005/2, odnosno Zakon o dopuni Pravilnika o osnivanju NKRM-a;
- Zakon o zaštiti životne sredine Br. 2003/9;
- Zakon o trgovini naftom i njenim derivatima Br. 2004/5;
- Zakon o naučno-istraživačkoj delatnosti Br. 2004/42;
- Pravilnik o dugoročnim alokacijama nepokretnih svojina u društvenoj svojini, menadžiranih od opština na Kosovu Br. 2005/13;

- Zakon o stranim investicijama Br. 02/2005;
- Odluka Vlade o restrukturiranju KEK-a d.d. Br. 06/2005;
- Odluka Vlade o razdvajanju KEK-a d.d. Br. 04/36,2008;
- Odluka Vlade o osnivanju Kompanije za prenošenje i snabdevanje električnom energijom Br. 04/38,2008; i njenoj privatizaciji putem javnog tendera Br03/38, 2008 i Br. 08/39;
- Zakon o javnim preduzećima Br. 03/2008;
- Odluka Vlade o politici vlasništva nad JP Centralno...., Br. 11/39 i Br. 13/39;
- Zakon o konkurenciji Br. 36/2004;
- Odluka Vlade o mogućnostima razvoja energetskog projekta Hidroelektrane Zhur, Br. 02/40, 2008;
- Zakon o eksproprijaciji;
- Zakon o centralnom grejanju; i
- Zakon o javno-privatnom partnerstvu i koncesijama.

Takođe, pripremljeni su i nacrti zakona:

- Zakon o efikasnosti energije;
- Zakon o prirodnom gasu; i
- Zakon o rudnicima i mineralima.

Gornji zakoni i nacrti zakona, koji se neposredno povezuju sa energetskim sektorom, su u skladu sa Evropskim direktivama i Zahtevima Traktata o zajednici energije (TZE).

Zakon o energiji utvrđuje da Ministarstvo energije i rudarstva (MER) treba da izradi i predloži Energetsku strategiju, koja pokriva 10-to godišnji period. Bazirajući se na usvojenoj Energetskoj strategiji, MER priprema Program sprovođenja Strategije, za vremenski period od najmanje 3 meseci (koji se u ovom dokumentu referiše kao „kratkoročni period“).

2.2.2 Regulatorni kadar

Zakon o regulatoru energije br. 2004/9 utvrđuje zadatke i odgovornosti Kancelarije regulatora energije u ekonomskom regulisanju aktivnosti sektora električne energije, centralnog grejanja i prirodnog gasa. KRE, kao nezavisna institucija, vrši ekonomsko regulisanje aktivnosti u sektoru energije. S druge strane, Zakon o električnoj energiji Br. 2004/10, uspostavlja opšti okvir, po kome se vrši reforma i meneadžiranje sektora električne energije.

Kancelarija regulatora energije je tokom perioda 2005-2008 pripremila i/ili usvojila sve metodologije o tarifama, kao i kodove i najznačajnije regulatorne procedure funkcionisanje sektora električne energije i centralnog grejanja. Dosadašnji regulatorni paket je u skladu sa *aquis* Evropske unije (EU) i obavezama koje proizilaze iz Traktata zajednice energije (TZE).

Regulatorni okvir energetskeg sektora Kosova stremi da bude potpun i jasan, kako bi se dobilo poverenje stranih investitora u njemu, kao i da se ovaj regulatorni okvir strogo primenjivao i predvidljiv je u smislu da se ne može neočekivano i arbitrarno menjati na štetu aktera na energetske tržište, uključujući javno ili privatno. Međutim, s druge strane, KRE u okviru regulatornog okvira, ima za cilj i prioritarnu zaštitu interesa potrošača, osiguravajući na taj način jednu pravednu ravnotežu između interesa potrošača i energetske preduzeća, bilo da su javna ili privatna.

2.3 Energetske institucije i preduzeća

Glavne institucije obuhvataju MER, KRE i Nezavisnu komisiju za rudnike i minerale (NKRM). S druge strane, glavna energetska preduzeća su: Operater sistema prenošenja i trgovine električnom energijom (KOSTT d.d.), Kosovska energetska korporacija (KEK d.d.) i gradske toplane.

2.3.1 Institucije

1. Ministarstvo energije i rudarstva (MER) osnovano je krajem 2004. godine, Prilogom XIII UNMIK-ove Uredbe Br. 2005/15, kojim se menja UNMIK-ova Uredba 2001/19 „O izvršnoj grani Privremenih institucija samouprave na Kosovu“. MER je odgovorno za politike i strateški razvoj energetskeg sektora, pripremanje programa za sprovođenje strategije o energiji i koordinaciju aktivnosti za sprovođenje ovih politika i strategija. Detaljna uloga i aktivnosti MER-a su jasno definisane u Zakonu o energiji Br. 2004/8 i Prilogom XIII UNMIK-ove Uredbe br. 2005/15.

Misija, vizija i strateški ciljevi MER-a

I. Deklaracija misije

Misija MER-a je da doprinosi razvoju životnog standarda i nacionalnog blagostanja, kroz promovisanje održivog razvoja energetskeg industrija, otkopa i minerala na Kosovu, osiguravajući efikasnu i efektivnu eksploataciju energetskeg i mineralnih resursa.

II. Vizija

MER je usvojilo jednu dugoročnu stratešku viziju za energetske i mineralne sektore na Kosovu. MER primenjuje reforme usmerene prema tržištu i koordinira restrukturiranje energetskeg i mineralnih sektora, kako bi ih pripremio za privlačenje veoma potrebnih privatnih investicija preko jednog otvorenog, transparentnog i konkurentnog procesa za ostvarivanje javno-privatnog partnerstva. Razvoj konkurentnog tržišta energije, u skladu sa *aquis* EU-a i Traktatom zajednice energije za Jugoistočnu Evropu, preko kojeg će se moći pružiti energetske usluge visokog kvaliteta, uz tehnologije koja ne oštećuju životnu sredinu i uz manju cenu koštanja, predstavlja jedini put prema održivom razvoju za našu zemlju.

III. Strateški ciljevi

- Razvijati i implementirati politiku, strategiju i zakonski okvir za reformisanje i restrukturiranje energetskeg sektora u skladu sa *aquis* EU-a
- Promovisati i podržavati razvoj jednog konkurentnog energetskeg tržišta, koje će se integrisati u energetske tržište EU-a u buduće
- Promovisati restauraciju finansijske održivosti energetskeg preduzeća
- Ostvarivati sigurnost u snabdevanju energijom za potrošače po što je moguće niskoj ceni i uz manju štetu na životnu sredinu
- Ohrabrivati istraživanje i razvoj novih rezervi lignita i drugih minerala

- Razvijati i implementirati politike, strategije i zakonske okvire za mineralni sektor
- Promovisati privatne investicije u sektorima energije i rudnika u obliku javno-privatnog partnerstva

2. Kancelarija regulatora energije (KRE), je osnovana 2004. godine, kao nezavisni regulatorni autoritet za sektore električne energije, centralnog grejanja i prirodnog gasa. KRE je pre svega odgovorna za usvajanje tarifa, realizaciju procesa razvoja novih proizvodnih kapaciteta, monitorisanje tržišta energije i pripremanje i/ili usvajanje pravilnika za energetski sektor, uključujući odgovarajuće kode i pravila. KRE osigurava transparentnost i odgovornost aktera na tržištu energije i zalaže se uz njih za poboljšanje njihove ekonomske, socijalne i performanse životne sredine. Takođe, u mandatu KRE-a je da osigurava da javni snabdevači ispunjavaju „obaveze za snabdevanje“ domaćinstava i biznisa održivom električnom energijom i uz ekonomske cene – Obaveza za pružanjem javnih usluga.

KRE je razvijala regulatorni okvir za jedno transparentno i ne diskriminatorско tržište energije, uključujući metodologiju tarifa, procedure za zaštitu potrošača, a takođe je razmatrala i usvojila niz kodova i značajnih/potrebnih pravila. Ona je izdala licence za sva energetska preduzeća na Kosovu i usvojila je odobreni prihod i tarife za KEK d.d. i KOSTT d.d., kao i za preduzeća centralnog grejanja. Treće preispitivanje tarifa/cena električne energije KEK-a d.d. i KOSTT d.d. za 2009. godinu. KRE je u procesu usvajanja „feed-in“ tarifa za energiju iz obnovljivih izvora. Do sada su usvojene „feed-in“ tarife za manje hidroelektrane i centrale od vetra.

3. Nezavisna komisija za rudnike i minerale (NKRM), osnovana je januara 2005. godine, UNMIK-ovom Uredbom 2005/2 – i predstavlja „Nezavisnu regulatornu agenciju“ za sektor rudnika. NKRM je odgovorna za izdavanje licenci i istraživanje i korišćenje minerala i ne minerala, uključujući lignit. Ona je, takođe, odgovorna za nadgledanje izdanih licenci.

4. Drugi vladini organi, kao što su Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja i Ministarstvo za rad i socijalno staranje, odigravaju značajnu ulogu u nadgledanju drugih socijalnih, ekonomskih i komponenti životne sredine industrije električne energije. MPF odigrava značajnu ulogu u privatizaciji i nadgledanju javnih kompanija.

2.3.2 Energetska preduzeća

1. Kosovska energetska korporacija (KEK d.d.a.), je javna kompanija Kosova, koja ima u vlasništvu i operira asetima generisanja i prenošenja električne energije i otkopa lignita. Njena operativna i finansijska performansa je tokom perioda 1999-2004 bila negativna. KEK d.d. je menadžiran od stranih kompanija od septembra 2002. do decembra 2006. godine. Od januara 2007. godine nastavilo se sa tehničkom pomoći, takođe od jedne strane kompanije. Međutim, ova tehnička pomoć, uz domaći menadžment, do kraja 2008. godine nisu uspeli da učine KEK finansijski održivim. Neuspeh u kontroli i menadžiranju potrošnje električne energije je glavni razlog finansijskih problema KEK d.d.

2. Operater prenosnog sistema i tržišta električne energije (KOSTT d.d), osnovan je 2006. godine, u skladu sa odredbama o rasformiranju/restrukturiranju elektroenergetskog sektora, Zakona o električnoj energiji. KOSTT d.d. je kompanija u javnoj svojini, odgovorna za operiranje, planiranje, održavanje i razvoj mreže prenošenja i njene interkonekcije sa susjednim energetske sistemima, kako bi sačuvao sigurnost u snabdevanju na Kosovu. Glavni izvor prihoda za KOSTT d.d. dolazi u obliku isplata za prenošenje koja se uplaćuju iz KEK d.d., prema utvrđenju KRE-a.

3. Kompanije centralnog grejanja postoje u Prištini, Đakovici i Mitrovici. Ona, zajednički, generišu toplotu u visini od GWh_{th} /godišnje, ili oko 3% potražnje Kosova za grejanjem. Postrojenja centralnog grejanja snabdevaju najgušće delove gradova i javnih objekata, kao što su bolnice, škole i administrativne zgrade¹. Sistem toplane u Prištini predstavlja više od 80% ukupnog kapaciteta toplana na Kosovu. Ova toplana se rukovodi od Termokos d.d., jedno lokalno preduzeće koje pruža javne usluge. Sva ova tri sistema imaju problema sa veoma visokim komercijalnim gubicima, prouzrokovanim od ne naplaćivanja računa. Svi sistemi centralnog grejanja pružaju samo grejanje prostorija, a ne i toplu vodu za porodične potrebe. Kao rezultat, sve ove mreže funkcionišu samo tokom grejne sezone. Kompanije centralnog grejanja su u vlasništvu odgovarajuće opštinske vlasti.

3. Analiza stanja i progres u sektoru tokom perioda 2005-2008. godine

3.1 Proizvodnja lignita i električna energija

Sektor električne energije na Kosovu je dominiran od KEK d.d., jedan vertikalno integrisani sistem, izuzev prenosnog sistema koji nije deo KEK d.d. KEK d.d. se sastoji od dva rudnika lignita u Bardh i Mirash, od dve termoelektrane na sagorevanje lignita „Kosov A“ i „Kosov B“, ukupnog efektivnog kapaciteta od 740-840 MW (sa instaliranim kapacitetom od 478 MW), od distributivne mreže i od snabdevanja.

3.1.1 Proizvodnja lignita

U dugoročnom planu lignit će ostati glavno gorivo za proizvodnju električne energije na Kosovu.

Rezerve lignita na Kosovu nalaze se u dva najveća bazena, „Kosova“ i „Dukagjini“. Geološke rezerve lignita su procenjene na oko 12.5 milijardi tona (ovde su obuhvaćene sve kategorije rezervi). Tabela 1. predstavlja zbir rezervi lignita prema lokacijama²

¹ Svi sistemi centralnog grejanja pružaju samo grejanje prostorija a ne i toplu vodu za porodične potrebe. Kao rezultat, sva ta mreža funkcioniše samo z toku grejne sezone.

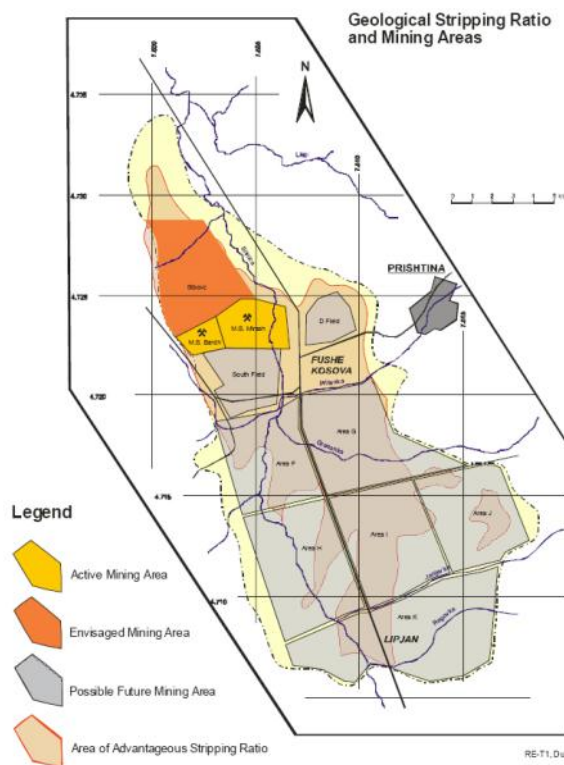
² Institut Inkos –“Studija o ocenjivanju i istraživanju i geoloških rezervi uglja na Kosovu”, bazen Kosova, Priština 1007, str. 81 i Bazen Dukagjini, Drenice i ostali bazeni, Priština, 2007, str. 56 i str. 24.

Tabela 1: Rezerve lignita prema lokacijama

Bazen	Površina [km ²]	Rezerve [Milion Tona]			
		Istraživane		U upotrebi	
		T	t _{ce}	T	t _{ce}
Kosova	274	10,091	2,957	8,772	2,521
Dukagjini	49	2,244.8	782	2,047.7	464
Drenica-Skenderaj Polje	5.1	106,6	22	73.2	19
Total		12,442.4	3,761	10,892.9	3,004

Kosovski lignit ima nisku sadržinu sumpora i relativnu dobru koncentraciju kreča (oksidni kalcijum) za apsorpiranje jednog dela sumpora tokom procesa sagorevanja. Odnos između jalovine i lignita je veoma povoljan, činjenica koja čini ove rudnike sa površinskim otkopom konkurentnim i privlačnim za korišćenje. Slika 1. predstavlja mesto nalaženja lokacija zona korišćenja Bazena Kosova.

Slika 1: Lokacija zona eksploatacije u bazenu “Kosova”

Bazirajući se na količinu i uslove eksploatacije, za bazen „Kosova“ je utvrđen ovaj redosled razvojnih prioriteta:

Prioritet 1.

Zona C (“Sibovci” ili “Mihja e Re”) i Zona D (Dardhishtë) pružaju najpovoljnije uslove za površinsku eksploataciju.

Prioritet 2.

Zona G i I obećavaju najpovoljnije uslove za korišćenje u buduće sa aspekta količine i odnosa jalovina:ugalj. Ove dve zone pružaju dovoljno resursa za opravdanje izgradnje termoelektrana sa odgovarajućim otkopima.

Prioritet 3.

U odnosu na ostale zone, uslovi eksploatacije u Zoni E su degradirani kao rezultat spoljnih naslaganja jalovine. Resursi u zonama F, H, J i K su reducirani, kao posledica gustog stanovništva.

Na osnovu dosadašnjih analiza, otvaranje novog rudnika lignita u Zoni C „Sibovc“ ili „Mihja e Re“ sa ekonomskog, socijalnog i aspekta životne sredine je prihvatljivo. Zbog toga, početak otvaranja i puštanja u proizvodnji ovog otkopa ima značajnu prednost.

U bazenu lignita Dukagjini postoje geološke rezerve od 2.244 milijardi tona lignita. Ovde se može planirati otvaranje novih rudnika, kao i istraživanje mogućnosti izgradnje novih elektro-proizvodnih kapaciteta. Za to su potrebne dodatne studije tokom perioda koji pokriva ova strategija. Aktuelno su identifikovana dva polja s potencijalom razvoja. Tabela 2 sadrži podatke o bazenu Dukagjini.

Tabela 2: Podaci o bazenu lignita Dukagjini

Bazen Dukagjini		Zona 1 Tuqep	Zona 2 Shtupel
1	Ukupna površina [km ²]	6	11
2	Procenjena površina eksploatacije [km ²]	6	11
3	Prosečna procenjena debljina jalovine [m]	60	110
4	Prosečna procenjena debljina uglja [m]	35	35
5	Prosečan procenjeni odnos [m:m]	1.7:1	3.1:1
6	Geološke rezerve [Mt]	240	440
7	Rezerve u eksploataciji [Mt]	170 (~70%)	310 (~70%)
8	Prosečna kalorična vrednost [kJ/kg]	8,400	8,700
9	Veličina termoelektrane [MW]	450	840

Bazirajući se na postojeće informacije, rezerve lignita u bazenu Drenica ne obećavaju njihovo korišćenje za elektro-energetske potrebe, ali se moraju proceniti sa aspekta korišćenja, uglavnom za potrebe industrije. Tabela 3. sadrži podatke o bazenu Drenica.

Tabela 3: Podaci o bazenu lignita Drenica

<i>Basen Drenica</i>		<i>Zona I</i> Skenderaj	<i>Zona II</i> Drenas
1	Ukupna površina [km ²]		
2	Procenjena površina eksploatacije [km ²]		
3	Prosečna procenjena debljina jalovine [m]		
4	Prosečna procenjena debljina uglja [m]	200	10
5	Prosečan procenjeni odnos [m:m]		
6	Geološke rezerve [Mt]	70	25
7	Rezerve u eksploataciji [Mt]		
8	Prosečna kalorična vrednost [kJ/kg]	7,300	7,300
9	Veličina termoelektrane [MW]		

Postojeći kopovi i nastavak snabdevanja lignitom postojećih elektro-proizvodnih kapaciteta

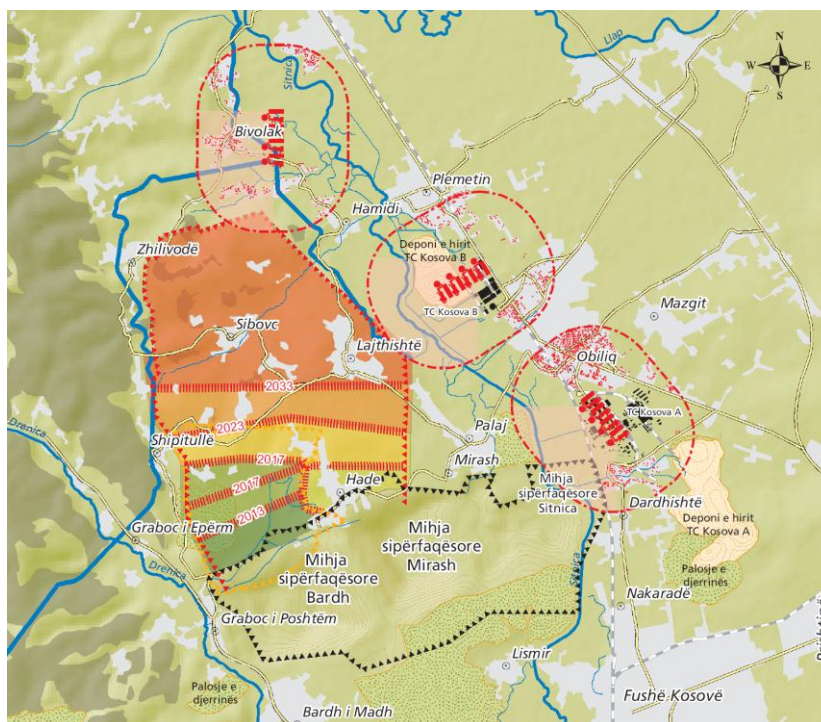
Sektor kopova lignita, kako ga mi danas poznajemo, rezultat je kapitalnih investicija učinjenih pre nekoliko decenija (1962 – 1984). Te investicije su obuhvatile razvoj rudnika Bardhi i Mirash, sa ukupnim rezervama uglja od 300 miliona tona i izgradnju termoelektrane „Kosova A“, a kasnije „Kosova B“, ukupnog instaliranog kapaciteta od 1478 MW.

Bila je već poznata činjenica da su namenjene rezerve uglja rudnika Bardh i Mirash nedovoljne da bi snabdevale obe termoelektrane do kraja njihovog operacionalnog veka; stoga, bio je planiran da jedan nov rudnik obezbedi snabdevanje za TC „Kosova A“ i TC „Kosova B“ do kraja njihovog opercionalnog veka, uključujući i moguća proširenja proizvodnih kapaciteta.

Tokom 90-tih godina, zbog političkog i ekonomskog stanja, sektor kopova je doživeo stagnaciju, degradiranje i ne otvaranje novog kopa.

Bazirajući se na projekat za razvoj Novog kopa, u cilju kontinuiranog snabdevanja TC „Kosova A“ i TC „Kosova B“, KEK d.d. ulaže napore za otvaranjem novog kopa Jugozapadni Sibovce, gde se očekuje da proizvodnja lignita počinje još od 2010. godine. U međuvremenu, kako bi se ublažili efekti kratkog roka za normalan razvoj novog kopa, KEK je proširio aktivnosti i na istočnom delu Mirasha, ili Sektor Sitnice, gde su upotrebljive rezerve blizu 10 miliona tona. Slika 2. prikazuje lokacije postojećih kopova i novog kopa u Sibovce.

Slika 2: Lokacije postojećih kopova i novog kopa u Sibovce.

Početak izgradnje termoelektrane „Kosova e Re“ tražiće se povećanje proizvodnog kapaciteta lignita. Za to povećanje kapaciteta planira se korišćenje polja Sibovce „Mihja e Re“ (Novi kop), koji ima dovoljno rezervi da snabdeva postojeće objekte do kraja njihovog veka funkcionisanja, kao i za snabdevanje lignitom termoelektrane Kosova e Re, za 40 godina njenog operacionalnog veka.

U okviru razvoja novog kopa od posebnog značaja je da se u projektu obuhvata i re kultivisanje korišćenog dela.

3.1.2 Generisanje električne energije

Aseti generisanja, prenošenja i kopova lignita energetskog sektora operiraju se od KEK d.d., javno preduzeće. KEK d.d. ima velikih finansijskih, tehničkih, kadrovskih (velikog broja radnika) i menadžerskih problema. Najveći deo proizvodnih kapaciteta Kosova su dve termoelektrane - „Kosova A“ i „Kosova B“.³

Instalirani tehnički kapaciteti dveju termoelektrana, i pored njihove starosti od 24-46 godina, moći će da ispunjavaju zahteve za potrošnjom bazične električne energije, međutim, zbog degradiranja i ne ulaganja u sektor lignita i termoelektrana na Kosovu tokom perioda 1990-1999, manjkavog održavanja i ne obavljanja neophodne i blagovremene rehabilitacije, tehnička spremnost i performanse proizvodnih jedinica su, i pored stalnog povećanja, evidentiranog do 2008. godine, ispod nivoa instaliranih parametara. Tabela 4. sadrži podatke o postojećim termo-elektro-proizvodnim kapacitetima na Kosovu.

³ Kosovo ima u operiranju svega oko 43MW instaliranih kapaciteta u hidroelektranama, mada raspolaže sa više hidroelektrana.

Tabela 4: Postojeći termo-elektro-proizvodni kapaciteti na Kosovu

Blok termoelektrane	Kapacitet bloka termoelektrane (MW)			Vrsta goriva	Zadnja godina rada (starost)
	Instalirano	Prag	Neto raspolaganju		
TC 'Kosova A'					
Blok A1	65	58	0	Lignit/Nafta	1962 (46)
Blok A2	125	113	0	Lignit/Nafta	1964 (44)
Blok A3	200	182	110-120	Lignit/Nafta	1970 (38)
Blok A4	200	182	110-120	Lignit/Nafta	1971 (37)
Blok A5	210	187	125-130	Lignit/Nafta	1975 (33)
TC 'Kosova B'					
Blok B1	339	309	240–260	Lignit/Mazut	1983 (25)
Blok B2	339	309	260 – 280	Lignit/Mazut	1984 (24)

Izvor: KEK d.d.(oktobar, 2008)

Jedina značajna centrala izvan KEK d.d. je hidroelektrana Ujmani/Gazivode (2 X 17.5 MW = 35 MW), koja se administrira od Javne kompanije Hidro-sistem Ibar-Lepenac (ILE). Blokovi A1 i A2 si izvan funkcije i ne predviđa se njihovo reaktiviranje. Isti će se dekomisionirati. Emergentni i kapitalni remontu su obavljani na Bloku A3 - u 2006. godini, A4 – u 2007. godini i A5 – u 2008. godini.

Od septembra 2007. godine, u oba bloka TC „Kosova B“ smanjena je aktivna snaga zbog oštećenja na rotoru niskog pritiska2 turbine. Iz tog razloga aktuelna maksimalna snaga na pragu B1 je 240MW, dok kod B2, 280 MW. Ovo stanje očekuje se da traje do 2010. godine, kada će se instalirati novi rotori i povećati snaga oba bloka.

Aktuelni proizvodni kapacitet i u TC „Kosova A“ su: A3 - 115 MW, A4 - 115 MW i A5 - 125 MW. I pored kapitalnih remonta u ova tri bloka, oni su i dalje nesigurni u operiranju. Tri jedinice TC „Kosova A“ i 2 jedinice TC „Kosova B“ daju kapacitet od oko 879 MW. Raspoloživost jedinica TC „Kosova A“ nije na dovoljnom nivou, dok je kod TC „Kosova B“ stanje bolje. Hidro proizvodnja se uglavnom obezbeđuje od hidroelektrane Ujmani, kapaciteta od 35 MW i HC Lumbardhi, kapaciteta od 8.3 MW. Dakle, raspoloživi proizvodni kapaciteti kreću se na oko 900 MW.

Gore navedeno stanje, praćeno nedostatkom finansijskih sredstava za remonte i revitalizacije, kao i veliki tehnički gubici i posebno komercijalni, uz najniži nivo naplaćivanja, doveli su KEK d.d. u teško finansijsko stanje. Stoga, treba da se nastavlja podrška KEK d.d. od strane Vlade, institucionalnim postupcima za povećanje finansijske performanse i za neophodne kapitalne investicije, kao i za finansiranje jednog dela uvoza električne energije. To su preduslovi za stabilizaciju funkcionisanja sistema električne energije na Kosovu, kao i za stvaranje stabilnih i odvojenih na entitete biznisa.

3.1.3. Prenos električne energije

Prenosni sistem se upravlja od operatera prenosnog sistema i tržišta (KOSTT d.d.). Kosovo je ugovorna strana Regionalne energetske zajednice i priključeno na regionalni sistem putem interkonekcija sa Srbijom, Makedonijom, Crnom Gorom i Albanijom. Kosovo se takođe nalazi u centru prenosnog putanja sever – jug za tržište Jugoistočne Evrope (JIE) i važno je za protok električne energije za i iz Srbije, Makedonije i Grčke. Ispadanje bilo kog segmenta ovog prenosnog putanja imalo bi negativan uticaj na tokove energije u južnoj regiji JIE. KOSTT d.d. pati kao rezultat nedostatka sredstava u proteklim periodima, te je shodno tome imao ograničene prenosne kapacitete, koji su bili ispod nivoa vrha potražnje tokom zimskog perioda na Kosovu.

Ukupna dužina prenosnih linija (400 kV, 220 kV i 110 kV) je 1,187 km. Najveći deo prenosnih linija vraćen je u funkciji nakon posleratnih popravki (remonta), dok su neke podstanice i dalje u lošem tehničkom stanju. Prenosna mreža Kosova od 400 kV i 220 kV je integralni deo sistema interkonekcije regiona.

Prenosni sistem električne energije je međusobno povezan sa svim susednim sistemima na nivou 400 kV, osim sa Albanijom, gde je povezivanje samo na nivou 220 kV. Aktivnosti za početak izgradnje nove linije napona od 400 kV sa Albanijom se odvijaju i izgradnja ove linije će početi tokom 2010/2011 godine. Ova linija će u srednjoročnom i dugoročnom periodu olakšati razmenu električne energije i omogućiće optimizam dva komplementarna sistema, termičkog sistema Kosova sa hidro-sistemom Albanije. Linija 400 kV, takođe je od velikog značaja za elektro-energetske razmene u regionu. Slika 3. predstavlja povezivanje prenosnog sistema Kosova sa sistemima susednih zemalja.

Slika 3: Povezivanje prenosnog sistema Kosova za susednim zemljama

3.1.4 Distribucija električne energije

U nedostatku još uvek nedovoljnog razvoja, stanje u sistemu distribucije električne energije je teško, što se prikazuje putem teškoća na koje se nailazi u savlađivanju aktuelnih zahteva potrošnje. Uopšte, kako linije, takođe i trafo-stanice su tokom zime preopterećene i to ima kao posledicu visoke tehničke gubitke, koji su u 2006. godini iznosili 17.93%, u 2007. godini 17.19%, dok u 2008. godini oko 17.15.

Valja naglasiti činjenicu da je u toku odvijanje niza projekata, kako u prenosnoj mreži, takođe i distribuciji, što će doprineti smanjenju tehničkih gubitaka, što je strateška orijentacija Vlade.

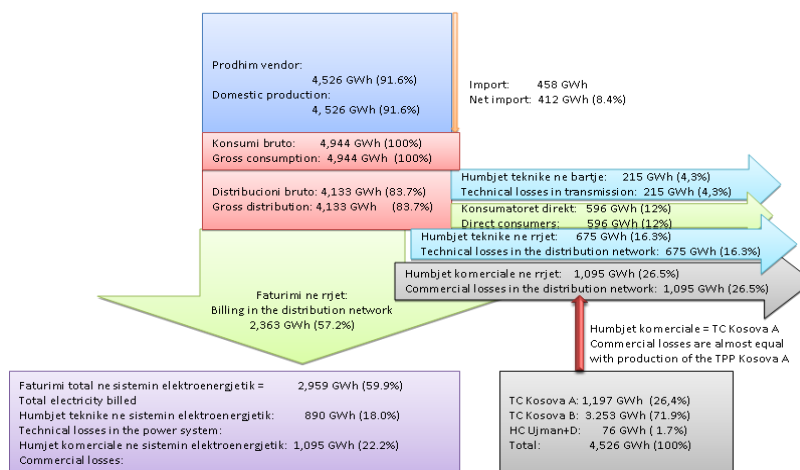
3.2 Nabavka, obračunavanje i naplata električne energije

Komercijalni gubici su i dalje visoki, uz sporiji trend smanjenja prema godinama, koji su u 2006. godini iznosili 29,18%; 30,31% u 2007, i u 2008. oko 25,8%.

U 2007. godini, od bruto potrošnje energije od 4,582 GWh obračunato je 2,425 GWh (53%), dok je od obračunate (fakturisane) energije naplaćeno 1,843 GWh (76%). U 2007 godini komercijalni gubici iznosili su 1,333GWh, što je ekvivalent ukupne proizvodnje iz „Kosova A“, ukupne proizvodnje iz hidroelektrana, plus jedan deo proizvodnje „Kosova B“. Prema cenama iz 2007. godine, to predstavlja godišnji gubitak kod prihoda od 99 miliona € za KEK d.d., iznos koji bi omogućio da pokriva sve njene operativne troškove i uvoz električne energije, kao i jedan deo kapitalnih investicija koji su učinjeni tokom ovog perioda.

Ukoliko bi se eliminisala krađa i ne naplaćivanje, potražnja bi mogla da se smanji za oko 155 i prihodi bi bili na raspolaganju za održavanje, investicije i uvoz električne energije, ukoliko bi ponovo nastala potreba za njom. Slika 4. predstavlja grafički elektro-energetski bilans za 2008. godinu.

Slika 4: Grafički prikaz elektro-energetskog bilansa za 2008. godine

3.3 Centralno grejanje

Sistemi centralnog grejanja postoje samo u Prištini, Đakovici i Mitrovici. Ovi sistemi su rasprostranjeni u toj meri da ispunjavanju svega 3% potreba za grejanjem površina. Tehnologija grejanja bazira se na mazut i ulje za loženje. I ovaj sektor se suočava sa zastarelom tehnologijom, negativnim uticajem na sredinu, kao i sa niskim nivoom

obračunavanja i naplate utrošene energije. Potreba za razvojem tržišta grejanja evidentirana je u rezultatima Studije tržišta grejanja (ELC, World Bank Study, 2007). Razvoj ovog tržišta biće podržan podsticajnim merama Vlade. Zakon o javnim preduzećima je uveo ova preduzeća pod opštinsko administriranje.

I sektor centralnog grejanja, posebno postojeći u Prištini – Termokos, suočava se sa finansijskim teškoćama i nije do sada rezultiralo da bude samoodrživ bez podrške od strane Budžeta Kosova. Komercijalni gubici su visoki i zbog lošeg menadžmenta, dok postojeće tarife, mada ne mnogo niske, ne pokrivaju u celosti troškove nabavke.

3.4 Prirodni gas i naftni derivati

Postojao je podzemni gasovod koji je snabdevao Skopsku Železaru, Feronikl, Trepču, Lamkos i Termokos gasom iz procesa gasifikacije lignita u okviru bivše Elektroprivrede Kosova. Prema studiji ESTAP I, postojeća linija ne može imati razumnu cenu remonta, stoga, preporučuje se nova linija cevovoda drugim operacionim parametrima. Međutim, pozitivna je činjenica da Vlada raspolaže svojinskim pravom trase Hani i Elezit – Mitrovica i to će se uzeti u obzir prilikom preispitivanja korišćenja ovog aseta.

U oblasti naftnih derivata postoji jedno relativno zadovoljavajuće snabdevanje tržišta od privatnog sektora. Međutim, mora se učiniti više u obezbeđivanju obaveznih rezervi za krizne situacije. Jedan drugi izazov je povećanje sigurnosti u transport, skladištenje i distribuiranje goriva.

3.5 Efikasnost energije i obnovljivi izvori

Član 10. Zakona o energiji 2004/8 postavlja okvir za implementaciju načela efikasnosti energije i korišćenja obnovljivih izvora energije na Kosovu. Posebno, stav (a) člana 10. nadovezuje se sa pripremanjem plana implementacije za promovisanje efikasnog korišćenja električne energije i obnovljivih izvora. Mere za efikasnost energije i menadžiranje potražnje su od kritičnog značaja za smanjenje visoke norme povećanja godišnje potražnje za energijom, koja uglavnom nastaje zbog korišćenja električne energije za grejanje.

Početkom 2007. godine, MER je lansiralo Program o efikasnosti energije i obnovljivih izvora energije za 2007-2009. godinu. Cilj programa je da postavlja niz sveobuhvatnih aktivnosti koje će se obaviti na Kosovu, koje će rezultirati povećanom efikasnošću energije u svim sektorima. Međutim, implementacija ovog programa nailazi na finansijske teškoće i nedostatak sprovođenja zakona.

Radna grupa (Task Forca) za efikasnost energije, osnovana pod okvirom TZE oktobra 2007. godine, procenila je aktuelni status efikasnosti energije i dala uputstva o načinu izrade planova za njeno promovisanje od strane ugovornih strana TZE-a. Krajem novembra 2007. godine, MER je izradilo jedna sveobuhvatan izveštaj o statusu efikasnosti energije na Kosovu i isti izveštaj je ažuriralo maja 2008. godine⁴.

⁴ Uz pomoć od AER, MER je izradilo izveštaj “Stanje na Kosovu o efikasnosti energije u okviru zajednice energije”. Ovaj izveštaj tretira status razvoja zakonskog i regulatornog okvira, institucionalnu strukturu i projekte i programe u primeni i planiranju.

Kada je reč o razvoju obnovljivih izvora energije, MER je krajem 2006. godine finalizirao studiju para-izvodljivosti za nekoliko manjih hidroelektrana. MER ima na razmatranje i istraživanje celokupnog potencijala voda za izgradnju manjih hidroelektrana na rečnim tokovima do sada ne istraživanog. Politika Vlade Kosova je da razvija nove hidroelektrane putem privatnih investicija, davajući pod koncesijom pravo korišćenja vode za proizvodnju električne energije⁵. KRE je izradila Proceduru ovlašćenja za izgradnju novih proizvodnih kapaciteta. MER je iniciralo proces i Kancelarija regulatora energije je usvojila podsticajne tarife (feed-in tarife) za generisanje iz manjih hidro i elektrana na vetar. MER je, finansijskim izvorima iz Budžeta Kosova, tokom 2008. godine primenio kod javnih zgrada nekoliko demonstrirajućih projekata za grejanje vode putem sunčeve energije.

U okviru PATEL, SB je finansirala ažuriranje postojeće studije izvodljivosti za Hidroelektranu Zhur. U skladu sa politikama SB izrađena je i studija Preliminarne procene uticaja na sredinu i socijalni uticaji. Rezultati ovih studija pokazuju da je Projekat hidroelektrane Zhur primenjiv.

Takođe, planira se izrada Studije para-fizibiliteta za pretvaranje HC Ujman u reverzibilnu hidroelektranu. Svetska banka je takođe inicirala podršku Vlade u osnivanju regulatornog okvira za razvoj izvora obnovljive energije, uključujući izradu predloga o podržnim mehanizmima za obnovljive izvore energije.

U okviru TZE, Kosovo je razvijalo indikativne godišnje i 10-to godišnje ciljeve o obnovljivim izvorima. Ono je, takođe, izradilo detaljan plan za implementaciju (i) Direktive 2001/77/EC Evropskog Parlamenta i saveta, od 27. septembra 2001. godine o promovisanju električne energije proizvedene iz obnovljivih izvora energije na unutrašnjem tržištu električne energije, i (ii) Direktive 2003/30/EC Evropskog Parlamenta i saveta, od 8. maja 2003. godine o promovisanju korišćenja bio-goriva i drugih obnovljivih goriva za transport.

MER je izradilo i sprovodi nekoliko projekata u okviru trogodišnjeg Programa Kosova o efikasnosti energije i obnovljivim izvorima energije (OIE) 2006-2008.

MER je uložilo stalne napore u tom pravcu i, kao posledica nedostatka zakona o efikasnosti energije (EE), MER je promovisalo donošenje nekoliko podzakonskih akata koji uređuju određena pitanja za oblast EE i OIE. Usvojena su podzakonska akta: (i) Administrativno uputstvo o etiketiranju elektro-domaćinske opreme, (ii) Administrativno uputstvo o reviziji energije (iii) Administrativno uputstvo o korišćenju energije od krajnih potrošača, (iv) Administrativno uputstvo o jednogodišnjim i desetogodišnjim indikativnim ciljevima za OIE, i (v) Vladina Odluka o podsticajnim merama za razvoj OIE. Takođe, izrađeni su (ali nisu još uvek usvojeni) i draftovi Administrativnih uputstava o: (i) Bio-gorivima, i (ii) Opštinskim kancelarijama energije.

Tokom 2006. godine izvršena je studija para-fizibiliteta za hidro-energetske potencijale, dok su tokom 2008. godine procenjeni potencijali sunčeve i energije od vetra, biomase i geo-termičkih voda. U međuvremenu, razvijeni su i projekti: Kampanja povećanja javne

⁵ Odluka „O promovisanju podsticajnih mera za generisanje električne energije iz obnovljivih izvora energije i ko proizvodnja na Kosovu za period 2007-2013“ obezbeđuje mere za jedan otvoreni, transparentni i konkurentni proces za razvijanje manjih hidroelektrana.

svesti o efikasnosti energije (EE) u osnovnim i srednjim školama zemlje (2006), Organizovanje seminara o ulozi EE i OIE (2005), Organizovanje kursa za reviziju energije, Studija o merama EE u nekim javnim objektima (2008), Izrada procedure tenderisanja za izgradnju manjih hidroelektrana (2008), kao i Promovisanje sunčeve energije (postavljenje sunčevih panela na nekoliko klinika Univerzitetskog kliničkog centra Kosova i u Studentskom centru u Prištini (2008).

Kosovo, kao član TZE, član je Task – force o efikasnosti energije, i očekuje se da u toku 2009. godine finalizira i Nacionalni plan delovanja efikasnosti energije. Na tom planu utvrđuju se nacionalni ciljevi o štednji energije za period 2009-2011. godine.

3.6 Zaštita sredine

Zaštita sredine je u zakonskom mandatu Ministarstva za životnu sredinu i prostorno planiranje (MZŽSPP). Međutim, ova strategija treba da se bavi životnom sredinom sa ugla sektora energije. Aktuelno ispuštanje (emitovanje) gasova, prašine i izlivanje zagađenih voda iz postojećih termoelektrana, usled zastarelih tehnologija i neodgovarajućeg funkcionisanja opreme i postrojenja, je iznad dozvoljenih nivoa dozvoljenih odgovarajućim direktivama Evropske Unije (EU).

Finalni Izveštaj strateške procene na sredinu i socijalni uticaj (SPSS) ⁶, završen je novembra 2008. godine, nakon konsultacija sa ekspertima i s javnošću. U ovom izveštaju identifikuju se na strateški nivo pitanja i uticaju na životnoj sredini i socijalni uticaji, povezani sa postojećim stanjem i sa razvojem sektora energije i lignita u regionu i šire Novog, planiranog rudnika. Izveštaj SPSS istražuje i razmatra rezultate strateških rešenja koja Vlada Kosova i investitor treba da preduzimaju u buduće, u kontekstu poboljšanja stanja i razvoja Projekta „Kosova e Re“. Najznačajnije opcije razvoja sa perspektive socijalne i životne sredine su analizirane i i odnose se na lokaciju izgradnje TC „Kosova e Re“, šemu i dinamiku razvoja rudnika, veličinu blokova TC, izbor tehnologije i tempo razvoja u odnosu na zahtev nivoa proizvodnje električne energije i preostalog dela života ostanka u operiranju postojećih termoelektrana, posebno TC „Kosova A“.

Referišući se Osnovnoj studiji životne i socijalne sredine, ovaj izveštaj dolazi do zaključka da je stanje sredine u zoni energetskog sektora veoma kompleksno iz nekoliko razloga:

- Stanje životne sredine je duboko dotaknuto od mineralnih aktivnosti iz prošlosti, koje su prouzrokovale i naglašene modifikacije na terenu;
- Kvalitet vazduha je slab zbog emitovanja iz termoelektrana, koje nisu u skladu sa aktuelnim standardima EU-a;
- Kvalitet zemljišta i podzemnih voda je u velikoj meri pretrpeo od deponovanja pepela i drugih otpadaka i od delatnosti postrojenja Sušare, Gasifikacije i Azotare u prošlosti;

⁶ VSMS je izrađen kao deo projekta PATEL, finansiran od WB i EC. Konačni rezultati VSMS će istovremeno informisati i o izradi Razvojnog plana zone Novog rudnika, koji će predstavljati okvir sektorijalnih investicija i takođe i ublažavajuće mere za sprečavanje i smanjenje mogućih negativnih uticaja raznih razvojnih opcija.

- Kvalitet površinskih voda je podvrgnut uticaju od izlivanja ne tretiranih voda iz termoelektrana, mineralnih aktivnosti i crnih urbanih voda;
- Emitovanja buke od mineralnih aktivnosti su uznemiravajuće za ljude koji žive u blizini površinskih kopova;
- Nedostatak e neefikasna kontrola sredina, ili njihova ne-efikasnost (kada je reč o vodi i vazduhu); i
- Nema formalnih procedura za menadžiranje voda u industrijskim lokacijama.

Glavne preporuke, koje proizilaze iz Izveštaja i analiza mogućih razvojnih scenarija su, i to:

- „Kosova A“ je preferirana lokacija za izgradnju TC „Kosova e Re“, mada rezultat proučavanja alternativne lokacije pri „Kosova B“ daje manju prednost ovoj lokaciji kada se radi o finansijskoj strani. S druge strane, lokacija u Bivolak trebalo bi biti isključena iz konkurencije, posebno zbog toga što bi bila izgradnja na zelenoj površini; i
- Obe komercijalne tehnologije na raspolaganju za sagorevanje lignita („PF“ ili „CFB“)⁷ su prihvatljive i bile bi u potpunom skladu sa standardima EU-a.

Istovremeno i Izveštaj VSMS opisuje postojeći zakonski i institucionalni okvir koji se odnosi na zaštitu sredine i menadžiranju životne sredine, na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou, kao i analizira praznine u odnosu na međunarodne standarde i pravila. MŽSPP radi na ispunjavanju obaveza koja proizilaze iz TZE, kada je reč o sredini.

U nastavku su listirane obaveze koje proizilaze iz TZE-a.

Obaveze životne sredine u okviru TZE

Prilog II e TZE utvrđuje raspored za implementaciju raznih elemenata *acquis* EZ-a, i to:

1. Stupanjem na snagu Traktata, sve ugovorne stranke će primenjivati Direktivu saveta 85/337/EC od 27. juna 1985. godine o ocenjivanju efekata nekih javnih i privatnih projekata na sredinu i učinjene izmene preko Direktive saveta 97/11/EC od 3. marta 1997. godine, i Direktive 2003/35/EC Evropskog Parlamenta i Saveta od 26. maja 2003. godine.
2. Do 31. decembra 2011. godine, sve ugovorne strane će primenjivati Direktivu Saveta 1999/32/EC od 26. aprila 1999. godine u vezi sa smanjivanjem sadržine sumpora u nekim od tečnih goriva i koja menja Direktivu 93/12/EEC.
3. Do 31. decembra 2017. godine, sve ugovorne strane će primenjivati Direktivu 2001/80/EC Evropskog Parlamenta i Saveta od 23. oktobra 2001. godine o limitiranju emitovanja nekih od zagađivača u vazduh od velikih postrojenja sa sagorevanjem.
4. Stupanjem na snagu Traktata, sve ugovorne strane će primenjivati član 4, tačka 2. Direktive 79/409/EC Saveta od 2. aprila 1979. godine o očuvanju divljih peradi.

Izvor: Traktat o Zajednici energije

Aktuelno stanje sredine zahteva jasno adresiranje i sprovođenje programa i projekata za smanjenje uticaja na sredinu, kako ne bi postao smetnja budućeg razvoja sektora energije.

⁷ PF znači ‘Pulverised fuel’, dok CFB znači ‘Circulating Fluidized Bed’

Izveštaj Strateške procene socijalne i životne sredine predlaže neke od mera za smanjenje štetnog uticaja na sredinu, koje obuhvataju:

- Smanjivanje potrošnje vode kroz reciklažu industrijskih voda izvedenu naj avanziranim tehnologijama;
- Pripremanje planova za menadžiarnje rečnih korita za hidro-sistem Ibar-Lepenac, u skladu sa uputstvima EZ i specifikovanim politikama u Okvirnoj direktivi voda EZ;
- Pripremanje planova za investicije u vodenoj infrastrukturi;
- Izrada Studije izvodljivosti za stvaranje akumulacionog basena u cilju povećanja sigurnosti snabdevanja električnih objekata vodom;
- Izrada okvira politika i kriterijuma za uputstva alokacije vodenih resursa kod raznih sektora koji koriste vodu prioritarno;
- Ugrađivanje odgovarajućih glasnih barijera kako bi se smanjile prepreke prouzrokovane od buke;
- Re kultiviranje starih mineralnih zona;
- Smanjivanje emitovanja čestica iz rudnika;
- Remont opreme TC „Kosova A“ radi smanjenja emitovanja prašine i ispuštanja industrijskih voda;
- Modernizacija opreme u TC „Kosova B“ radi smanjenja emitovanja na dozvoljenom nivou u skladu sa standardima EZ;
- Izgradnja postrojenja za tretiranje industrijskih i crnih voda i kanalizacije pri izlasku iz industrijskih objekata;
- Stvaranje jednog odgovarajućeg sistema monitorisanja emitovanja;
- Usvajanje političkog okvira za premeštanje; i
- Usvajanje prostornog razvojnog plana.

Tretiranje emisije ugljen dioksida (CO₂)

Republika Kosova se zalaže da postane učesnica UNFCCC i da ratifikuje Protokol Kyoto-a. Ona će podržati proces diskusije o post-Kyotou, koji je počeo krajem 2008. godine u Poljskoj i očekuje se da bude finaliziran u Danskoj, možda u toku 2009. godine. MER podržava podršku GEF/UNDP za MŽSPP o pripremanju prvog nacionalnog komuniciranja.

Učešće Kosova u ovim sporazumima ne samo da će doprineti postizanju sve-svetskih objekta o kontroli i smanjivanju emitovanja gasova koji prouzrokuju „ser efekat“, ali će znatno uticati i na poboljšanje stanja životne sredine i očuvanje sredine na Kosovu od uticaja štetnih emisija, uključujući ona iz energetskog sektora, unutar prihvatljivih i dozvoljenih granica.

Kosovo se zalaže da sprovodi u pravo vreme obavezu da se pridržava kotama dozvoljenih emitovanja iz njegovih energetskih postrojenja. Ono će tražiti privatnim operaterima novih proizvodnih postrojenja da poštuju, u skladu i sa uslovima tržišta, sva angažovanja koja će Kosovo preuzeti na sebe u okviru učešća u gore navedenim sporazumima.

3.7 Dosadašnja finansijska podrška

Od kraja 1999. godine pa do 2008. godine, KEK je primio oko €1,052⁸ miliona u obliku subvencija, od kojih €459 miliona iz Budžeta Kosova (BK) i €593 miliona od donatora (od kojih €415 od Evropske agencije za obnovu (AER) Evropske komisije). Alokacija od BK oko €70 miliona godišnje u toku tri zadnje godine predstavilo je 11 odsto svih budžetskih troškova. Ova šira finansijska podrška učinila je da proizvodnja uglja i električne energije ima jedno kontinuirano povećanje svake godine. Međutim, kao rezultat povećanja potrošnje i slabe performanse u kontroli potrošnje i naplate dostavljene električne energije, KEK d.d. je imao negativnih uticaja kod javnih finansija i biznisne sredine. KEK d.d. je ostao skupa na plećima Kosovskog Budžeta, a apsorbira i deo pomoći donatora za Kosovo. Manja sposobnost KEK-a da uvozi električnu energiju i loš kvalitet usluga koje pruža prouzrokuje velike troškove privredi Kosova, čineći da neuredno snabdevanje električnom energijom često smatra kao najveća barijera za investicije na Kosovu.

Kao što prikazuje i Tabela 5, totalni troškovi za energetski sektor, uključujući i rudnike, bili su znatan potrošač Budžeta Kosova.

Tabela 5: Total troškova za sektor energije [u milion €]

Opis:	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Total
Total donatora	259.5	18.8	66.4	38.5	48.2	10.4	28.2	15.5	0	585.5
Subvencije	-	-	4.1	-	-	-	-	-	-	4.1
Tehnička asistencija	-	-	9.8	90.3	10.9	10.4	21.4	3	-	145.8
Kapitalne investicije	259.5	18.8	52.5	48.2	37.3	-	6.8	12.5	-	435.6
Total KKB	11.6	45.9	108.1	56.3	41.4	67.2	47.1	65.6	163.5	606.7
Sredstva KKB-a	11.6	45.9	108.1	56.3	41.4	57.2	47.1	65.6	84.1	517.3
Kreditni dodeljeni KEK-u	-	-	-	-	-	10	-	-	79.4	89.4
Total donat. KKB-a	271.1	64.7	174.5	194.8	89.6	77.6	75.3	81.1	163.5	1192.2

Izvor: KASH 2009-2011

U 2008. godini budžetska podrška za energetski sektor je bila predviđena na €163.5 miliona. To prikazuje angažovanje Vlade za korenito poboljšanje stanja snabdevanja električnom energijom, putem finansiranja svih kapitalnih investicija neophodnih u sektoru kopova lignita i remontu i održavanja postojećih elektro-proizvodnih kapaciteta. Ova podrška će se nastaviti i u 2009. godini, kada će troškovi za sektor energije dostići 9.4% ukupnog budžeta za tu godinu.

Izvor: KASH 2009-2011

⁸ EC/WB 'Prospectus' Kosova, prezentiran povodom Donatorske Konferencije u Briselu, 11. jula 2008. godine

4. Potrošnja i snabdevanje energijom

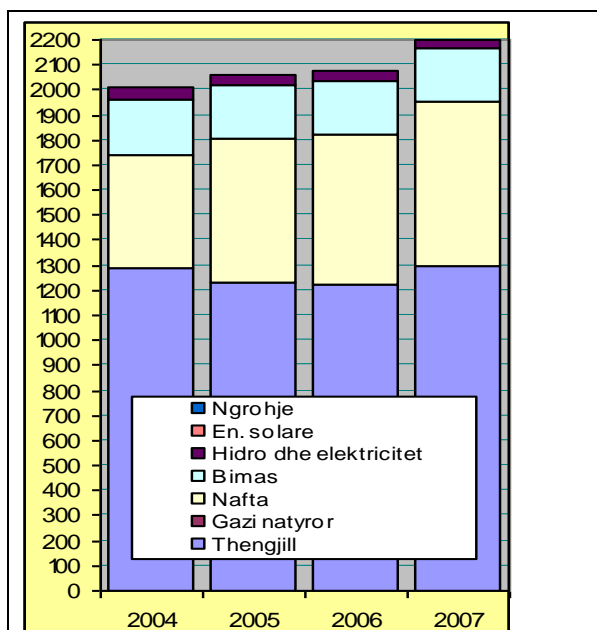
4.1 Ukupna potrošnja energije tokom perioda 2004-2007

Snabdevanje Kosova energijom tokom perioda 2004-2007 je povećano sa 2011 ktoe u 2004. godini, na 2201 ktoe u 2007. godini, kako se prikazuje i na Slici 6. Ono je imalo jedno prosečno godišnje povećanje od oko 3.2%. Prema vrsti i količini, za ovaj period snabdevanje energijom je bilo:

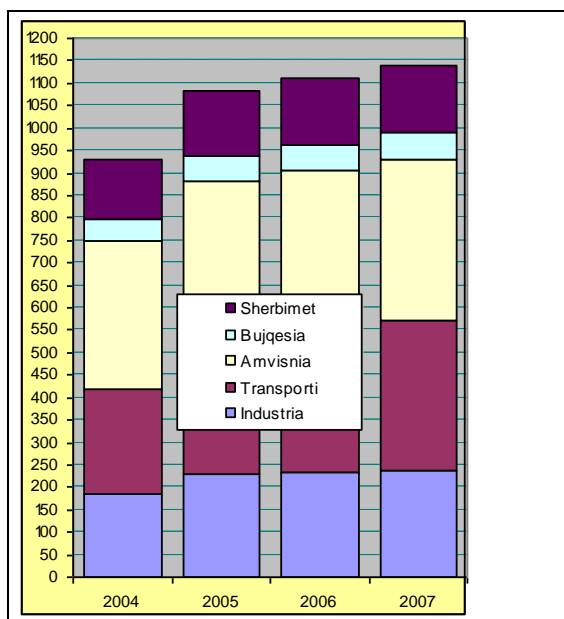
- Proizvodnja uglja se promenila sa 1228 ktoe u 2004. godini na 1298 ktoe za 2007. godinu, što predstavlja prosečan godišnji rast od 1.7%.
- Uvoz produkta nafte je povećan sa 455 ktoe u 2004. godini na 654 ktoe u 2007. godini, što predstavlja prosečan godišnji rast od 11.08%.
- Proizvodnja električne energije se dominira od termoelektrana „Kosova A“ i „Kosova B“, sa rastom proizvodnje sa 341 ktoe u 2004. godini na 384 ktoe za 2007. godinu, što predstavlja prosečan godišnji rast od 3.81%.
- Proizvodnja električne energije iz Hidroelektrana Kosova je doživela opadanje od 9.71 ktoe u 2004. godini na 5.40 ktoe u 2007. godini, što predstavlja prosečan godišnji rast od 23.7%.
- Da bi se omogućilo pokrivanje vrha potražnje, uvozi se znatna količina električne energije. U 2004. godini uvezeno je 55.96 ktoe, dok je uvoz energije u 2007. godini iznosio 56.80 ktoe, što predstavlja prosečan godišnji rast od 1.5%.
- Jedna količina električne energije se izvozi (višak energije tokom noćnih sati). Količina izvoza je porasla sa 16.7 ktoe u 2004. godini na 31.7 ktoe za 2007. godinu, što predstavlja prosečan godišnji rast od 18.7%.
- Ne postoje realne cifre kada je reč o stepenu seče drva za ogrev, ali se veruje da to iznosi oko 216-250 ktoe godišnje.
- Doprinos sunčeve energije, mada ne značajan za Kosovo, beležio je rast.

4.2 Potrošnja energije prema ekonomskim sektorima tokom perioda 2004-2007

Za period 2004-2007, doprinos svakog primarnog izvora energije u njenoj ukupnoj potrošnji predstavljen je na Slici 5. S druge strane, doprinos u totalnoj potrošnji energije, za taj isti period, od svakog ekonomskog sektora, prikazan je na Slici 6. Glavni deo ove potrošnje je pokriven od uglja i kasnije i nafte i njenih pod produkta.

Slika 5: Doprinos svakog primarnog izvora energije na Kosovu (ktoe)

Slika 6: Doprinosu totalnoj potrošnji energije od svakog (ktoe)

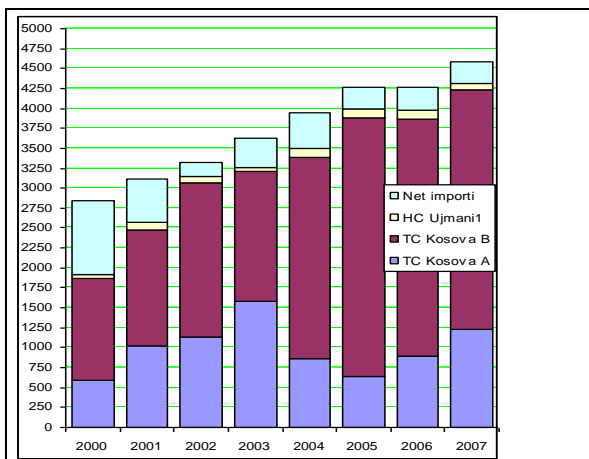
4.3 Razlozi brzog povećanja potrošnje energije

Glavni problemi i izazovi, koji su identifikovani putem analize istorijskog razvoja i trendova zahteva za energijom i njenog pokrivanja u buduću na Kosovu su:

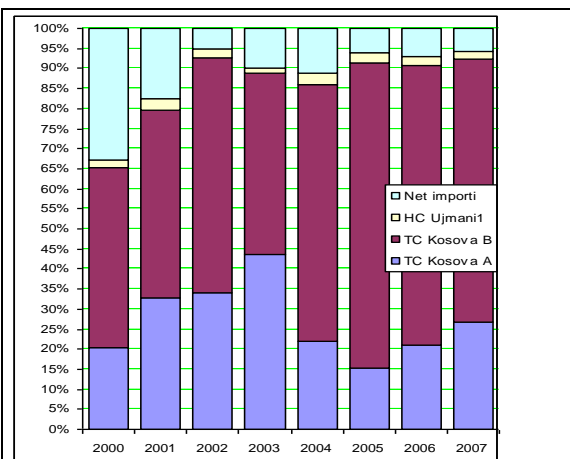
- Ekonomski razvoj zemlje je uvek zahtevao više energije. Ovo, kao i stanje postojećih termoelektrana, nametnuli su potrebu za izgradnjom novih elektro – proizvodnih kapaciteta..
- Porast potrošnje električne energije, tokom jednog dužeg vremenskog perioda se do sada može pripisati nedostatku efikasne kontrole potrošnje, koji je praćen povećanjem nivoa ne tehničkih gubitaka i zloupotrebe električne energije, uglavnom u sektoru domaćinstva, u enklavama sa većinskim srpskim stanovništvom i u jednoj meri i usluga, rezultiralo je nastavkom snabdevanja uz redukcije.
- Nedostatak alternativnih izvora energije (ili njihove visoke cene) da bi zamenili električnu energije njenim niskim cenama, vodili su do njenog masovnog korišćenja za grejanje prostorija i druge namene, ne podstičući njenu štednju.
- Povećanje potražnje u sektoru transporta za naftom i benzinom iz uvoza pogoršava spoljni trgovinski bilans Kosova.

4.4 Proizvodnja električne energije u periodu 2000-2007. godine

Bazirajući se na nekoliko značajnih studija nakon 2000. godine, kao i na analize bilansa energije pripremljenih od strane MER-a, analize koje su inače uzele u obzir karakteristike i strukturu elektroenergetskog sistema Kosova, gubitke na mreži i neto uvoz električne energije, rezultira da je za period 2000 – 2007. godine proizvodnja svake elektro-proizvodne centrale bila kako je prikazano na Slici 7*; dok je doprinos u procentu svake elektro-proizvodne centrale bio kao što je prikazano na Slici 8.

Slika 7: Doprinos svake centrale u pokrivanju potreba za električnom energijom (GWh)

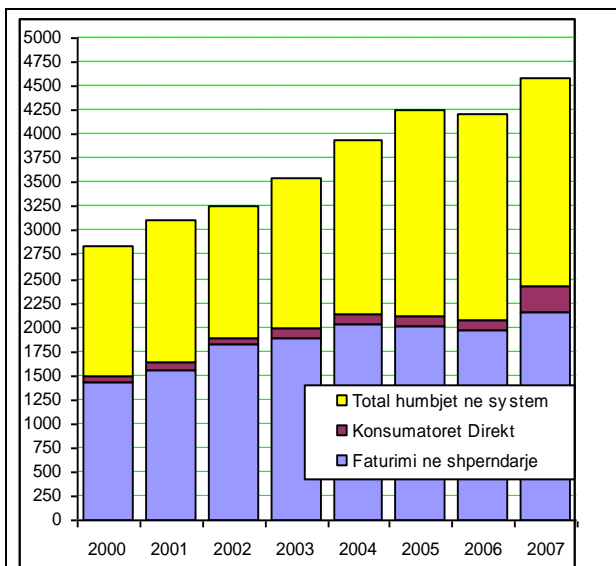
Slika 8: Doprinos svake centrale u pokrivanju potreba za električnom energijom (%)

* Napomena:

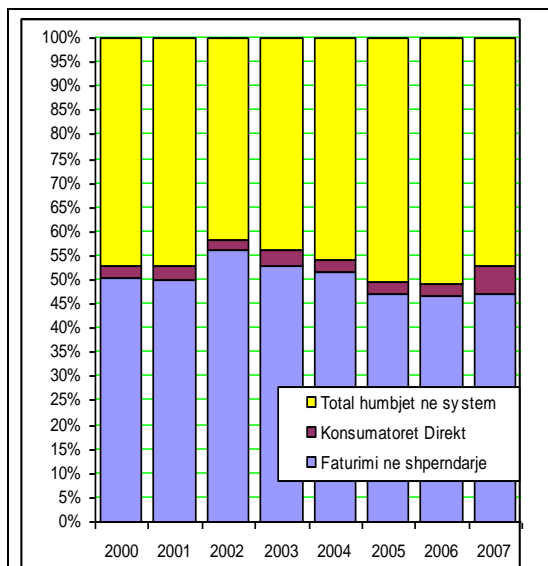
1. Proizvodnja HC povezanih u distributivnoj mreži;
2. Tehnički gubici kod prenosa i distribucije su ocenjeni na oko 17-18% ;
3. Operiranje snabdevanja šemom 5:1.

4.5 Snabdevanje električnom energijom tokom perioda 2000-2007. godine

Godišnji prosečni relativni rast potrošnje električne energije na Kosovu tokom perioda 2000-2007. godine je bio oko 7%. Elektroenergetska potrošnja od 2,864 GWh u 2000. godini, dospela je na 4,582 GWh u 2007. godini, dakle totalna rast od 161%. Ovaj rast u proseku od 7% (Vidi Sliku 9. i 10), znatno je veći od potražnje predviđene u studiji ESTAP I Svetske Banke u 2002. godini, gde je godišnji prosečni relativni rast bio predviđen sa 5% (Srednji scenario potražnje).

Slika 9: Fakturisanje, direktna potrošnja i gubici u elektroenergetskom sistemu (GWh)

Slika 10: Fakturisanje, direktna potrošnja i gubici u elektroenergetskom sistemu (%)

Može se reći da je tokom perioda 2000 – 2007 i tokom 2008. godine:

- domaća proizvodnja električne energije bila ispod nivoa potražnje;
- tokom zimskih perioda bilo nedostatka dovoljnog snabdevanja ugljem za operiranje blokova termoelektrana;
- revitalizacija blokova u TC „Kosova A“ nije obavljena prema planiranju shodno studiji iz 2005. godine, što je učinilo neopravdanom njihovu revitalizaciju u buduće;
- bilo ograničenja prouzrokovanih iz nedovoljnih kapaciteta prenošenja i distribucije u periodu velikih opterećenja (posebno u toku zime);
- kontrola i menadžiranje elektroenergetskom potrošnjom (demand side management) nije se ostvarivalo;
- naplata potrošene i obračunate (fakturisane) električne energije bila je na niskom nivou, dakle komercijalni gubici su bili veoma visoki;
- snabdevanje električnom energijom izbalansirano je redukcijama, prema vremenskoj šemi 5:1; i
- stalan uvoz električne energije, koji zadnjih godina pokriva 10-15% potrošnje.

Veliki porast potrošnje električne energije i maksimalnih opterećenja na elektroenergetskom sistemu Kosova u periodu 2000-2007. godine je prouzrokovano uglavnom od visokih komercijalnih gubitaka na nivou od 25% - 31% bruto elektroenergetske potrošnje. U periodu 2005-2007. godine, totalni gubici (tehnički i ne tehnički) električne energije u elektroenergetskom sistemu Kosova (prenos i distribucija) su iznosili skoro polovine iznosa bruto potrošnje. U ovom periodu stopa naplate je bila oko 75% električne energije u kontrolisanom delu potrošnje.

Oko 90% aktuelno bruto potrošnje električne energije realizuje se u mreži distribucije nivoa srednjeg napona 35 (20)/10 kV i niskog napona 0.4 kV. Relativno veliki rast elektroenergetske potrošnje na nivou niskog napona u periodu 2000-2007. godine je uglavnom prouzrokovan od:

- ne potpisivanja svih ugovora između snabdevača i potrošača;
- ne odgovarajućeg menadžiranja potrošnje u domaćinstvu i komercijalnom sektoru;
- ne naplaćivanje u enklavama srpske manjine;
- neuspeh konsolidacije proces naplate i prikupljanja; i
- korišćenja električne energije za svrhe grejanja.

4.6 Uvoz električne energije

Počev od 2000. godine naša zemlja se pretvorila sa neto izvoznika električne energije u neto uvoznika električne energije. Tokom ovih godina naša zemlja je uvezala od maksimalnih 33% električne energije u 2001. godini do 12.6% u 2008. godini ukupne potrošnje električne energije, u zavisnosti od količine proizvedene energije u zemlji. Imajući u vidu povećanje potražnje za električnom energijom iz godine u godini, skoro je sigurno da će uloga uvoza električne energije u bliskoj budućnosti biti esencijalna za

obezbeđivanje jednog sigurnog i održivog snabdevanja energijom. Uvozi električne energije će ne malo uticati i na cenu snabdevanja, a za ishod i na povećanje tarifa električne energije za potrošače u svim kategorijama.

Valja naglasiti da uvozni/izvozni kapacitet elektroenergetskog sistema Kosova nije dovoljan za ispunjavanje maksimalnih opterećenja (vrha) u porastu u toku zime. Imajući u vidu da potražnja za električnom energijom u jednom zimskom danu dostiže do 17-18 miliona kWh, često puta je KEK d.d. bio primorana da vrši ograničenja opterećenja, prouzrokujući uznemirenje i štete u privredi i kvalitetu života građana.

Drugi izraženi problem u vezi sa uvozom električne energije, sa kojim se suočava KEK d.d., posebno u toku dve zadnje godine, su uvek visoke cene ovih uvoza. To ne samo da je KEK d.d. stavilo pod teškoćama dovoljnih likvidnosti da realizuje taj uvoz, nego je zahtevalo i dalje povećanje tarifa za tarifne klijente.

Treba naglasiti da je uvoz električne energije otežan zbog povećanja deficita električne energije u regionu Balkana, gde su najveći broj zemalja uvoznici neto električne energije. Predviđa se da se u skorijoj budućnosti nastavi sa postojanjem teškoća oko snabdevanja električnom energijom u našem regionu.

Iz Master plana generisanja električne energije (čija priprema je finansirana od strane svetske banke), rezultira da će region Balkana imati potrebe za 20,000 MW novo instalirane snage, kao i za rehabilitaciju 5000 MW postojećeg generisanja. U međuvremenu, da bi se ova energija prenela iz centara generisanja do potrošača, potrebna je izgradnja u regionu linija interkonekcije i prenošenja vrednosti od oko 2.5-3 milijardi USD. Valja naglasiti da je u ovoj studiji Termoelektrana „Kosova e Re“ identifikovana kao jedan od naj prioritetnih projekata, što stavlja Kosovo u strateškom regionalnom položaju kada je reč o generisanju električne energije u buduću.

5. Projekat „Kosova e Re“

U cilju održivog razvoja energetskog sektora, Vlada Kosova planira uključivanje ekspertize i stranog privatnog kapitala. Svetska Banka podržava Kosovo u naporima da privlači investicije za razvoj projekta „Kosova e Re“, preko Projekta Tehničke Asistencije Energija i Lignit (PATEL)⁹. Ovo nastojanje je podržano i od SE, putem finansiranja Studije opcija, kao i drugih tehničkih studija koja su u funkciji PATEL-a.

Projekat „Kosova e Re“ bi trebalo da se gradi etapnim pristupom, u kome bi prva faza (1000MW) omogućila zamenjivanje termoelektrane „Kosova A“ (dakle njenu dekomisioniranje), koji bi ispunjavano domaće potrebe i omogućio rehabilitaciju „Kosova B“, kako bi se povećalo poverenje u njoj i dovelo u skladu sa standardima životne sredine EU-a. Jedna količina iz proizvodnje TC „Kosova e Re“ moglo bi se izvoziti.

⁹ Glavni objektivni PATEL-a su: (a) podrška Vlade na osnaživanju politika, zakonskog i regulatornog okvira, koji omogućuju nove investicije u sektoru energije; i (b) podrška Vlade u privlačenju privatnih investitora kvalifikovanih za izgradnju nove termoelektrane na lignit, bazirajući se na visoke održive socijalne i principe životne sredine.

Druga faza (1000MW) bi ispunila potražnju u porastu i omogućila naknadno zatvaranje Termoelektrane „Kosova B“, kada bude istekao njen tehnički život nakon revitalizacije.

Podrškom savetnika Projekta, finansiranog od PATEL-a, Vlada Kosova preduzima jedan transparentan i konkurentan proces oko izbora jednog strateškog investitora za razvijanje Projekta „Kosova e Re“. Do sada je završen proces pred kvalifikacije potencijalnih investitora. Predviđa se da se finansijsko zaokruživanje projekta dogodi u toku 2010. godine.

6. Regionalne i evropske integracije

Kosovo se snažno angažovalo prema evropskim integracijama. Za energetske sektor proces integracija se odvija u dva fronta: (i) učešće u Zajednici energije, i (ii) procesu integracija u Evropi, u okviru Pratećeg mehanizma o stabilizaciji i pridruživanju.

6.1 Traktat za zajednicu energije

Kosovo je potpisnik Traktata za osnivanje zajednice energije (TZE) Jugoistočne Evrope, koji je stupio na snagu 1. jula 2006. godine. U tom kontekstu, Vlada Kosova se supstancijalno angažovala da razvija sektor energije u skladu sa zahtevima TZE-a. Ovaj traktat obavezuje implementaciju ‘Acquis Communautaire’ EU-a od strane svake ugovorne stranke, prema jednom kalendaru za sprovođenje traženih reformi.

U kontekstu uspostavljanja uslova energetskeg tržišta u regionu, Operateri Prenosnog sistema (OSB) Jugoistočne Evrope, pod koordinacijom Evropskih operatera Prenosnog sistema (ETSO), jula 2004. godine su počeli sa sprovođenjem mehanizma kompenzacije između OSB-a, u cilju nadoknade korišćenja nacionalnih prenosnih sistema, preko Među granične trgovine u Jugoistočnoj Evropi (JE). Takođe, u toku je proces za sprovođenje koordiniranih postupaka za kapacitete među veza.

Sistem električne energije Kosova ima neposrednih međuveznih veza sa sistemima Albanije, Crne Gore, Srbije i Makedonije. Izuzev Srbije, svi ovi sistemi su neto-uvoznici električne energije. Ova činjenica predstavlja mogućnost za potencijalne investicije u nove termoelektrane lignita na Kosovu.

Treba naglasiti da prenosni sistem Kosova predstavlja značajnu infrastrukturu za prenošenje električne energije drugih elektro-energetskih sistema, kao i za trgovce električne energije. Respektivne godišnje količine prenete električne energije procenjuju se na 3,000 GWh. Ovaj faktor treba uzeti u obzir prilikom planiranja i razvoja novih kapaciteta za prenošenje električne energije na Kosovu.

Sprovođenje obaveza iz Traktata Zajednice nastaviće da predstavlja prvorazredni prioritet za energetske sektor i njegove domaće aktere.

Traktat o osnivanju Zajednice energije

U nastavku procesa Atine, koji je imao za cilj stvaranje jednog integrisanog tržišta u Jugoistočnoj Evropi, 25. oktobra 2005. godine, Evropska zajednica i Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Hrvatska, Crna Gora, Makedonija, Rumunija, Srbija i UNMIK, koji je zastupao Kosovo, potpisali su Traktat o osnivanju Zajednice energije. Austrija, Kipar, Češka Republika, Nemačka, Grčka, Mađarska, Italija, Slovačka, Slovenija, Ujedinjena Kraljevina složile su se za učešće na prvom ministarskom susretu novembra 2006. godine.

Traktat za Zajednicu energije zahteva od ugovornih stranaka da primenjuju značajne delove *acquis communautaire*, pruža mogućnost za stvaranje jednog jedinstvenog tržišta energije i mehanizma za operiranje tržišta energije koji se prate preko mreža. On, takođe, osniva i institucije Zajednice energije, kao i proces odlučivanja. Nakon procesa usvajanja i proglašenja, Traktat je stupio na snagu 1. jula 2006. godine.

Institucionalni kadar i proces odlučivanja unutar Zajednice energije obuhvata sledeće organe: (i) Savet Ministara, (ii) Stalnu grupu Visokog nivoa, (iii) Fora, i (iv) Sekretarijat.

U skladu sa članom 2. Traktata, obaveza Zajednice energije je da organizuje veze između ugovornih strana i da astvara zakonski i ekonomski okvir za energiju koje se prate kroz mreže, kako bi se:

- (i) Stvorio održiv regulatorni i tržišni okvir, koji bi mogao podstaći investicije u mreže gasa, generisanje energije i mrežama prenošenja i distribucije električne energije,
- (ii) Stvorio jedinstvenu regulatorni prostor za trgovinu energijom koja se prati kroz mreže,
- (iii) Poboljšava sigurnost snabdevanja u jedan jedinstveni regulatorni prostor,
- (iv) Poboljšava stanje sredine u vezi sa energijama koja se prate preko mreža i efikasnosti energije, stara se o korišćenju obnovljive energije i određuje uslove za trgovinu energije u jednom jedinom regulatornom prostoru, i
- (v) Razvija konkurenciju na tržištu energije koja se prati preko mreža u jednom širem geografskom prostiranju i koristi ekonomije stepena.

6.2 Prateći mehanizam stabilizacije i pridruživanja

Razvoj energetskog sektora u skladu sa *Acquis* EU-a je jedna od naj značajnih komponenti Plana delovanja za Evropsko partnerstvo (PDEP). Ministarstvo energije i rudarstva (MER), u okviru jedne Radne grupe za energiju (RGE) formirane početkom 2007. godine, koordinira sve aktivnosti za sprovođenje PDEP za energetski sektor.

Proces evropske integracije za Kosovo

Prateći mehanizam stabilizacije i pridruživanja (PMSP) je dizajniran kako bi osigurao Republici Kosova ekspertizu i političko rukovođenje Evropske komisije, u cilju asistencije kosovskih autoriteta kako bi pridobijali od raznih instrumenata procesa stabilizacije i pridruživanja.

Redovni susreti organizuju se u cilju ocenjivanja ostvarenog napretka na Kosovu kada je reč o političkim, ekonomskim i institucionalnim reformama, u skladu sa uslovljenim procesom Stabilizacije i pridruživanja na Kosovu, preko STM.

Plan delovanja za Evropsko partnerstvo (PDEP) predstavlja okvir za monitorisanje napretka kojeg beleži Kosovo iz godine u godini u pravcu Evropske zajednice. Institucije Kosova su snažno posvećene sprovođenju PMSP, koji s jedne strane pruža sve korake za reforme i, s druge strane, usmerava asistenciju Evropske zajednice za Kosovo.

Ministarstvo energije i rudarstva (MER) je koordiniralo sve aktivnosti u ime Kosova, kao učesnika Traktata zajednice energije (TZE). Radna grupa za energiju (RGE), osnovana na

Kosovu, nakon stupanja na snagu TZE, bila je među institucionalni forum za usaglašavanje aktivnosti u okviru TZE. Članovi Radne grupe su bili iz MER-a, Kancelarija Regulatora energije, KOSTT d.d., KEK d.d., Ministarstva za životnu sredinu i prostorno planiranje i Ministarstva za rad i socijalno staranje.

Od početka ovih procesa, MER i ostali relevantni akteri energetskeg sektora su učinili posao koji valja pohvaliti, da bi odgovorili obavezama koje proizilaze iz Traktata Zajednice energije i Plana delovanja za Evropsko partnerstvo.

6.3. Bilateralna saradnja

Saradnja sa Albanijom

U pravcu razvoja i daljeg avanziranja regionalne saradnje, Kosovo je potpisalo sporazum saradnje za sektor energije sa Albanijom. Značajno je naglasiti da se energetske sistem Albanije, uglavnom, baziran na hidroenergijom (skoro 100%), dok se sistem Kosova takoreći 100% bazira na termo energiju. Ova dva sistema su komplementarna, s toga pružaju izvanredne mogućnosti saradnje između njih, optimizaciju operiranja, optimalnu razmenu energiju, povećanje sigurnosti u snabdevanju, kao i mogućnost za optimizaciju investicija. U kontekstu regionalnih i evropskih integracija, ova činjenica se odražava u oba sistema, ali i šire, stvarajući atraktivne uslove za zainteresovane investitore u proizvodnji električne energije na Kosovu i u drugim zemljama u regionu.

Saradnja sa Makedonijom i Crnom Gorom

Vlada Republike Kosova radi na avanziranju odnosa saradnje u sektoru energije i sa drugim državama u regionu, kao što su Makedonija i Crna Gora. Tako, već je postignut dogovor sa Makedonijom da se u toku 2009. godine potpiše bilateralni sporazum saradnje u sektoru energije. I sa Crnom Gorom se namerava ista stvar. Draft sporazuma je pripremljen.

Saradnja sa Republikom Bugarske

Već je pripremljen i vođeni su pregovori o bilateralnom sporazumu između MER-a i Ministarstvom za ekonomiju i energiju Republike Bugarske. Ovaj sporazum predviđa se da bude potpisan u toku 2009. godine.

Odnosi sa Srbijom i štete tokom perioda 1990-1999

U periodu od 1990-1999. godine energetske, elektro energetske objekti i izvori energije su korišćeni od strane srpskog režima bez saglasnosti Kosova. Kao posledica divljeg korišćenja objekata u toku jedne decenije, rudnici uglja i termo – elektro centrale su znatno degradirane, uništene i jedan deo opreme je podnet u Srbiji. Direktna i indirektna šteta u ovom periodu u sektor energije Kosova, prouzrokovana od strane srpskog režima je veoma visoka.

Stanje elektro energetskog sistema u manjinskim enklavama

U posle ratnom periodu 1999 – 2008, KEK d. d. je favorizovao snabdevanje električnom energijom enklava sa većinskim srpskim stanovništvom, dok je Vlada Kosova učinila to favorizovanjem naftnim derivatima za sisteme grejanja. U ovom periodu KEK d. d. nije imao pristupa kontroli, čitanju potrošnje i naplaćivanju utrošene električne energije u enklavama srpske manjine. Eventualni nastavak ovakvog stanja će pogoršati situaciju u sektoru energije i nastaviće da ima direktni implikacija i u Budžet Kosova.

Tokom perioda 1999-2007, potrošeci u enklavama sa većinskim srpskim stanovništvom nisu zaključili ugovore za snabdevanje i nisu platili za utrošenu električnu energiju dopremljenu iz elektro energetskog sistema Kosova. Tokom 2009. godine, jedan deo potrošača električne energije u enklavama su zaključili ugovore sa KEK d. d. Neuplaćeni iznos za električnu energiju je dostigao vrednost od € 145 miliona.

Odnosi sa Srbijom i odnosi u okviru Zajednice energije

U 2001. godini između Misije ujedinjenih nacija na Kosovu (UNMIK) i Ministarstva za energetiku Srbije/EPS, potpisana su dva sporazuma:

1. Privremeni tehnički sporazum (TTA), 2001/03/26, i
2. Privremeni tehnički sporazum za razmenu energije (TEEA), 2001/04/08

Ova dva tehnička sporazuma su imala rok važenja za sva vreme koliko je trajala misija UNMIK-a na Kosovu.

Ovi sporazumi su, između ostalog, pokrivali i:

1. Nadoknadu za tranzit električne energije kroz prenosni sistem Kosova, i
2. Sekundarno regulisanje (obebeđivanje rezerve +/- 20 MW) za održavanje bilansa sistema.

Srbija je kršila ove sporazume još od jula 2004. godine. od tada Srbija ne plaća nadoknadu za tranzit, bez saglasnosti i u suprotnosti sa KOSTT. d. d. alokira prenosne kapacitete elektro energetskog sistema Kosova i, u ime među granične trgovine električne energije (CBT) za države regiona, naplaćuje prihode od tranzita električne energije i prisvaja ih na štetu Kosova. Prisvojena vrednost iz OST Srbije za period juli 2004 – juli 2008 je u visini od € 15 miliona. U međuvremenu, KOSTT d. d. je obustavio uplatu za rezervu, a nastavlja da nadoknadi za devijaciju.

Mada je ugovorna stranka Traktata Zajednice energije (TZE), Srbija krši oba sporazuma, uzurpira prava Kosova, prisvaja nadoknade iz CBT mehanizma za deo Kosova, nije transparentna kod alokacije uvoznog kapaciteta u regionu, prouzrokujući neopravdano povećanje cene uvoza u regionu, ometajući na taj način stvaranje transparentnog i konkurentnog regionalnog tržišta. Protiv očiglednog kršenja Traktata koje čini Republika Srbija uložena je žalba pri Zajednici energije.

Iz političkih motiva srpske OST i sama Srbija, kao ugovorna stranka Zajednice energije, u kontinuitetu ometaju učešće KOSTT d. d. u mehanizme regiona i Evrope. OST Srbije je smetnja i u dnevnim operiranjima sa sistemom transmisije KOSTT d. d.

Odnosi u elektroenergetskom sistemu regiona i položaj Kosova

Vlada Kosova će, na institucionalan način, podržavati stvaranje uslova da KEK d. d. ima pristupa u čitavoj električnoj mreži prenosa i distribucije, da izvršava obaveze prema potrošačima i realizuje naplatu električne energije.

Vlada Kosova poštuje međunarodne sporazume i obaveze koje proizilaze iz TZE i saradivaće sa svim potpisnicima TZE, dakle i sa Srbijom.

Eventualno nepoštovanje, i u nastavku, obaveza TZE imaće negativne posledice u operacionalizaciju regionalnog tržišta električne energije i postaće prepreka energetskog razvoja regiona. Kosovo je angažovano za međunarodno saradnju sa svim akterima na osnovama uzajamnog interesa.

6.4. Donatorska konferencija za Kosovo

Dana 11. jula 2008. godine, u Briselu je održana Prva donatorska konferencija za Kosovo. Sektor energije, zbog značaja kojeg ima za budućnost održivog ekonomskog i socijalnog razvoja Kosova, zauzeo je značajno mesto na ovoj konferenciji. Zajednica donatora ne samo da je ocenila značaj sektora energije, nego je i naglasila neophodnost nastavka restrukturiranja sektora i finansijsku obnovu KEK d. d., kao preduslovi za značajne investicije u sektoru. Ostaje prvo razredni zadatak institucija sektora energije da nastavljaju sa sprovođenjem reformi i, u konsultaciji sa donatorima, da pripremaju predloge – programa i projekata, koji imaju izgleda da budu finansirani u okviru fondova koje su oni obećali na Donatorskoj konferenciji u Briselu.

7. Zbir SWOT analize za energetski sektor

Analiza prednosti, slabosti, mogućnosti i rizika (SWOT), predstavljena u nastavku, sažima konkurentne sposobnosti energetskog sektora, imajući u vidu identifikovane prednosti, slabosti, mogućnosti i rizike. Dalje, identifikovani strateški objektivni u ovoj strategiji će se usred srediti na prevazilaženju slabosti sektora, predviđanju i sprečavanju mogućih rizika koji dolaze iz susedne sredine, te će uticati i na korišćenju prednosti i postojećih mogućnosti za brzi razvoj našeg energetskog sektora. Tabela 6. predstavlja zbir prednosti, slabosti, mogućnosti i rizika za sektor energije.

Tabela 6: Zbir SWOT analize za sektor energije

Prednosti	Slabosti:
<ul style="list-style-type: none"> • Konkurentne prednosti za eksploataciju prirodnih energetske resursa • Dovoljne rezerve lignita uz opširne mogućnosti proizvodnje električne energije po konkurentnim cenama • Pozicija Kosova u centru Balkana kao povoljna za tranzit energije • Industrijsko Iskustvo i kultura u proizvodnji i eksploataciji lignita na Kosovu • Dovoljni humani resursi • Zakonski osnov u skladu sa međunarodnim standardima • Republika Kosova je član Traktata za osnivanje Zajednice energije JIE • Ogovarajući institucionalni mehanizmi za funkcionisanje sektora energije, posebno nezavisni regulatorni autoriteti i nezavisni operater sistema električne energije • Zahtev u porastu za energijom na Kosovu i regionu uz mogućnost za brži razvoj sektora • Restrukturiranje i reformisanje sektora energije • Liberalizacija i privatizacija • Mogućnost privlačenja strateških investitora • Korišćenje obnovljivih izvora energije • Izgradnja kapaciteta ljudskih resursa • Pristup Kosova u međunarodne finansijske mehanizme za razvoj OIE i po povećanje EE 	<ul style="list-style-type: none"> • Degradiranje de investicija u energetskom sistemu tokom perioda 1990 – 1999, koje je rezultiralo jednim zastarelim energetskim sistemom uz velike tehničke gubitke • Ne efikasno menadžiranje, visoki komercijalni gubici, kao i nizak nivo naplaćivanja dugova, rezultirajući ne dobrim ekonomskim i finansijskim stanjem energetskih preduzeća • Nemogućnost za samo finansiranje investicija i podizanje kredita • Zaostajanje u tempu investicija za modernizaciju proizvodnih, prenosnih i distributivnih kapaciteta, što je dovelo do čestih prekida u snabdevanju električnom energijom • Zaostajanje u razvoju novih rudnika lignita • Nisko učešće OIE u proizvodnji električne energije • Zavisnost od uvoza nekih vrsti energije • Nedovoljna efikasnost u procesu proizvodnje i korišćenja električne energije • Zagađenje sredine od rudnika lignita i proizvodnje energije i nedostatak efikasnih radnji za saniranje stanja • Nedostatak jednog stalnog sistema monitorisanja zagađenja • Nepredviđeno povećanje cena tečnih goriva koji se uvoze i nepredviđeno obustavljanje snabdevanja uvezenim naftnim proizvodima • Socijalni poremećaji zbog reformi u sektoru energije • Podbačaji u sprovođenju efektivnog mehanizma za obavezu naplaćivanja potražnji, • Povećanje cena električne energije iz uvoza • Ne uspevanje stvaranja jednog otvorenog i konkurentnog tržišta električne energije u regionu
Mogućnosti	Opasnosti
<ul style="list-style-type: none"> • Potražnja u porastu za energijom na Kosovu i regionu uz mogućnost bržeg razvoja sektora • Prestrukturisanja i reformisanja energetske sektora • Liberalizacija i privatizacija • Mogućnost privlačenja strateških investitora • Korišćenje obnovljivih izvora energije • Izgradnja kapaciteta ljudskih resursa • Pristup Kosova u međunarodne finansijske mehanizme za razvoj OIE i povećanje EE 	<ul style="list-style-type: none"> • Nepredvidljivo povećanje cena tečnih goriva koji se uvoze i nepredvidljiva obustava snabdevanja uvezenim naftnim proizvodima • Socijalni poremećaji usled reformi u sektoru energije • Podbačaji u primeni efikasnog mehanizma za primoravana naplaćivanja potražnji • Povećanje cena električne energije iz uvoza • Ne uspevanje stvaranja jednog otvorenog i konkurentnog tržišta električne energije u regionu

Drugi deo

8. Predviđanje potreba za energijom za period 2009 – 2018

MER, u okviru svojih obaveza, u okviru svojih obaveza, u tesnoj saradnji sa KEK d.d. KOSTT d.d., KRE, toplanama, NKRM, MTI i Statističkim zavodom Kosova, priprema godišnje bilanse energije i godišnje i dugoročna predviđanja potreba za energijom na Kosovu. Ovi bilansi i predviđanje potreba obavljaju se u skladu sa standardima Eurostat – a¹⁰

Dve najznačajnija pokazatelja koje se upotrebljavaju za energetska predviđanja svake zemlje, su energetska intenzitet i energetska potrošnja po glavi stanovnika, koje su analizirane u sekcijama u nastavku.

8.1 Energetski intenzitet i energetska potrošnja po stanovniku

Aktuelno, energetska intenzitet¹¹ na Kosovu je na relativno visokom nivou. To znači da je makro ekonomska proizvodnja, normalno izveštavana iz Unutrašnjeg bruto proizvoda (UBP), bila niska, u poređenju sa opštom potrošnjom energije. Razlozi za to se povezuju sa niskim industrijskim razvojem naše zemlje, u poređenju sa drugim zemljama Centralne i Istočne Evrope.

Kosovo se predstavlja sa jednom prosečnom potrošnjom energije po stanovniku, skoro dva puta većom od Albanije i skoro jednakoj sa Hrvatskom. Energetska intenzitet za Kosovo je najveći u regionu Balkana, nakon Bugarske.

Najznačajnija pitanja za budući razvoj kosovske privrede i njegovog energetskeg sektora su povećanje potrošnje energije po stanovniku i istovremeno zadržavanje niskog nivoa intenziteta energije, što će dovesti do jedne efikasne i konkurentne ekonomije na sve otvorenom međunarodnom tržištu.

8.2. Predviđanje potražnje za energijom

U okviru planova za ekonomski razvoj zemlje i predviđanja potreba za energijom, pretpostavljena su kao naj realnija dva scenarija normi povećanja domaćeg bruto produkta (BDP) za period 2009 – 2018, kao što je prikazano u Tabeli 7.

Tabela 7: Dva scenarija norme povećanja DPP u [%] za period 2009 – 2018.

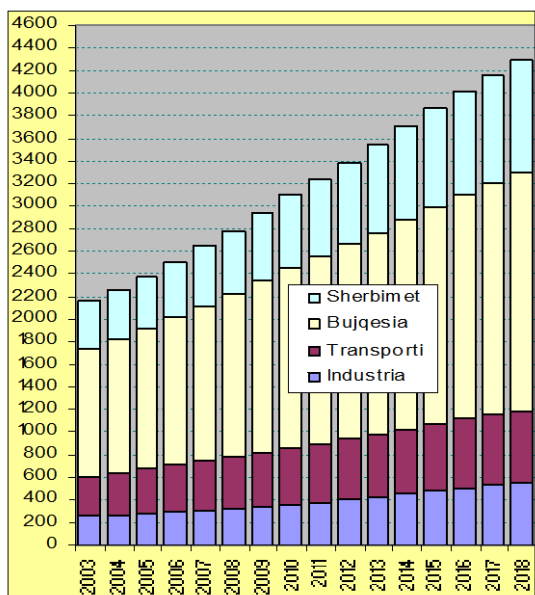
Scenario	2009-2010	2011-2014	2015-2018
Srednji	3.20	3.10	3.00
Visoki	6.20	5.29	5.00

Povećanje snabdevanja energijom treba da odgovara povećanju ekonomskog i socijalnog rasta. Slike 11 i 12 predstavljaju predviđanje BDP za svaki sektor do 2018. godine za scenarijo sa visokim povećanjem BDP¹².

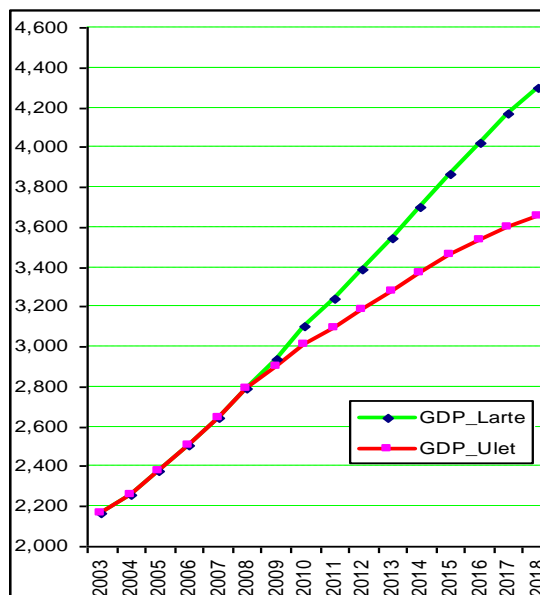
¹⁰Treba naglasiti da su podaci o emitovanjima koja se oslobađaju u životnoj sredini od korišćenja energetskih izvora obrađeni u energetske software-ima LEAP (Long Energy Alternative Planning = Dugoročno planiranje energetskih potreba) i IPCC (Intergovernmental Panel for Climate Change = Međunarodni panel klimatskih promena).

¹¹Jedan veoma značajan sintetički pokazatelj, koji prikazuje nivo razvoja energetskeg sistema, posebno u pravcu efikasnosti energije, jeste energetska intenzitet, koji je jednak odnosu potrošnje primarnih izvora energije u jednoj određenoj godini u vezi sa Bruto domaćim proizvodom (BDP) proizvedenim u toj godini.

¹²Bazirano na studiju ESTAP i konsultencija iz raznih domaćih i međunarodnih institucija.

Slika 11: Predviđanje doprinosa od svakog ekonomskog sektora u BDP za scenario sa visokim rastom (milion euro)

Slika 12: Predviđanje rasta BDP prema oba scenarija (milion euro)

Korišćeni scenariji u pripremanju predviđanja potražnje za energijom¹³ opisuju mogućnost razvoja energetskog sektora na Kosovu za srednjoročni period, uzimajući u obzir i predviđanja tehnološkog i ekonomskog razvoja susjednih zemalja.

Procena trenda makro – ekonomskih indikatora pokazuje da je tokom 2003- 2007. godina privreda zemlje ojačala, kao rezultat razvoja sektora izgradnje, usluga i poljoprivrede, kao i rehabilitacije industrije i znatne mase remitanci od strane emigranata.

8.2.1 Predviđanje potražnje za energijom u stambenom sektoru

Potrošnja energije i predviđena potražnja u stambenom sektoru je pažljivo proanalizirana i prodiskutovana, zbog najvišeg doprinosa u ukupnoj potrošenoj energiji, kao i zbog veoma visoke potrošnje električne energije u ovaj ekonomski pod sektor.

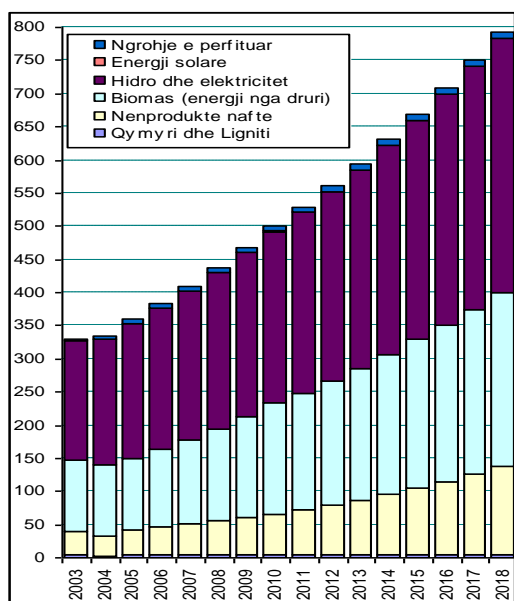
U tabeli 8. su dati glavni parametri na kojima se bazira predviđanje potražnje za energijom u stambenom sektoru¹⁴.

¹³ Scenariji koji su izgrađeni ne pretendiraju da budu precizni u predviđanjima, jer je za tako nešto potrebno više podataka i veoma jasnih razvojnih strategija za razne ekonomske i socijalne sektore.

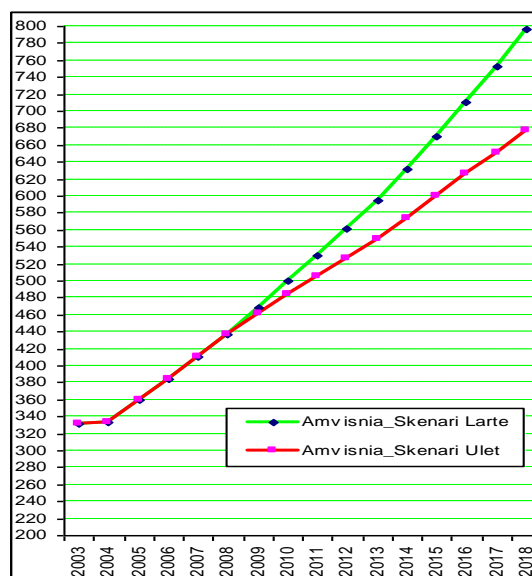
¹⁴ Broj stanovništva je značajan vodeći faktor korišćen za obračunavanje potražnje energije u stambenom sektoru. Broj domaćinstava za svaku klimatsku zonu i svaki stepen grejnog dana za urbana i ruralna domaćinstva za svaku od ovih zona su upotrebljeni kao osnovni faktori u obračunavanju potražnje za energijom u ovom ekonomskom pod sektoru.

Tabela 8: Glavni parametri za predviđanje potražnje za energijom za stambeni sektor			
Godina	Br. stanova	Br. ljudi po domaćinstvu	Stanovništvo
2003	360000	5.429	1954000
2004	372407	5.310	1977448
2005	385521	5.191	2001177
2006	399308	5.072	2025192
2007	413816	4.953	2049494
2008	429099	4.834	2074088
2009	445217	4.715	2098977
2010	462235	4.595	2124165
2011	478329	4.476	2141158
2012	495332	4.357	2158287
2013	513324	4.238	2175553
2014	532390	4.119	2192958
2015	552625	4.000	2210501
2016	571967	3.8852	2228184
2017	595696	3.770	2246011
2018	619318	3.656	2263979

Predviđanje se bazira na metodologiju koja koristi pristup „odozgo – na dolje“. Predviđena potražnja za energijom, bazirana u ovoj metodologiji i gore navedenim parametrima, za stambeni sektor, prikazana je u Slikama 13. i 14.

Slika 13: Predviđanje potrošnje energije za stambeni sektor prema višem scenario (ktoe)

Slika 14: Predviđanje ukupne potražnje energije za stambeni sektor prema oba scenarija (ktoe)

Glavni energetske izvori koji realizuju pokrivanje potreba u stambenom sektoru su električna energija, drvo za ogrev i naftni pod produkti. Pokrivanja potreba za u buduće pokazuje da će električna energija imati porast u apsolutnim vrednostima, međutim u relativnim vrednostima njen će doprinos u buduće opadati. Ovo opadanje relativnog doprinosa električne energije će se pokrivati od relativnog rasta naftnih pod produkata (posebno tečnog naftnog gasa – LPG) i drva za ogrev. Za posledicu, veoma je značajno da se preduzimaju potrebne mere u vezi sa penetracijom LPG na energetske kosovsko tržište.

8.2.2 Predviđanje potražnje za energijom u sektoru usluga

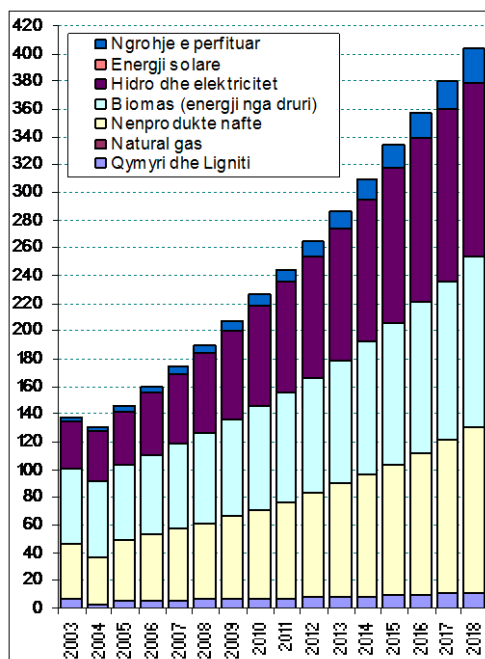
U cilju povećanja kvaliteta i poboljšanja uslova rada i komotnosti za javnu administraciju, predviđeno je da tokom perioda 2007-2016, srazmer između površina grejanih sredina i totala zagrejanih i ne zagrejanih postepeno raste, dostižući do 100% 2016. godine. Povećanje BDP od privatnog uslužnog sektora biće praćeno povećanjem potražnje za energijom, zbog visokih zahteva za komfor, potrebe za kvalitetno poboljšanje usluga i promena u srazmeru između urbanog i ruralnog stanovništva u korist prvog.

U Tabeli 9. dati su glavni parametri, na kojima je bazirano predviđanje potražnje za energijom u sektoru usluga.

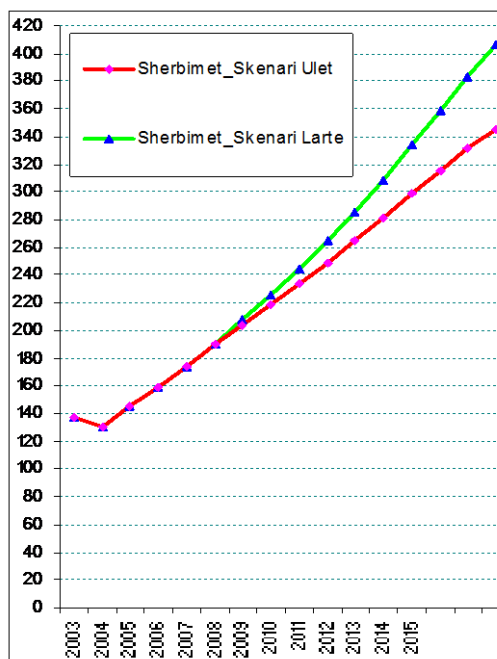
Tabela 9: Glavni parametri za predviđanje potražnje za energijom u sektoru usluga			
Godina	BDP-Usluga [Milion EURO]	Intenzitet energije za sektor usluga [ktoe/Milion EURO]	Stanovništvo
2003	430.44	0.319896	1954000
2004	443.03	0.294902	1977448
2005	462.80	0.315717	2001177
2006	495.20	0.322031	2025192
2007	529.86	0.328472	2049494
2008	566.95	0.335041	2074088
2009	606.64	0.341742	2098977
2010	649.11	0.348577	2124165
2011	688.05	0.355549	2141158
2012	729.34	0.362660	2158287
2013	773.10	0.369913	2175553
2014	819.48	0.377311	2192958
2015	868.65	0.384857	2210501
2016	921.63	0.392554	2228184
2017	956.90	0.400406	2246011
2018	996.45	0.408414	2263979

Analiza makro ekonomskih indikatora zemlje pokazuje da uslužni sektor predstavlja oko 10.9% BDP, deo koji će nastaviti da raste, kao što je prikazano na Slikama 15. i 16.

Potrošnja energije u sektoru usluga će postepeno rasti, uz rast broja zagrejanih zgrada i poboljšanje samih usluga. Takođe, predviđaju se strukturalne promene: niži stepen povećanja korišćenja uglja i povećanje uloge naftnih derivata u strukturi potrošnje energije.

Slika 15: Predviđanje potražnje za energijom za sektor usluga po višem scenariju (ktoe)

Slika 16: Predviđanje totalne potražnje za energijom za sektor usluga prema oba scenarija (ktoe)

8.2.3 Predviđanje potražnje za energijom u sektoru industrije

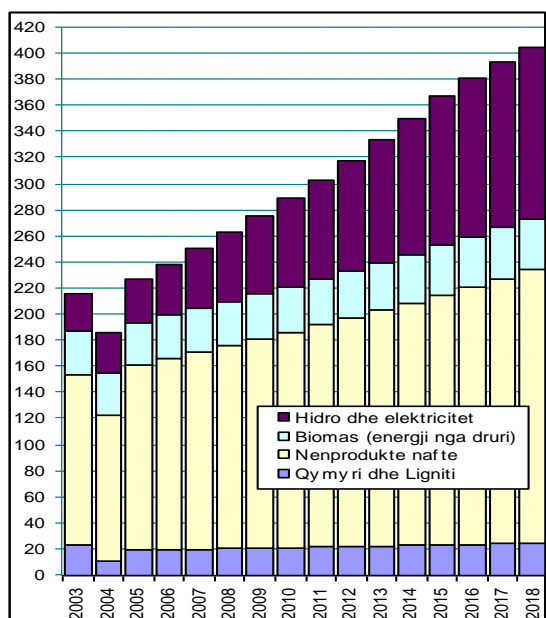
Tokom zadnjih godina, stabilizacioni razvoji i tendencije u porastu u industrijskom sektoru su se uglavnom bazirali na postojeću tehnologiju, uz nekoliko pozitivnih razvoja. Sa ugla potrošnje energije, industrija nastavlja da ima dosta visok intenzitet energije po proizvodnoj jedinici, kako po količini, takođe i vrednosti, odnosno 0.131 toe/ton proizvodnje i 0.688 toe/hiljada Euro.

U Tabeli 10. dati su glavni parametri na kojima je bazirano predviđanje potražnje za energijom u sektoru industrije.

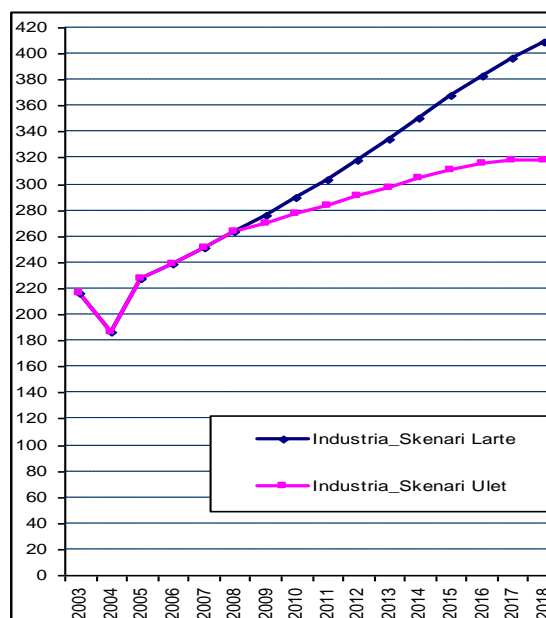
Tabela 10: Glavni parametri za predviđanje potražnje za energijom za sektor industrije			
Godina	BDP-Industrija [Milion EURO]	Intenzitet energije u industriji [ktoe/Milion EURO]	TOTAL BDP [Milion EURO]
2003	255.86	0.846099	2163
2004	267.44	0.696298	2260
2005	269.22	0.846297	2373
2006	285.37	0.837834	2504
2007	302.50	0.829371	2642
2008	320.65	0.820908	2787
2009	339.88	0.812445	2940
2010	360.28	0.803982	3102
2011	381.89	0.795519	3241
2012	404.81	0.787056	3387
2013	429.10	0.778593	3540
2014	454.84	0.770130	3699
2015	48213	0.761667	3866
2016	523.86	0.753289	4041
2017	531.12	0.746434	4164
2018	553.07	0.738817	4298

Najveći doprinos u BDP ua sektor industrije predviđa se da nastavlja da dolazi iz pod sektora hrane, pića, duvana, metalurgije i građevinskog materijala. S druge strane, kada je reč o potrošnji izvora energije, glavni doprinos dolazi iz pod sektora metalurgije, građevinskog materijala i hrane.

Predviđanje bazirano na pristup „odozgo-na dolje“ potražnje za energijom za sektor industrije predstavljen je na Slici 17. i 18.

Slika 17: Predviđanje potražnje za energijom u sektoru industrije po višem scenariju (ktOE)

Slika 18: Predviđanje totalne potražnje za energijom za sektor industrije prema oba scenarija (ktOE)

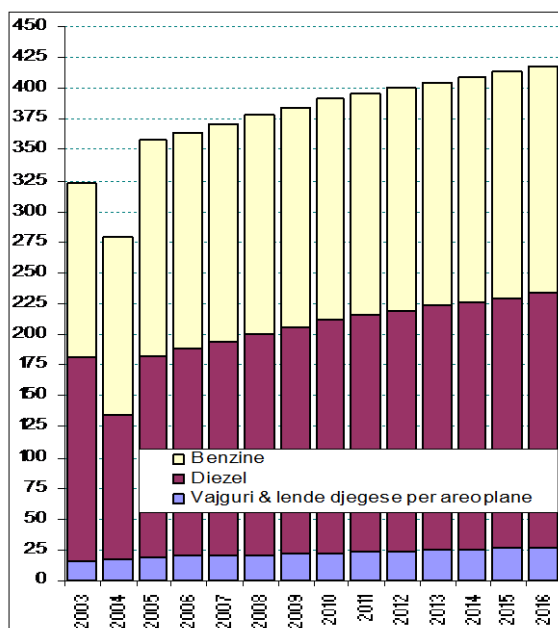
8.2.4 Predviđanje potražnje za energijom u sektoru transporta

Trend osnovnih indikatora kao putnik-km i ton-km je naj značajni vodeći faktoru pripremanju potvrđivanja potražnje za energijom za transport putnika i roba. Transport putnika je dosta povećan nakon 2003. godine. To se pripisuje povećanoj upotrebi privatnih putničkih automobila.

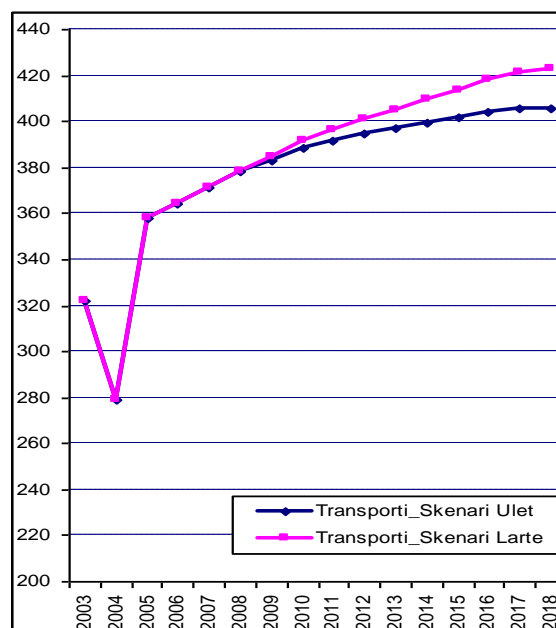
Tabela 11. predstavlja glavne parametre predviđanja potražnje za energiju u sektoru¹⁵.

Tabela 11: Glavni parametri predviđanja potražnje za energijom za sektor transporta				
Godina	PBB-Transport [Milion EURO]	Intenzitet energije za transport [ktoe/Milion EURO]	TOTAL PBB [Milion EURO]	Stanovništvo
2003	351.94	0.9155447	2163	1954000
2004	374.50	0.7444079	2260	1977448
2005	407.19	0.8780696	2373	2001177
2006	423.47	0.8605082	2504	2025192
2007	440.41	0.8429468	2642	2049494
2008	458.03	0.8253854	2787	2074088
2009	476.35	0.8078240	2940	2098977
2010	495.40	0.7902626	3102	2124165
2011	512.74	0.7727012	3241	2141158
2012	530.69	0.7551398	3387	2158287
2013	549.26	0.7375785	3540	2175553
2014	568.49	0.7200171	3699	2192958
2015	588.38	0.7024557	3866	2210501
2016	606.89	0.6884066	4041	2228184
2017	624.10	0.6743574	4164	2246011
2018	640.10	0.6603083	4298	2263979

Predviđanje bazirano na pristup odozgo na dolje potražnje za energijom za sektor transporta predstavljen je na Slici 19. i 20.

Slika 19: Predviđanje potražnje za energijom za sektor transporta za viši scenarij (ktoe)

Slika 20: Predviđanje totalne potražnje za energijom za sektor transporta prema oba scenarija (ktoe)

Kao što se prikazuje i na Slici 19, glavni energetske izvori koji realizuju pokrivanje potreba u sektoru transporta su dizel gorivo, benzin, gorivo za avione. Za budućnost predviđa se da će nafta i njeni derivati i gorivo za avione imati relativno manji porast u odnosu na benzin.

¹⁵ U nedostatku detaljnih podataka, predviđanje potražnje za energijom za sektor transporta je baziran na povećanoj vrednosti (deo BDP) iz sektora transporta.

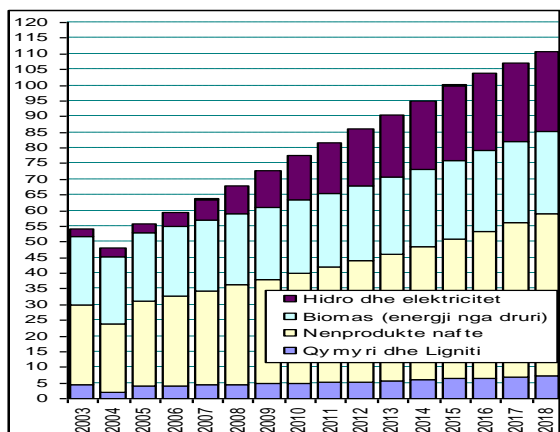
8.2.5 Predviđanje potražnje za energijom za sektor poljoprivrede

Za sektor poljoprivrede BDP je porastao sa 1,124.76 miliona Euro u 2003. godini na 1,441.26 miliona Euro u 2008. godini. Predviđa se da se isti poveća na 2,109 miliona Euro u 2018. godini. Potražnja za energijom u sektoru poljoprivrede očekuje se da raste u znatnoj meri, kako bi podržavala razvoj ovog značajnog sektora za privredu Kosova.

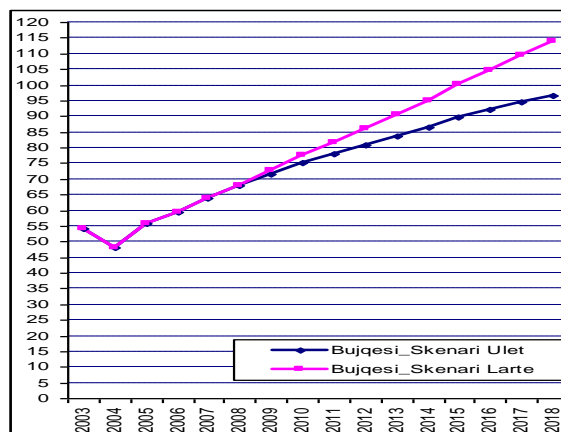
Na tabeli 12 predstavljeni su glavni parametri predviđanja potražnje za energijom u sektoru poljoprivrede.

Godina	BDP-Poljoprivreda [Milion EURO]	Intenzitet energije za sektor poljoprivrede [ktoe/Milion EURO]	TOTAL BDP [Milion EURO]
2003	1124.76	0.0480212	2163
2004	1175.3742	0.0407741	2260
2005	1234.1429	0.0451517	2373
2006	1299.8404	0.0442486	2504
2007	1368.8288	0.0433456	2642
2008	1441.2602	0.0424426	2787
2009	1517.2924	0.0415395	2940
2010	1597.0896	0.0406365	3102
2011	1658.772	0.0397335	3241
2012	1722.4949	0.0388304	3387
2013	1788.3019	0.0379274	3540
2014	1856.2353	0.0370244	3699
2015	1926.3359	0.0361213	3866
2016	1999.151	0.035215	4041
2017	2052	0.0346765	4041
2018	2109	0.033954	4164

Predviđanje bazirano na pristup odozgo - na dolje potražnje za energijom za sektor poljoprivrede prikazan je na Slici 21 i 22¹⁶.

Slika 21: Predviđanje potražnje za energijom za sektor poljoprivrede za viši scenario (ktoe)

Slika 22: Predviđanje totalne potražnje za energijom za sektor poljoprivrede prema oba scenarija (ktoe)

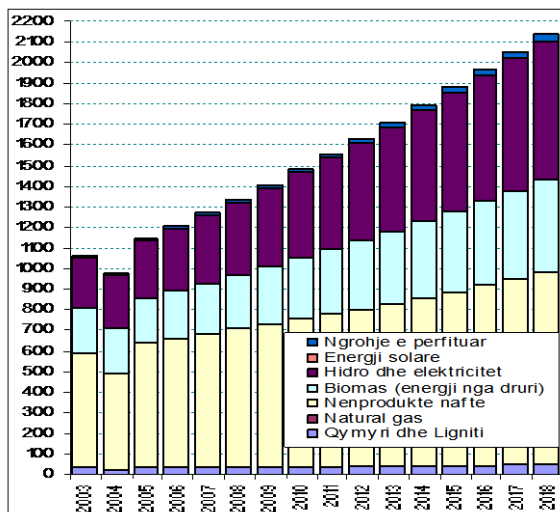
Kao što se vidi i na Slici 21, potrošnja nafte se očekuje da dosta raste u buduću; to kako bi se uglavnom podržalo povećanje mehanizovane poljoprivredne proizvodnje. Dominirajuća goriva kod pod sektora nastaviće da budu naftni pod produkti (derivati) i drva za ogrev,

¹⁶ Povećana vrednost iz sektora poljoprivrede i intenzitet energije upotrebljeni su kao osnovna aktivnost za predviđanje potražnje za energijom u sektoru. Intenziteti su kalkulirani kao odnos između potrošnje energetske izvora i nivoa aktivnosti pod sektora poljoprivrede, izraženo u milione Eura.

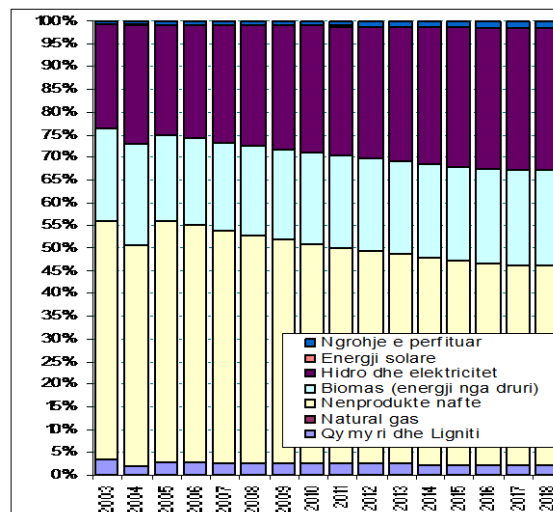
ali se predviđa da se povećava i relativna potražnja za električnom energijom, uglavnom zbog modernizacije sistema za navodnjavanje.

8.2.6 Predviđanje potražnje za energijom za sve sektore

Slika 23. i 24. predstavljaju total potrošnje energije od 2003. godine i total predviđanja potražnje za energijom na Kosovu za period do 2018. godine.

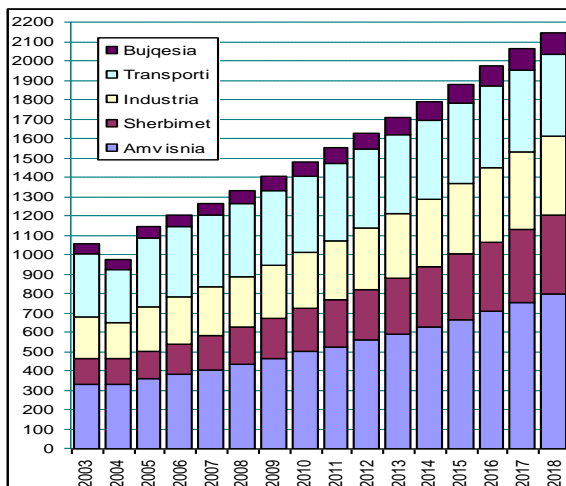

Slika 23: Predviđanje totala potrošnje energije u prošlosti i potražnje za energijom za buduće od svih sektora za viši scenario (ktOE)

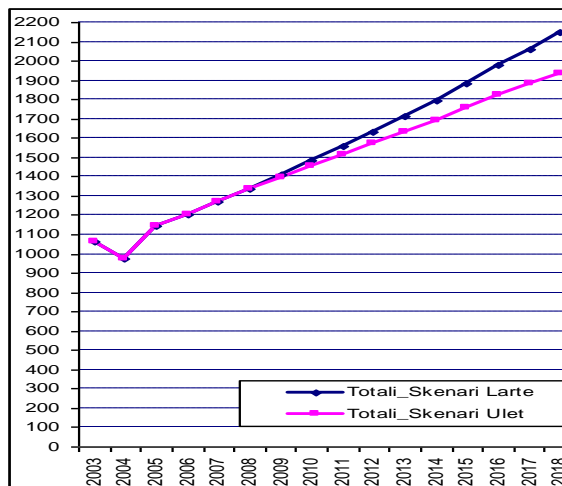

Slika 24: Predviđanje totala potrošnje energije u prošlosti i potražnje za energijom za buduće od svih sektora za viši scenario (%)

Na Slici 23. i 24. vidi se da električna energija znatno povećava njen relativni doprinos u totalnoj potrošnji energije na Kosovu. Slike 25. i 26. predstavljaju predviđanje potražnje za svaki sektor i njegov total. Na Slici 25. vidi se da će potražnja za energijom za svaki sektor porasti.

Slika 25: Predviđanje totala potražnje za energijom za sve ekonomske sektore za viši scenario (ktOE)

Slika 26: Predviđanje totala potražnje za energijom za oba scenarija (ktOE)

8.3 Analiza predviđanja potražnje za električnom energijom

8.3.1 Predviđanje potražnje za električnom energijom i maksimalnih opterećenja

U regionalnoj studiji¹⁷ predviđanja potreba za energijom, studija koja je obavljena da bi se podržao razvoj novih elektro-proizvodnih i dovoljnih prenosnih kapaciteta električne energije, bazirajući se na potražnju svake zemlje regiona, uključujući Kosovo, sa njenim gore predstavljenim podacima u sekcijama.

U srednjem scenariju potražnje (SSP) za električnom energijom, povećanje potražnje u sektoru domaćinstva predviđa se skromnim, dok se predviđa visoki porast potražnje u sektoru usluga i industrije. Potražnja u 2018. godini predviđa se na 6,939 GWh/godišnje, praćeno maksimalnim opterećenjem od 1,543 MW elektroenergetskog sistema. U ovom scenariju potražnje pretpostavilo se postepeno reduciranje do mase od 5% komercijalnih gubitaka tokom perioda 2009-2011.

S druge strane, prema visokom scenariju potražnje (VSP) za električnom energijom, potrošnja u 2018. godini predviđa se da bude 7,431 GWh/godišnje, pridruženo maksimalnim opterećenjem od 1,671 MW. U ovaj scenario potražnje pretpostavljeno je postepeno reduciranje do mase 5% komercijalnih gubitaka tokom perioda 2009-2015.

Procena potražnje za električnom energijom i maksimalnih opterećenja za period 2009–2018 za oba scenarija predviđanja zavisi od perioda eliminisanja komercijalnih gubitaka u elektro-energetskom sistemu Kosova. Potražnja za električnom energijom i maksimalna opterećenja za oba scenarija: (a) SSP – srednji scenario i (b) VSP – viši scenario potrošnje, prikazani su u Tabeli 13.

Tabela 13: Potražnja za električnom energijom i maksimalna opterećenja za period 2009 – 2018

(Izvor: Pöyry – Tržište u okviru Kosova i preispitivanje bazirajući se na predviđanje potreba na integrisan način za svaki sektor prema gore predstavljenom analizi)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
GWh										
SSP	4994	5226	5418	5621	5834	6059	6295	6500	6715	6939
VSP	5299	5514	5713	5929	6164	6422	6662	6898	7153	7431
MW										
SSP	1130	1174	1212	1251	1297	1343	1403	1449	1506	1543
VSP	1210	1257	1302	1349	1389	1434	1515	1566	1618	1671

Predviđanje povećane potražnje prema višem scenariju (VSP) podrazumeva i neopravdane i prevremene investicije za izgradnju novih izvora generisanja i investicije na proširenju kapaciteta prenosne i distributivne mreže.

Razlika između dva scenarija VSP i SSP kod potražnje za električnom energijom i za maksimalnom snagom iznosi oko 492 GWh za električnu energiju i na oko 128 MW za maksimalnu snagu u 2018. godini. Očigledno je da eliminisanje komercijalnih gubitaka i uplata potrošene električne energije zahteva veoma ozbiljan pristup i tretiranje.

U okviru planiranja angažovanja izvora električne energije i potrebne snage treba da se poveća i potražnja za rezervni kapacitet u elektroenergetski sistem.

¹⁷ Regionalna studija za predviđanje energetskih potreba, finansirana od USAID

8.3.2 Gubici električne energije u elektroenergetskom sistemu

Visoki nivo tehničkih (17-18%) i komercijalnih gubitaka električne energije (31-35%) u elektroenergetskom sistemu, uz njihovo učešće od oko 50% u bruto potrošnji u periodu 2000-2007, glavni su uzročnici aktuelnog operirajućeg i finansijskog stanja KEK d.d.

U elektroenergetskom sistemu utvrđene su granice u asetimama proizvodnje-prenošenja-distribucije KEK d.d., i KOSTT d.d. treba da i dalje ograničava tehničke gubitke na njegovoj prenosnoj mreži prouzrokovanih iz elektroenergetske potrošnje unutar Kosova i iz tranzicije električne energije.

Vlada Kosova institucionalno podržava KEK d.d. u eliminisanju komercijalnih gubitaka, naplata električne energije od potrošača finansirano od budžeta i početak naplate električne energije u manjinskim enklavama.

8.3.3 Mere za stabilizaciju snabdevanja i kontrole potrošnje električne energije

U cilju stabilizacije snabdevanja, kontrole i potrošnje, kao i za jedno istinsko planiranje potražnje, u periodu 2009-2010 treba da se preduzimaju efikasne mere¹⁸ za eliminisanje ilegalne potrošnje i uplate električne energije, i to:

- (i) eliminisanje ilegalnih veza električne energije;
- (ii) zaključivanje ugovora za snabdevanje električnom energijom;
- (iii) naplaćivanje električne energije na osnovu merenja; i
- (iv) sprovođenje politike da tarife postepeno pokrivaju troškove¹⁹.

8.4 Predviđanje proizvodnje električne energije na Kosovu za period 2009-2018

Tokom čitavog perioda 1999-2008, godišnja proizvodnja električne energije iz sopstvenih izvora bila je ispod nivoa potražnje. Aktuelni nivo domaće godišnje proizvodnje električne energije je oko 4,300 – 4,600 GWh.

Predviđanje proizvodnje električne energije za period 2009-2018 bazira se na proizvodnju električne energije iz Termoelektrana „Kosova B“, „Kosova A“, Hidroelektrane Ujmani, postojećih i novih distributivnih hidroelektrana, Hidroelektrane Zhur i iz proizvodnje Termoelektrane „Kosova e Re“.

Pokrivanje potražnje za električnom energijom predviđa se da postiže, i to:

- (i) Proizvodnja električne energije u Termoelektrani „Kosova A“, uz operiranje blokova A3, A4, i A5. U primeni Evropske Direktive o velikim postrojenjima na sagorevanje, jedinice TC „Kosova A“ se mogu koristiti do kraja 2017²⁰ godine.
- (ii) Proizvodnja električne energije u Termoelektrani „Kosova B“, uz operiranje blokova B1 i B2. U 2016. i 2017. godine predviđa se da se obavljaju revitalizacije i

¹⁸ U mnogim studijama tretirani su gubici u elektroenergetskom sistemu, posebno komercijalni gubici (ESTAP I, D Module, Reduction in Technical Losses in Transmission and Distribution, 2002; i Studija Pöyry, 2007) i predložene su mere i rokovi za njihovo smanjivanje.

¹⁹ ESTAP III, Electricity Transmission and Retail Tariffs and Subsidy Delivery Mechanism, KEMA, 2007 (World Bank Study)

²⁰ Vreme izlaska iz operiranja blokova TC „Kosova A“, pre kraja 2017. godine zavisice od puštanja u rad blokova Termoelektrane „Kosova e Re“

realiziraju projekti za udovoljavanje zahteva sredine tražene iz Evropske Direktive o velikim postrojenjima na sagorevanje. Ovi blokovi bi nakon toga mogli nastaviti sa komercijalnim operiranjem i do 15 godina nakon revitalizacije, odnosno do 2030. godine;

- (iii) Proizvodnja električne energije u Hidroelektrani Ujmani, koja bi uz održavanje i revitalizaciju mogla da bude u komercijalno operiranje u dužem periodu.
- (iv) Proizvodnja električne energije iz distributivne Hidroelektrane Lumbardhi.
- (v) Proizvodnja električne energije iz Hidroelektrane Zhur, koja se predviđa da bude izgrađena do 2015. godine i da bude uvedena u komercijalno operiranje u 2016. godini.
- (vi) Proizvodnja električne energije u novim blokovima Termoelektrane „Kosova e Re“. Predviđa se da prvi blok generisanja bude uveden u komercijalno operiranje u 2016. godini.
- (vii) U periodu 2010 – 2018. godine izgradiće se i početi sa korišćenjem više od 16 manjih hidroelektrana, sa totalnom instaliranom snagom većom od 60 MW. U međuvremenu će se rehabilitovati i uvesti u korišćenju i postojeće manje hidroelektrane.
- (viii) Za jedan naredni period do aktiviziranja TC „Kosova e Re“, pokrivanje bilansa električne energije će se postići preko uvoza.

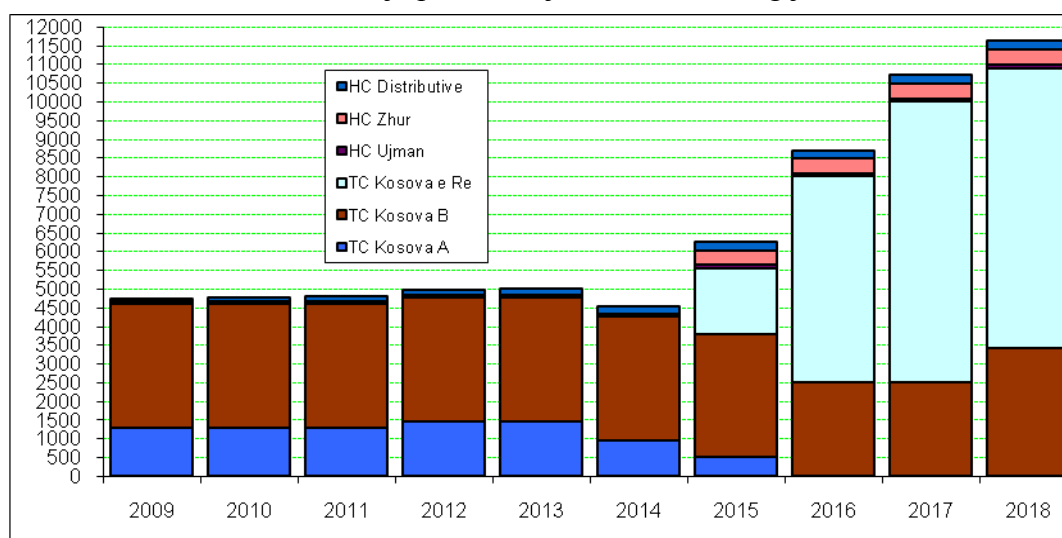
Bazirajući se na napred navedeno, za period 2009 – 2018. godine, proizvodnja električne energije iz domaćih postrojenja generisanja predviđa se da bude kao u Tabeli 14.

Tabela 14: Predviđanje proizvodnje električne energije [GWh]

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TC Kosova A	1300	1300	1300	1450	1450	950	500	0	0	0
TC Kosova B	3300	3300	3300	3300	3300	3300	3300	2500	2500	3400
TC Kosova e Re	0	0	0	0	0	0	1750	5500	7500	7500
HC Ujman	79	79	79	79	79	79	79	79	79	79
HC Zhur	0	0	0	0	0	0	398	398	398	398
HC Distributive	42	100	125	150	175	200	210	225	240	250
Total	4721	4779	4804	4979	5004	4529	6237	8702	10717	11627

Grafički prikaz predviđene proizvodnje električne energije dat je na Slici 27.

Slika 27: Predviđanje proizvodnje električne energije [GWh]

8.5 Snabdevanje Kosova električnom energijom za period 2009–2018

Snabdevanje električnom energijom za period 2009-2018 će se realizovati iz domaće proizvodnje i uvoza, koji će biti potreban do sredine 2015. godine. U 2016. godini očekuje se da bude uvedeno u komercijalno operiranje prvi blok Termoelektrane „Kosova e Re“ i konačno neće biti potrebe za uvozom. Količina uvoza električne energije zavisi od kontrole njene potrošnje, najviše od eliminisanja komercijalnih gubitaka. Potražnja prema napred scenarijima opisanim i predviđena proizvodnja električne energije za period 2009–2018 prikazani su u Tabeli 15.

Tabela 15: Predviđena potražnja i proizvodnja električne energije

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Potražnja [GWh]										
SSP	4994	5226	5418	5621	5834	6059	6295	6500	6715	6939
VSP	5299	5514	5713	5929	6164	6422	6662	6898	7153	7431
Proizvodnja	4721	4779	4804	4979	5004	4529	6237	8702	10717	11627
Bilans [GWh]										
Za SSP	-273	-447	-614	-642	-830	-1530	-58	2202	4902	4688
Za VSP	-578	-735	-909	-950	-1160	-1893	-425	1804	4464	4196

Napomena: (-) vrednosti u tabeli sa predznakom minus u bilansu su potrebe za godišnjim uvozom

8.6 Snabdevanje termoelektrana lignitom za period 2009-2018

Potražnja za lignitom za snabdevanje postojećih termoelektrana i za TC „Kosova e Re“ (za prvu fazu do 1,000 MW) prikazana je u Tabeli 16.

Tabela 16: Potražnja za lignitom
U '000 tona

Godina	TC A	TC B	TC Kosova e Re	Tržište	Total
2009	2405	4785	0	50	7,240
2010	2405	4785	0	70	7,260
2011	2405	4785	0	100	7,290
2012	2683	4785	0	110	7,578
2013	2683	4785	0	120	7,588
2014	1758	4785	0	130	6,673
2015	925	4785	1925	150	7,785
2016	0	3625	6050	160	9,835
2017	0	3625	8250	170	12,046
2018	0	4585	8250	180	13,015

9. Misija i vizija energetske strategije

Energija je ključan sektor za privredu Kosova, posebno zbog velikih potencijala za otkop lignita i proizvodnju električne energije na Kosovu. Sigurno snabdevanje i od visokog kvaliteta električne energije je kritičan elemenat za dalji ekonomski razvoj i za privlačenje e interesa privatnog sektora za investicije na Kosovu. Sektor kopanja lignita i proizvodnje električne energije, takođe, ima potencijala da postane dugoročan supstancijalni izvor prihoda za zemlju, povećavajući vidno trgovinu električne energije u Jugoistočnoj Evropi kao i doprinoseći bliskom integrisanju sa preostalim deom Evrope. Kosovo je posvećeno u

ostvarivanju ovog cilja, bivajući u skladu sa direktivama, normama i standardima EU-a o energiji i životnoj sredini, kao i sa odredbama Traktata Zajednice energije.

Misija

Misija ove strategije je da doprinese razvoju Kosova, omogućivši brži i održivi razvoj energetskeg sektora u skladu sa evropskim pristupom i standardima, baziranim uglavnom na racionalno i efektivno korišćenje domaćih prirodni energetskih izvora, da bi se ostvarilo stabilno i kvalitetno snabdevanje potrošača električnom energijom i efikasna upotreba energije, vodeći istovremeno računa i o očuvanju životne sredine.

Vizija

Misija strategije će se ispuniti kroz održiva finansijska dostignuća energetskeg sektora; potpuno njegovo prestrukturisanje u skladu sa evropskim pristupom; ispunjavanje zakonskog i regulatornog kadra za privlačenje potrebnih privatnih investicija, putem otvorenih i konkurentnih procesa; stvaranja jednog slobodnog, otvorenog, konkurentnog i integrisanog tržišta energije u regionalna i evropska tržišta energije, iz kojeg će pridobiti svi potrošači, sa mogućim minimalnim troškovima, energetske usluge pružene od sistema sa avanziranim tehnologijama prema sredini.

10. Strateški objektiv

Ubrzani i održivi ekonomski razvoj Kosova će u znatnoj meri zavisiti od sprovođenja politika i odgovarajućih ekonomskih i strukturalnih reformi, koje će obezbediti racionalno korišćenje prirodnih izvora i ljudskih izvora na Kosovu. Vlada Kosova (VK) je utvrdila sektor energije kao jednog od najznačajnijih stubova održivog ekonomskog i socijalnog razvoja zemlje. Restrukturiranje sektora energije radi privlačenja privatnih investicija i razvoj novih kapaciteta proizvodnje električne energije, bazirajući se na racionalno korišćenje bogatih resursa lignita, za pokrivanje ne samo potražnju zemlje u stalnom rastu za energijom, nego i za izvoz, dva su prioriteta cilja za VK. Ovi ciljevi su kamen temeljac ove Strategije.

Sigurnost snabdevanja, podsticanje investicija u sektoru, očuvanje životne sredine i dalji razvoj energetskeg tržišta, glavni su strateški ciljevi nove evropske strategije za energetske sektor u EU. Iz ovih ciljeva proizilazi jedan broj značajnih objektiv, uključujući takozvane 20% - 20% - 20%.

Kosovo stremi što brzom integraciji u EU. To će zahtevati i sprovođenje objektiv 20-20-20 plana EU-a u oblasti energije, koje traži od država članica da do 2020. godine: (i) Smanjuju sa 20% emitovanje gasova koji stvaraju efekat 'sere', (ii) Povećavaju na 20% učešće obnovljivih izvora u potrošnji energije, i (iii) Poboljšanje sa 20% efikasnosti energije.

Preispitivanje strateških objektiv je bazirano na jednu duboku analizu: (i) aktuelnog stanja energetskeg sektora, (ii) Energetske strategije 2005-2015, (iii) Programa Vlade, kao i (iv) angažovanja Kosova da što je pre moguće integriše u EU.

Identifikovani strateški objektivni ove Preispitivane energetske strategije su:

1. Obezbeđivanje održivog snabdevanja energijom: Sve kategorije potrošača energije treba da budu u stanju da uživaju efikasno i neprekidno snabdevanje energijom, odgovarajućeg kvaliteta.
2. Restrukturiranje i razvoj sektora energije u skladu sa Traktatom zajednice energije (TZE): Zakonodavstvo energije Kosova mora biti usaglašeno sa *Acquis communautaire* EU o energiji, kao i vremenskim planom utvrđenim od TZE. Kosovo treba da nastavlja sa reformisanjima u njegov sektor energetske industrije, kako bi osiguralo konkurenciju na tržištu energije prema opštim principima otvorene konkurencije, ne diskriminacije, transparentnosti, jednakosti, poštovanja zaštite potrošača i održivog razvoja društva.
3. Razvoj i rehabilitacija kapaciteta proizvodnje električne energije iz lignita: Razvoj i rehabilitacija energetskih proizvodnih kapaciteta putem privatnih investicija visoki je prioritet Vlade Kosova. Dovoljna proizvodnja električne energije za domaće korišćenje, obezbeđivanje rezerve i jedne količine za izvoz, promovisaće održivi razvoj zemlje i obezbediće značajan prihod za privredu zemlje.
4. Razvoj prenosne infrastrukture energije: Kosovo je izdvojilo funkciju prenosa (KOSTT d.d. je već korporatizovano) i radi na avanziranju njegovih prenosnih i transformiranih kapaciteta za domaće snabdevanje i najboljeg povezivanja sa sistemima susednih država, kroz rehabilitaciju, jačanje i proširenje njegove prenosne infrastrukture.
5. Razvoj distributivne infrastrukture energije: Neophodno je da Kosovo smanji na drastičan način gubitke energije, kako komercijalne, takođe i tehničke u sistemu distribucije električne energije. Takođe, traži se i proširenje i osnaživanje distributivne mreže centralnog grejanja.
6. Promovisanje stranih investicija u sektor energije: Kosovo ima za cilj da pokriva većinu kapitalnih zahteva u sektoru energije putem privatnih investicija. Da bi privlačilo privatni kapital, Kosovo treba da završi sa rekonstruiranjem energetskog sektora i da obezbedi održivu regulatornu sredinu u okviru konteksta jednog konkurentnog tržišta, kao i da koristi potrebna institucionalna sredstva. Izdvajanje otkopa lignita, proizvodnje električne energije i njene distribucije, kao deo već za početak procesa restrukturiranja, preduslovi su za privlačenje privatnog kapitala u skladu sa *Acquis communautaire* EU za energetski sektor.
7. Optimizacija korišćenja svih raspoloživih izvora energije, uključujući domaće i uvezene izvore: Kosovo treba da koristi prednost koji mu daju mnogi izvori lignita i da planira njihovo racionalno korišćenje za proizvodnju električne energije, koristeći konkurentnu prednost njegove elektroenergetske industrije u Zajednici energije. Osim toga, ono treba da na racionalan način koristi sve druge izvore obnovljive energije.
8. Promovisanje podizanja svesti o zaštiti sredine u aktivnostima energije: U skladu sa TZE, Kosovo je odlučno da sprovodi *Acquis Communautaire* o sredini, kada je reč o eksploataciji izvora energije i operiranja infrastrukture električne energije.
9. Obezbeđivanje efikasnog korišćenja energije i promovisanja korišćenja obnovljivih izvora energije: Kosovo je izradilo planove za promovisanje efikasnosti energije i korišćenje obnovljivih izvora energije, kao dve povezane opcije održivog razvoja, koja doprinose opštoj sigurnosti snabdevanja i zaštite sredine.

10. Razvoj infrastrukture mreže gasa: Značajno je za Kosovo da se u kratkoročnom periodu povezuje sa regionalnim mrežama gasa, putem privatnih investicija. To će povećati više vrstnih izvora energije i znatno doprineti smanjenju potrošnje električne energije u porodičnim domaćinstvima i sektoru usluga.

11. Prioritetne politike i mere za realizaciju strateških objekta

Kosovo predviđa da avanzira jedan broj sektorskih reformi, politika i strategija. Ona uključuju:

- (i) razvoj novih kapaciteta generisanja električne energije;
- (ii) potpuno izdvajanje KEK d.d., radi ispunjavanja obaveza Kosova prema Traktatu Zajednice energije i olakšanje privatnog učešća;
- (iii) razvoj zdravog i sveobuhvatnog institucionalnog okvira za koncesije i/ili privatizaciju za strateške investitore;
- (iv) davanje pod koncesijom ili privatizaciju prenosa i snabdevanja električne energije, kao i angažovanje privatnog sektora u postojećoj proizvodnje električne energije;
- (v) dalji razvoj prenosnog sistema energije i interkonekcija;
- (vi) promovisanje efikasnosti energije i privatne investicije u razvoju obnovljivih izvora energije; i
- (vii) razvoj i sprovođenje zdravih politika za uključivanje u regionalne mreže gasa i diversifikaciju izvora snabdevanja energijom.

11.1 Kopovi lignita

Iscrpljenjem rezervi lignita na kopove Bardh i Mirash u 2010-11. godini, otvaranje novog kopa lignita, u cilju kontinuiranog snabdevanja postojećih objekata generisanja, TC „Kosova A“ i TC „Kosova B“, je urgentno pitanje, jer neposredno utiče na sigurnost snabdevanja električnom energijom.

Razvoj kopova lignita u narednom periodu predviđeno je da se dogodi u severnom delu bazena lignita “Kosova”. Ovaj deo poznat je i po nazivu “Fusha e Sibovcit”, ali se na zahtev stanovnika tog kraja, tokom javnih konsultacija, ovo polje sada naziva „Mihja e Re“.

Radi obezbeđivanja neprekidnog snabdevanja lignitom postojećih objekata generisanja, kako bi se izbegli skupi prekidi snabdevanja električnom energijom, traži se da novi kop na Jugozapadnom delu „Mihja e Re“ počinje sa proizvodnjom lignita još od 2010. godine; kao što je bilo predviđeno projektima finansiranim od AER ²¹ u 2005-2006. godini.

Sprečavanje eventualnog energetskeg kolapsa, kao razlog zakašnjenja u razvoju „Mihja e Re“, predstavlja visoki prioritet za Vladu. Početne investicije, tokom perioda 2008-09, koje

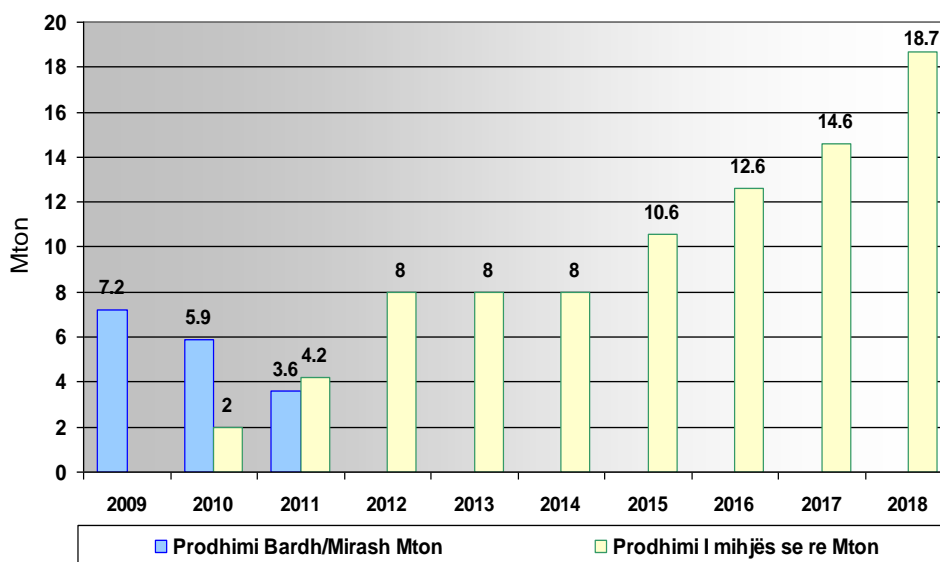
²¹ Evropska agencija za obnovu

dostižu iznos od oko 150 miliona evra, biće pokrivena iz Budžeta Kosova. Vlada, u okviru Srednjoročnog okvira troškova ((MTEF), izdvojila je za KEK d.d. 75 miliona evra tokom 2008. godine, kao kreditnu liniju (blaga pozajmica) kako bi finansirala rehabilitaciju i/ili nabavku nove opreme (rotorni bageri) za „Mihja e Re“ i preuzela je obavezu za 2009. godine za dodatnih oko 75 miliona evra. SA (bivši AER) i KfW su dodelili 26.2 miliona evra za rehabilitaciju dva rotorna bagera na sistemu jalovine, gde budžet Kosova su finansirala sa 15 miliona evra. Vlada će nastaviti da podržava svaku potrebnu meru kako bi se obezbedilo neprekidno snabdevanje postojećih kapaciteta generisanja lignitom.

Do uvođenja u proizvodnju prve faze TC “Kosova e Re” snage od 1,000 MW, biće potrebno proširenje kopa, kao nastavak kopa na jugozapadnom delu. Ukupna eksploataciona količina lignita „Mihja e Re“ procenjuje se na 830 miliona tona, količina koja, osim postojećih kapaciteta generisanja, omogućuje i snabdevanje lignitom jednog termo-energetskog kompleksa od oko 2000 MW za 40 godina.

Na Slici 28. prikazana je predviđena proizvodnja lignita površinskih kopova za 10-to godišnji period 2009-2018.

Slika 28: Proizvodnja lignita za period 2009-2018

Izvor: Dugoročni bilans električne energije Kosova, 2009-2018, KOSTT d.d.

Politika o sektoru

Vlada razmatra moguće opcije reorganizacije sektor otkopavanja lignita, kako bi se omogućilo što racionalnije korišćenje lignita iz „Mihja e Re“, osiguravajući istovremeno maksimalne moguće finansijske, ekonomske i socijalne dobiti, kao i poboljšanje stanja životne sredine na toj lokaciji.

Za to će Vlada razvijati jedan odgovarajući režim prihoda, bazirajući se na (“Royalty”) Tantijske, takse za rehabilitaciju (reclamation taxes) i taksu o otkopu lignita (“TML”) za generisanje električne energije. Ovaj režim će se bazirati na uslove tržišta, gde će nivo iznosa ovih taksi biti među glavnim parametrima izbora strateškog investitora.

Razvoj “Mihja e Re” će se realizovati putem angažovanja znatnih investicija, uglavnom privatnih, u srednjoročnom periodu pa do dugoročnog, uz početnu podršku iz Budžeta Kosova, kako bi se izbegla zakašnjenja u blagovremenom razvoju novog kopa.

Glavne mere koje će se preduzeti

a. Prethodna finansijska regulisanja

U cilju izbegavanja zakašnjenja u otvaranju „Mihja e Re“ na Jugozapadnom delu, u cilju kontinuiranog snabdevanja postojećih objekata za generisanje, Vlada:

1. pomaže na ubrzanje procedura nabavke KEK d.d. u vezi sa opremom i potrebnim uslugama za blagovremeno otvaranje kopa Jugozapadni Sibovce; i
2. vrši potrebno finansiranje za ovu nabavku.

b. Održivi razvoj sektora lignita

Vlada će nastaviti da ojača svoju ulogu na omogućavanju privatnih investicija za odvijanje mineralnih aktivnosti. Shodno tome, Vlada će:

1. osiguravati čisto korišćenje lignita kroz ohrabrivanje efikasnih operacija otkopa, putem smanjivanja negativnog uticaja tokom transporta lignita i deponovanja pepela, putem ohrabrivanja najboljih globalnih praksi tehnologije generisanja, kao i kroz izgradnju institucija i regulatornih okvira potrebnih za monitorisanje, izveštavanje i verifikacije takvih praksi;
2. osiguravati da zajednice pridobiju od kopanja lignita i gde je moguće, povezati lokalni ekonomski razvoj sa novim projektom;
3. steći poverenje širih zajednica taknutim kroz konsultacije i informisanog učešća na lokalnom nivou; i
4. se starati o državnoj politici razvoja rudnika i minerala, koja sa rukovodi principima održivosti.

c. Socijalne i mere životne sredine

Vlada se zalaže na pokretanju socijalnih pitanja, koja rezultiraju iz razvoja rudnika i minerala, na način koji je u skladu sa najboljim međunarodnim praksama. Socijalne politike o konsultaciji sa zajednicom, učešće i razmeštanje stanovnika koji žive u zonama predviđenim za razvoj, vodiće se u skladu sa pravilnicima EU-a, kao i da bi se osiguralo da efekti nad pogođenim stanovnicima od razvoja sektora budu tretirani na odgovarajući način. U tom smislu, Vlada će:

1. izraditi i usvojiti, početkom 2010. godine, okvir socijalne politike, preko kojeg će se regulisati svi aspekti procesa razmeštanja stanovnika u zonama gde će se odvijati aktivnosti kopa;
2. početi sa nastojanjima, tokom 2009. godine, za re kultiviranje zemljišta putem regulisanja i re kultiviranja lokacija pokrivenih u prošlosti jalovinom; i

3. razvijati odgovarajuće politike za osiguravanje transparentnu i nepristrasnu raspodelu bilo kojeg re kultiviranog zemljišta.

d. Politike dobrog upravljanja

Vlada će:

1. uzeti u obzir preporuke savetnika zakonskog i regulatornog okvira projekta „Kosova e Re“, uključujući preporuku u vezi sa predloženom legislaturom za Stratešku procenu sredine i socijalnu (VSMS) i predložene izmene zakona o eksproprijaciju; i
2. podržavati nezavisnost Nezavisne komisije za rudnike i minerale, kao što će osiguravati potrebnu podelu funkcija politika od regulatornih, u skladu sa najboljim međunarodnim praksama.

11.2 Električna energija

Politika koje će se primenjivati

I pored velikih kapitalnih i operativnih subvencija od međunarodne zajednice i Budžeta Kosova u toku 10 zadnjih godina, operativna performansa Kosovske energetske korporacije (KEK d.d.) nije pretrpela vidno poboljšanje i stanje snabdevanja električnom energijom nije na traženom nivou.

Da bi adresiralo ovaj problem, Kosovo napreduje sa Projektom TC „Kosova e Re“, koji će u prvoj fazi rezultirati izgradnjom 1,000 MW modernih, kapaciteta generisanja, efikasnih i pristupačnih za sredinu, koji će udovoljiti sve potrebe Kosova neprekidnom električnom energijom u srednjoročnom i dugoročnom periodu. Projekat TC „Kosova e Re“ će omogućiti Kosovu da sa pozicije uvoznika neto električne energije postane njen neto izvoznik.

Do izgradnje TC „Kosova e Re“, pokrivanje potražnje za električnom energijom će se realizovati iz proizvodnje električne energije iz postojećih kapaciteta generisanja i novih kapaciteta. Do aktiviziranja novih kapaciteta generisanja, nedostaci će se pokrivati što je bolje moguće od uvoza i regionalnih razmena.

Glavne mere koje će se preduzeti za pokrivanje potražnje za električnom energijom

a. Održavanje i normalno operiranje postojećih kapaciteta generisanja

1. TC „Kosova A“, komercijalno operiranje uz redovno održavanje do kraja 2017. godine, najdalje:
 - Operiranje sa dva ili tri bloka, u zavisnosti od mogućnosti snabdevanja ugljem;
 - Operiranje sa tri bloka, nakon početka proizvodnje uglja iz „Miniera e Re“; i
 - Moguće poboljšanje komponente sredine.
2. TC „Kosova B“, komercijalno operiranje sa dva bloka:
 - Operiranje sa dva bloka u dugoročnom periodu; i
 - Revitalizacija dva bloka u periodu 2016-2017.

3. Hidroelektrane, generisanje iza Ujmani i manjih postojećih hidrocentrala.

b. Uvoz i razmena električne energije

c. Izgradnja novih kapaciteta generisanja

- Izgradnja TC „Kosova e Re“ preko otvorenog, transparentnog i konkurentnog procesa;
- Izgradnja HC „Zhur“ koncesijom preko otvorenog, transparentnog i konkurentnog procesa;
- Izgradnja kapaciteta/pretvaranje HC „Ujman“ u reversibilnu hidrocentralu;
- Izgradnja koncesijom novih manjih hidrocentrala, preko otvorenog, transparentnog i konkurentnog procesa;
- Revitalizacija blokova TC „Kosova B“; i
- Izgradnja kapaciteta generisanja iz drugih obnovljivih izvora.

11.2.1 Dalje razdvajanje KEK d.d.

Razdvajanje KEK d.d. se zahteva prema postojećem zakonodavstvu na Kosovu, obaveza u okviru TZE i Strategija Kosova za energiju. Razdvajanje KEK d.d. je počelo osnivanjem KOSTT d.d. u 2006. godini. Dalje razdvajanje je u procesu i obavljaće se pre nego što Vlada Kosova bude nastavila sa procesom privatizacije/davanja pod koncesijom TC „Kosova B“ i aktivnosti prenosa i distribucije električne energije.

Vlada će osigurati preduzimanje koraka za poboljšanje upravljanja KREK d.d., ona će između ostalog, zahtevati ukupno avanziranje menadžmenta i sistema nadziranja KEK d.d. i blagovremeno dostavljanje godišnjih izveštaja spoljne revizije uz manji broj kvalifikacija.

Predviđene faze sa potpuno razdvajanje KEK d.d. su:

Prva faza: Tokom prve polovine 2009. godine, obavljeno je razdvajanje između divizija KEK d.d. u skladu sa Odlukom Vlade Kosova iz 2008²². godine. Po toj odluci predviđa se organizaciono i finansijsko odvajanje KEK d.d. u pet jedinica, ili pod subjekata, uključujući: Rudnike lignita, TC „Kosova A“, TC „Kosova B“, Prenošenje električne energije i Javno snabdevanje električnom energijom. Potpuno razdvajanje obračuna i nadziranja između divizija KEK d.d. je obaveza i u okviru TZE-a.

Druga faza: Tokom druge polovine 2009. godine, u nastavku finansijsko/ menadžerskog odvajanja, Distribucija i Snabdevanje će se zakonski odvojiti od KEK d.d. u jedno preduzeće, koje će se dalje privatizovati u 2010. godini, kao što je odlučeno od strane Vlade Kosova u 2008. godini.

Vlada, tokom perioda 2009-2010. godine će, takođe, definisati imovinski status ne osnovnih aktivnosti KEK d.d., kao društveni transport i usluge ishrane.

²² Odluka Vlade o osnivanju Kompanije za prenos i snabdevanje električne energije Br. 03/38, 2008; i njenoj privatizaciji preko javnog tendera Br 03/38, 2008 i Br 08/39.

11.2.2 Obračun naplata, finansijsko re saniranje KEK d.d.

Politika koja će se primenjivati

Neka tehnička poboljšanja na mreži mogu povećati količinu obračunate (fakturisane) električne energije. KEK d.d. je već primenjivao jedan detaljan sistem izveštavanja bilansa energije da bi utvrdio količinu izgubljene energije za svaku liniju. Dalje unapređenje zahteva širenje osiguranog brojanja/merenja, kako na nivou transformatora distribucije, takođe i na nivou krajnjih potrošača, gde će brojila biti u pristupnim i bezbednim lokacijama, kako bi se sprečavalo namerno manevrisanje istim. Uvođenje brojanja putem „smart“ brojila je počelo kao pilot-projekat u jednoj zoni grada Prištine.

KEK d.d. će biti podržavan kroz jake postupke Vlade i sudstva. Biće predviđene teške kazne za krađu električne energije i korupciju osoblja KEK d.d. KEK d.d. treba da raspušta nesavesne i neefikasne radnike, bez mogućnosti traženja od njih dodatnih nadoknada. Policija treba da pomaže KEK d.d. u sistematičnoj identifikaciji slučajeva krađe i, po potrebi, vrši hapšenja. Sudovi treba da budu opremljeni potrebnim izvorima i da se pripremaju da ubrzano tretiraju veliko opterećenje predmeta krađa električne energije i ne naplata, kao i da procesiraju nove slučajeve na isti način. KEK d.d. treba odobriti potpuno vlasništvo na sva brojila krajnjih potrošača, kao i da bude jedini autoritet za nabavku i ugrađivanje brojila.

Poboljšanje obračunavanja i naplate, kao i smanjenje ne uplate električne energije²³ zahteva snažnu političku volju i sprovođenje vladavine zakona. Jedan sveobuhvatan i integralni plan delovanja (PD), podržan od Vlade Kosova (VK), koji, između ostalog, obuhvata razvoj i sprovođenje jedne medijske kampanje za edukaciju potrošača i kaznene postupke preko sudova za one koji ne plaćaju, biće pripremljen i sproveden. PD mora biti podržan kritičnim investicijama, kao što je i nabavka brojila za transformatore distribucije električne energije, koji bi poboljšali obračunavanje energije na niži i menadžirajući nivo. Stav MER/VK je da pruža širu podršku nastojanjima KEK d.d. kod sprovođenja ovog plana delovanja. Takođe, Vlada Kosova se obavezala da usvaja zakonodavstvo, preko kojeg bi se krađa električne energije definisala kao krivično delo.

Prioritetne mere za smanjivanje komercijalnih gubitaka

Krađa i ne isplaćivanje faktura električne energije čini oko 44% potražnje električne energije, u skoro podjednanim količinama između njih, predstavljajući na taj način gubitak na dohodak od oko €100 miliona. To onemogućuje KEK d.d. pokrivanje sopstvenih operativnih troškova, investicija i potrebnog održavanja; finansiranje ugovor za uvoz električne energije, kao i ometa prospekte privlačenja privatnih investicija pod povoljnim uslovima u sektoru. Za tretiranje ovog pitanja, Vlada Kosova će:

²³ U 2007. godini tehnički gubici činili su 16.2% potražnje; krađa 22.4%; i ostali komercijalni gubici 21.4%. jednom rečju, 60% potražnje nije naplaćeno. Svega 77% obračunate električne je naplaćeno.

1. Tražiti od KEK d.d. pripremanje jednog dvogodišnjeg plana delovanja (PD) za povećanje obračuna i naplate na prihvatljiv nivo, za vremenski period 2009-2010, uključujući uspostavljanje ciljev za svak tromesečje;
2. Podržavati KEK d.d. na sprovođenju gore navedenog PD;
3. Podržavati KEK d.d. u preduzimanju mera za nepoštene i neefikasne radnike;
4. Izmeniti Krivični kod, ukoliko je potreban, kako bi obezbedilo snažna i efikasna kažnjavanja za krađu električne energije od potrošača i korupciju radnika KEK d.d.;
5. Pružati izvore i ovlašćenja za policiju u asistenciji KEK d.d. u identifikaciji i sistematskoj registraciji svih slučajeva krađe i, po potrebi, obavljena hapšenja.
6. Pružati izvore i osnaživati sudove da ubrzano tretiraju veliko opterećenje predmete krađe električne energije i ne isplaćivanje, kao i da tretiraju nove slučajeve na isti način; i
7. Pružati trajnu podršku za KEK d.d. putem permanentnih medijskih kampanja za javnu edukaciju.

11.2.3 Zakonska i regulatorna sredina

Kada je reč o zakonskim i regulatornim okvirima za sektore energije i rudnika, Kosovo će biti podržano preporukama zakonskih i regulatornih savetnika PATEL-a, uključujući preporuke u vezi sa predloženim zakonodavstvom za Stratešku središnu i socijalnu procenu (VSMS) i predložene korekcije kod zakona o eksproprijaciji. Takođe, Vlada je posvećena u podršci osnaživanja samostalnosti i kompetencija regulatornih autoriteta energije i rudnikom, kao i da bi osiguralo potrebnu podelu političkih i regulatornih funkcija, u skladu sa zahtevima Traktata Zajednice energije i važećim Direktivama EU-a.

Vlada će nastaviti sa podrškom autonomije i samostalnosti KRE, jer se to zahteva ne samo da bi se osiguralo da KEK d.d. i KOSTT d.d. mogli postati samo održivi, nego i da bi se steklo poverenje mogućih investitora. Stoga, Vlada će podržavati i poštovati odluke KRE-a.

Nezavisna komisija za rudnike i mineral (NKRM) je zadužena sa licenciranjem rudnika uglja i obezbeđivanjem usaglašenosti sa zahtevima za zdravlje i sigurnost. Vlada priznaje značaj autonomije i samostalnosti NKRM.

11.2.4 Termoelektrana „Kosova e Re“

Vlada se obavezala za razvoj novog kopa lignita uz odgovarajuće kapacitete generisanja, putem strateškog privatnog investitora (u daljem tekstu pod nazivom „Projekti Kosova e Re“). Putem granta Svetske banke, Projekata tehničke asistencije Energija od lignita (PATEL), Vlada Kosova je angažovala savetnike transakcije, savetnike zakonskog i regulatornog okvira, kao i savetnike mera socijalne i zaštite sredine. Ovi savetnici Projekta podržavaju Vladu prilikom pripremanja jednog otvorenog, transparentnog i konkurentnog procesa za razvoj projekta „Kosova e Re“.

Finalni paket tendera za Projekat „Kosova e Re“, osim nove termoelektrane i potrebnog kopa za nju, može da obuhvata, ili da ne obuhvata, jedan određeni deo, ili sve rezerve „Miniera e Re“. Tokom 2009. godine, Vlada će definisati sadržaj tog paketa, na način da se Projekat uspešno realizuj, zadovoljavajući što je bolje moguće očekivanja od njega od

strane institucija Kosova. Nakon što Vlada bude utvrdila sadržinu tenderskog paketa, Savetnici transakcije će finalizirati Poziv za Predlog (PP). Ponude se očekuju da se dostavljaju u četvrtom 3-mesečju 2009. godine, da se ocene u prvom tromesečju 2010. godine, dok se finansijsko zaključivanje očekuje da bude u drugoj polovini 2010. godine.

Vlada Kosova, između ostalog, će:

1. se konsultovati sa savetnicima transakcije i savetnicima zakonskog i regulatornog okvira tokom procesa izbora preferiranog ponuđača,
2. blagovremeno doneti odluke o pitanjima politika;
3. finalizirati „Razvojni plan polja novog rudnika“, uključujući prostorni plan posebne zone, gde će se sve aktivnosti vezane za projekta „Kosova e Re“;
4. Utvrditi vodene politike bazirajući se na prioritete korišćenja vode;
5. finalizirati izgradnju nove interkonektivne linije 400 kV sa Republikom Albanije; i
6. početi sa aktivnostima za izradu dokumentacije za izgradnju druge interkonektivne linije 400 kV sa Republikom Makedonije.

11.2.5 Revitalizacija TC „Kosova B“ uz učešće privatnog sektora

Revitalizacija TC „Kosova B“ je tehnička neophodnost. To ne samo što će povećati poverenje u radu ove termoelektrane i na neku ruku i njen proizvodni kapacitet, nego će istovremeno omogućiti i poštovanje središnjih normi traženih po važećem zakonu. Period kada će se ova revitalizacija obaviti nadovezivaće se sa vremenom uvođenja u operiranje Termoelektrane „Kosova e Re“. Vlada će realizovati revitalizaciju Termoelektrane „Kosova B“, uz angažovanje privatnog sektora. Oblik uključivanja privatnog sektora će se pažljivo oceniti i izabrati. Preporučuje se reforma javno privatnog partnerstva (PPP). Vlada će angažovati podršku donatora za obavljanje svih potrebnih studija za ostvarivanje revitalizacije TC „Kosova B“ u potrebno vreme, uz kapitalne investicije.

11.2.6 Modernizacija prenosnog sistema i njegova međunarodna integracija

Politika koja će se primenjivati

Glavni cilj strategije, kada se radi o sistemu transmisije, jeste stvaranje održive infrastrukture da bi ispunjavao potrebe u porastu za snabdevanje domaćih potrošača i povećanje mogućnosti Kosova za razmenu električne energije na regionalno tržište.

Dalje avanziranje i nove investicije su neophodne u prenosnoj mreži. Fokusirane investicije će poboljšati poverenje prenosnog sistema, eliminisati ograničenja kod prenošenja električne energije, olakšati regionalnu razmenu električne energije, kao i pomoći smanjenju tehničkih gubitaka. Jačanje interkonekcija Kosova na regionalno tržište električne energije je neophodno da bi se postigla sigurnost snabdevanja električnom energijom na Kosovu. Rehabilitacija nekoliko podstanica je neophodna u cilju smanjenja tehničkih gubitaka, poboljšanja usluga i povećanje poverenja.

Neophodno je da se razvoj infrastrukture sistema vrši u skladu sa kriterijumima koji obezbeđuju poverenje operiranja prema evropskim standardima. Pre svega, značajno je prevazilaziti ograničenja kod razmena električne energije sa susednim zemljama, posebno sa Albanijom, putem izgradnje nove linije 400 kV. Zahtev za intenziviranje razmena sa Albanijom se nadovezuje s mogućnošću optimizacije dva kompatibilna sistema na komercijalnim osnovama.

Kvalitetno snabdevanje električnom energijom iz blokova TPP „Kosova e Re“ nameće jačanje prenosne mreže i izgradnju novih podstanica.

Značajna pitanja koja će se pažljivo tretirati nadovezuju se sa:

- Stvaranjem dovoljnog kapaciteta transformacije između nivoa 400kV na 110 kV i održavanje i eventualno proširenje postojećih trafo stanica 220kV na 110 kV;
- Stvaranjem dovoljnog kapaciteta prenosne mreže na nivou napona 110 kV; i
- Obezbeđivanjem sigurne opreme sistema prikupljanja i kontrole podataka za operiranje prenosnog sistema.

Razvoj prenosne mreže će ciljati povećanju prenosnih kapaciteta u skladu sa zahtevima koji se postavljaju u okviru predviđanja potražnje u porastu za energijom. Plan razvoja prenosnih kapaciteta će podržavati i potrebe novih kapaciteta generisanja za priključenje na mreži, mada investicije za priključenje na mreži moraju snositi od samih novih proizvođača.

Glavne mere koje će se preduzeti

Glavne mere za razvoj prenosne mreže uključuju:

- Izgradnju interkonektivne linije 400 kV sa Albanijom, spojnica 400/110 kV u regionu Peći, Prizrena i onog u Uroševcu i Gnjilane, ugradnja SCADA/EMS²⁴, kao i potrebna jačanja na naponu 110 kV;
- Pripremanje pravila potrebne infrastrukture za operiranje tržišta električne energije;
- Kontrolu snage i frekvencije (LFC) u sistemu električne energije Kosova i nabavke iz susednih država koja omogućuju jednu samostalnost u regulisanju i kontroli transakcija na granicama sa susednim sistemima; i
- Definisane statusa linija 220 kV Br.212 i Br.215 sa Makedonijom i početak aktivnosti za izgradnju druge interkonektivne linije 400 kV sa Republikom Makedonije.

Vlada Kosova će jasno definisati model tržišta električne energije, tako da potencijalni subjekti novih generisanja apriori znaju pravila igre.

²⁴ Sistem za kontrolu nadgledanje i prikupljanje podataka (SCADA) i Sistem za menadžiranje energije (EMS)

11.2.7 Angažovanje privatnog sektora u distribuciji i snabdevanju električnom energijom

Politika koja će se primenjivati

Stvaranje uslova za jedno tržište električne energije na Kosovu bez monopola, u skladu i sa obavezama koja proizilaze iz Traktata zajednice energije (TZE), predstavlja pristup Vlade za privlačenje investicija za obezbeđivanje što povoljnijih cena energije za potrošače.

Dalje avanziranje i nove investicije su neophodne na distributivnoj mreži, kako bi se smanjili gubici, dok bi u međuvremenu trebalo preduzeti investicije i za mrežu efikasnosti električne energije, kako bi se na taj način pomoglo u kontroli potražnje. Fokusrane investicije bi poboljšale poverenje distributivnog sistema, pomogle u smanjenju tehničkih gubitaka i poboljšale bi usluge i poverenje. Najhitnije investicije u distributivnoj mreži se nadovezuju sa asetim brojanja na nivou podstanica i sigurnog brojanja na nivou krajnjih korisnika.

Zbog lošeg obračuna i krajne potrebe za kapitalnim investicijama, Vlada je odlučila da se Divizija distribucije KEK d.d. privatizuje. Vlada je već izabrala Savetnike transakcije koji će podržavati pripremni i proces izbora strateškog privatnog investitora, koji će privatizirati funkcije distribucije i snabdevanja električnom energijom, ove zadnje inkorporirane već u jednu novu korporaciju, odvojenu od KEK d.d.

Vlada priznaje činjenicu da treba preduzeti potrebne radnje u poboljšanju performanse KEK d.d., pre nego što će privatni investitor preuzeti obavezu preuzimanja nove korporacije distribucije i snabdevanja električne energije. U suprotnom, Vlada treba da formalno prihvata nedozvoljeni visoki nivo kontigentnih obaveza u odnosu na privatne investitore.

Vlada se obavezala u privatizaciji KEK d.d. Distribucije, po mogućnosti putem prodaje njenih akcija, na strateške privatne investitore kroz jedan međunarodni konkurentni postupak tenderisanja. Ova privatizacija s jednim strateškim investitorom uz finansijsku podršku, ne samo da bi pomogla u poboljšanju usluga za potrošače i smanjenju tereta Budžeta Kosova, nego bi omogućila supstancijalne kapitalne investicije, neophodne u distributivnoj mreži električne energije na Kosovu.

Vlada priznaje da se uspešne privatizacije na ovom nivou moraju dobro pripremiti, kako bi se maksimizirao dobit za Kosovo. Ona je svesna činjenici da brzina procesa u kritičnoj meri zavisi od njenih odlučivanja u vezi sa strateškim opcijama za sektor, njenog institucionalnog kapaciteta i pre vladajućih uslova na tržištu.

Angažovanje privatnog sektora može zahtevati da Kosovo preuzima na sebe znatne kontigentne obaveze, bilo neposredno, ili posredno preko KEK d.d., ili KOSTT d.d. Sve kontigentne obaveze će se deklarirati/predstavljati u skladu sa uputstvima Međunarodnog monetarnog fonda (MMF), ili drugim najboljim praksama. Potrebna pažnja treba da se vodi tokom pregovora takvih klauzula, dok bi odgovarajuću pažnju trebalo posvetiti fiskalnim limitima i obezbeđivanju jedne razumne raspodele rizika između države i privatnog sektora.

Mere koje će se preduzeti

Nakon privatizacije KEK d.d. Distribucije, privatni investitor trebalo bi da povećava broj tačaka snabdevanja, kao i da osnažuje podstanice 110/35kV i 35/10kV, uz međuvezne linije. Osim toga, mora se poboljšati konfiguracija mreže, snabdevanja/linije distribucije i trafo-stanice.

Mere i postupci u vezi sa distributivnom mrežom tokom perioda 2009-2015 predviđa se da budu:

- Obavljanje neophodnih rehabilitacija, jačanje i modernizacija mreže u cilju eliminisanja uskih grla, smanjivanja tehničkih gubitaka i poboljšanja sigurnosti snabdevanja električnom energijom za krajne potrošače;
- Izgradnja neophodnih podstanica na svim nivoima;
- Utvrđivanje daljih potreba za nove podstanice i prelazak na razne nivoe napona;
- Stvaranje uslova za priključenje u sistemu distribucije proizvodnih energetskih kapaciteta, baziranim na obnovljive izvore.

11.2.8 Razvoj tržišta električne energije i konkurencija

Politika koja će se primenjivati

Vlada je angažovana na sprovođenju svih obaveza Traktata Zajednice energije (TZE), u okviru kojeg je stvaranje slobodnog i konkurentnog tržišta energije jedna od glavnih obaveza. Stvaranje energetskog tržišta je obavezno i po kosovskim zakonima.

Ako uzimamo u obzir nedostatak dovoljnih kapaciteta generisanja, ograničenja na prenosnoj mreži, tehničko stanje distributivne mreže i teškoće za razmenu električne energije u dovoljnoj količini sa drugim zemljama, kao i visoke cene uvoza, čini se da je razvoj jednog konkurentnog domaćeg tržišta električne energije praktično nemoguće u jednom kratkoročnom periodu.

Glavne mere koje će se preduzeti

Da bi se ispunjavala obaveza i TZE, otvaranje tržišta električne energije za sve neformalne potrošače moglo bi se brzo učiniti, al to ne podrazumeva njegovo otvaranje u praksi, uglavnom zbog toga što distributivna mreža nije na potrebnom tehničkom nivou da bez problema pruža pristup trećoj strani (Third Party Access), kao i zbog toga što cene električne energije na stranom tržištu nisu povoljne, u odnosu na cene na Kosovu.

Vlada će učiniti sve napore i podražavati potrebne pripreme kada se radi o regulatornoj osnovi da se domaće tržište energije stvara kao deo regionalnog tržišta energije, u okviru TZE. To podrazumeva da će model i opravila kosovskog tržišta električne energije biti u skladu sa *aquis* EU-a i zahtevima TZE.

U okviru TZE, Kosovo je obavezno da ima i provizije konkurencije, u skladu sa *aquis* EU-a. Konstatovano je od Sekretarijata Zajednice energije da postojeći Zakon o konkurenciji na Kosovu nije u potpunoj saglasnosti sa *aquis* EU-a. Zbog toga će MER podsticati MTI i MPF da se ovaj zakon preispituje/amandamentira i da se u celosti

implementira kroz mehanizme identifikovane u njemu, pokrivajući na odgovarajući način i Kosovsko tržište energije u buduće.

11.2.9 Tarife električne energije i socijalna zaštita

Politika koja će se primenjivati

Vladina je politika da podržava postepeno povećanje tarifa energije, kako bi one pokrivala troškove proizvodnje, prenošenja, distribucije i uvoza. Povećanje će biti postepeno i proučavano, kako bi svako povećanje bilo podnošljivo od dohotka ogromne većine domaćinstava na Kosovu. Ta bi se to postiglo, MER će koordinirati pripremanje jedne studije o mogućnosti potrošača da snose troškove za energiju.

Mere koje će se preduzeti

Teret koji će nametnuti povećanje tarifa i primena zakona o osnaživanju i naplati nametnuti najsiromašnijim porodičnim domaćinstvima je legitimna zabrinutost Vlade. Ova zabrinutost će se tretirati putem programa podržavanja, koji će identifikovati porodična domaćinstva u potrebi. Postojeći program subvencija nije dovoljan kada je reč o finansiranju, kao i nije efektivan u identifikaciji korisnika subvencija.

MER je 2007. godine predložilo koncept jednog podržnog programa uz bolje potvrđivanje porodičnih domaćinstava sa niskim prihodima. U skorijoj budućnosti, u saradnji sa MPF i KRE, MER će savetovati i podržavati MRSS u razvoju i predstavljanju jednog sveobuhvatnog programa koji će identifikovati porodična domaćinstva u potrebi.

11.2.10 Program za menadžiranje potražnje „Demand Side Management“

Radi održavanja održivog povećanja potražnje za energijom i promovisanja efikasnosti i štednje energije, MER će koordinirati razvoj jednog nacionalnog programa o menadžiranju potražnje (Demand Side Management). Ovaj program će obuhvatiti niz relevantnih mera za obeshrabrivanje neefikasnog korišćenja energije i promovisanja efikasnosti energije i premeštaja opterećenja.

Objektivi ovog programa će, između ostalog, obuhvatiti: (i) smanjenje opterećenja, (ii) premeštanje opterećenja, i (iii) smanjenje nivoa potražnje, vrha i povećanje nivoa osnovne potražnje (obično premeštajući zahtev vrha prema periodima niže potražnje), i (iv) kontrolu povećanja opterećenja.

Cilj razvoja ovog programa je i uključivanje kompanija koja pružaju energetske usluge, snabdevačima energije ili privatnim kompanijama u pružanju usluga DSM uz povećanu vrednost za potrošače energije, tako da oni dobijaju najbolju vrednost za njihove troškove za energiju. Usluge DSM treba da uključuju sve, od pomoći u planiranju efikasnosti za nove izgradnje, pronalaženje alternativnih snabdevača, konsultacije za mere konzerviranja do potpunog menadžiranja intervencija za efikasnost energije.

11.2.11 Podrška od Budžeta Kosova za elektroenergetski sektor

Imajući u vidu predviđeno povećanje potražnje, visoke cene uvezene energije i vreme do uvođenja u operiranje TC „Kosova e Re“ (oko 2015. godine), glavna implikacija je da, u međuvremenu, KEK d.d. treba da finansira investicije i kritične troškove za:

- (i) razvoj rudnika Jugozapadni Sibovce za obezbeđenje snabdevanje lignitom nakon iscrpljena preostalih rezervi lignita u rudnike Bardh i Mirash;
- (ii) povećanje kapaciteta i povećanje poverenja postojećeg kapaciteta generisanja jedinica TC „Kosova A“²⁵ i TC „Kosova B“, po potrebi, da bi se održale u operiranju;
- (iii) neka poboljšanja sredine u sistemu oslobađanja pepela i postrojenjima TC „Kosova A“; i
- (iv) uvoz električne energije po potrebi, najmanje do kraja 2010. godine.

Međutim, loše finansijsko stanje i još uvek loša performansa KEK d.d. nema mogućnosti za finansiranje više od jednog manjeg dela ovih neophodnih troškova Stoga, Vlada treba da interveniše, po potrebi, da bi pružila jedan deo, ili sve potrebne resurse za napred navedene potrebe.

11.3 Centralno grejanje

Politika koja će se primenjivati

Zakon o centralnom grejanju uspostavlja uslove i standarde za obavljanje aktivnosti proizvodnje, distribucije i snabdevanja termičke energije za grejanje, kao i uslove za operiranje preduzeća grejanja drugih relevantnih subjekata. Isti, takođe, omogućuje pristup mreži usmerava organizovanje tržišta grejanja.

Mere koje će se preduzeti

Mere za razvoj postojećih i za nove sisteme centralnog grejanja obuhvataju:

- Stvaranje povoljnih uslova za biznis i podsticanje realizacije projekta za snabdevanje Prištine ko proizvodnjom energije iz TC „Kosova B“;
- Usmeravanje opština ka privatnom sektoru u razvoju i operiranju preduzeća centralnog grejanja, uključujući podsticanje i tehnološko promovisanje mera za zaštitu sredine;
- Promovisanje kombinovane ekonomske proizvodnje energije na čitavoj teritoriji Kosova;
- Podržavanje inicijative za izgradnju novih sistema centralnog grejanja u svim regionalnim centrima Kosova.

²⁵ Fokus će biti na blokove TC “Kosova B”, koji konzumiraju manje griva i oslobađaju manje emitovanja, u odnosu na blokove TC “Kosova A”, koji, ipak, operiraju pod dizajniranim kapacitetom. Uz potrebne investicije i održavanje, TC “Kosova B” bi trebalo da bude u stanju da operira uz veće poverenje i uz jedan veći kapacitet do 2030. godine. Blokovi A3, A4 i A5 biće podvrgnuti održavanju kako bi pružali usluge do 2015. godine, kada se očekuje da TC “Kosova A” bude zatvoreno, u skladu sa Direktivom EU-a o velikim uređajima na sagorevanje.

11.4 Prirodni gas

Politika koja će se primenjivati

Studija gasifikacije u Jugoistočnoj Evropi Svetske Banke i KfW (oktobra, 2007) je razmatrala ekonomske mogućnosti dopremanja gasa na Kosovu. Ista je zaključila da može biti ostvarljivo snabdevanje industrijskih i komercijalnih tereta i izgradnja distributivnih mreža gasa u Prištini i Mitrovici.

Politika Vlade je promovisanje i podrška uključivanja Kosova u regionalne projekte snabdevanja gasom, kao što je Prsten projekat jugoistočne Evrope, vidi Sliku 28, kao i izgradnja uz privatne investicije unutrašnje mreže za njenu upotrebu od što većeg broja potrošača, uglavnom u stambenom sektoru, uslugama i industriji.

Na toj ravni, u zavisnosti od prospekta za razvoj regionalnih gasnih projekata u Jugoistočnoj Evropi u okviru TZE-a, Vlada ostaje posvećena stvaranju zakonske i regulatorne baze za razvoj sektora gasa uz privatne investicije. Za to je pripremljen Nacrt zakona o gasu, u potpunom skladu sa odgovarajućim evropskim direktivama.

Mere koje će se preduzeti

U tom kontekstu, u kratkoročnom periodu, Vlada će:

1. Tražiti od Skupštine Kosova da usvaja do kraja 2009. godine Nacrt zakona o prirodnom gasu; i
2. Pojašnjavati vlasništvo postojećeg gradskog gasovoda i pravo na put za taj gasovod.

Slika 29: Prsten prirodnog gasa za Zapadni Balkan

Izvor: Studija Regionalne gasifikacije, Draft Konačnog izveštaja, oktobra 2007, Economic Consulting Associates

KRE, kao regulatorni organ za sektor gasa će, u odgovarajuće vreme pripremati potrebni regulatorni kadar za ovaj sektor, kadar koji će u potpunosti biti u skladu sa Direktivama EU-a i zahtevima TZE-a.

11.5 Nafta i njeni derivati

Politika koja će se primenjivati

Potrebno je dopunjavanje i jačanje implementacije regulatornog okvira za transport, tretiranje tečnih goriva i operiranje tržišta tečnih goriva na Kosovu. Početak korišćenja bio goriva je zahtev TZE. Zbog toga će Vlada usvojiti nacrt odgovarajuće odluke pripremljene od MER-a.

Uporedo sa energetske politikama koje se odnose na racionalno korišćenje energije i poboljšanja opšte efikasnosti energije na Kosovu, preduzeće se mere za stimulaciju potrošača za racionalno korišćenje tečnih goriva.

Širenje upotrebe tečnog naftnog gasa (TNG) predstavlja prioritet, jer služi diversifikaciji energetske izvora na raspolaganju potrošača. To bi stvorilo uslove za osetno smanjenje električne energije koja se koristi za grejanje, pripremanje hrane i ostale usluge.

Ova strategija ima za cilj i stvaranje obaveznih rezervi naftnih derivata, u cilju obezbeđivanja dovoljnog i održivog snabdevanja derivatima, bez ekstremnih pomeranja cena na domaćem tržištu. Za to će MER predložiti mere za pripremanje jednog dugoročnog pristupa za stvaranje zaliha goriva u skladu sa odgovarajućim direktivama EU-a. MER će, takođe, podržavati MTI u pripremanju jednog programa srednjoročnih mera za stvaranje obavezne rezerve goriva, u skladu sa odgovarajućom direktivom EU-a.

Mere koje će se preduzeti

Mere za razvoj sektora tečnih goriva će uključiti:

- Regulisanje sektora tečnog naftnog gasa (TNG), administrativnim uputstvima, obuhvata izradu i sprovođenje jedne podsticajne politike za njenu širu penetraciju;
- Sprovođenje opštih odredbi o zdravlju, sigurnosti i sredinu, koje će se primenjivati od organizacija i pojedinaca koji se bave biznisom naftnih derivata;
- Promovisanje železničkog transporta za robu i putnike na čitavoj železničkoj mreži Kosova, kao alternativa automobilističkog transporta;
- Promovisanje upotrebe bio-goriva; i
- Pripremanje plana za stvaranje sigurnosne rezerve tečnih goriva u skladu sa evropskim direktivama.

11.6 Efikasnost energije i obnovljivi izvori energije

Politika koja će se primenjivati

Prema odredbama Traktata Zajednice energije, Kosovo je preuzelo obavezu za povećanje dela energije dobijene od obnovljivih izvora u njegov portfolio generisanja. Vlada je postavila jedan cilj za Kosovo, a to je realizacija jednog procenta energije iz obnovljivih izvora od 7% do 2016. godine. Efikasnost energije je značajno dodatno sredstvo za postizanje tog cilja. Takođe, time bi se smanjivalo oslobađanje gasova „ser“ efektom, potrošači bi smanjili svoje račune za energiju i smanjivala bi se potražnja uopšte, u najmanju ruku u relativnom smislu. Jasno je da je povećanje dela energije iz obnovljivih

izvora značajno za Kosovo u pogledu diversifikacije energetske izvora i skoro potpuna zavisnost od proizvodnih kapaciteta na sagorevanje lignita.

Ispunjavanje predviđanja za proizvodnju energije iz OIE predstavlja dugoročan objektiv koji se nadovezuje i poštovanjem obaveza TZE-a. Povećanje EE i korišćenje OIE će doprineti realizaciji triju ciljeva energetske politike zemlje: podrška povećanja opšteg ekonomskog razvoja, povećanja sigurnosti snabdevanja energijom i zaštita sredine.

Preduslov razvoja efikasnosti energije je popunjavanje zakonskog i regulatornog osnova, kao i osnaživanje institucionalne izgradnje sektora EE i OIE, prema primeru najboljih praksi zemalja regiona i šire. Donošenje Zakona o efikasnosti energije, sprovođenje podsticajnih vladinih mera putem fiskalne politike, kao i podsticanje aktiviziranja javnog i privatnog sektora u sprovođenju mera efikasnosti energije su veoma značajne aktivnosti u ovom procesu. Da bi ostvarivala indikativne dugoročne ciljeve, sada već uspostavljene, za korišćenje OIE, osim paketa podsticajnih fiskalnih mera, KRE će usvojiti podsticajne tarife za korišćenje OIE za sve vrste OIE, a stвориće i jedan sistem za zelena uverenja.

Ispunjavanje zakonske i regulatorne osnove o EE i OIE, uključivaće dalje prenošenje evropskih direktiva o EE i OIE, kao i donošenje Zakona o efikasnosti energije. U sprovođenju ovog zakona predviđa se osnivanje Kosovske Agencije za energetske efikasnost, kao i formiranje Fonda o EE. Funkcija, uloga i odgovornosti Agencije će se utvrditi odredbama Zakona o efikasnosti energije. Sprovođenje konkretnih projekata nameće potrebu za osnivanjem jednog fonda, ili ohrabrivajućeg finansijskog mehanizma, koji će se, po ovom zakonu, finansirati od Vlade i raznih spoljnih donacija.

Konkretne podsticajne fiskalne mere u oblasti EE i OIE, kroz fiskalnu politiku, omogućiće sprovođenje carinskih olakšica i drugih obaveza u vezi sa efikasnom tehnologijom. U tom cilju će, MER, zajedno sa MPF, raditi u pružanju jednog podsticajnog fiskalnog programa u pravcu podrške EE i OIE, u funkciji stvaranja jednog povoljnog tržišta za promovisanje povećanja efikasnosti energije i stepena korišćenja obnovljivih izvora energije.

Pripremanje jednog programa podrške i podsticanja za privlačenje privatnih investicija u razvoju EE i OIE, prema evropskom pristupu je jedna druga značajna mera koja će se preduzeti. Ona će imati za cilj omogućavanje tehničke asistencije za pripremanje projekata izvodljivosti i sprovođenja za povećanje efikasnosti i korišćenje obnovljivih izvora (uglavnom manjih hidroelektrana), kao i za stvaranje jednog fonda za garantovanje kredita koje će privatni investitori dobiti od domaćih banaka, kako bi sproveli projekte EE i OIE. Cilj je privlačenje privatnog kapitala u održivi razvoj EE i OIE, kao glavna mera za postizanje ciljeva u skladu sa odgovarajućim evropskim direktivama o EE i OIE.

Mere koje će se preduzeti

Da bi sprovela gore naveden politike i mere, Vlada će:

1. Pripremati u 2009. godini nacionalni plan delovanja za energetske efikasnost, kao što je utvrđeno od „Task Force“ za energetske efikasnost i TZE;
2. Ugrađivati Direktivu EU o energetskim uslugama u domaći zakon i pravilnike tokom perioda 2009-2010;

3. Popunjavati postojeće zakonske i regulatorne okvire o efikasnosti energije i obnovljivim izvorima u skladu sa zahtevom TZE, uključujući i Zakon o efikasnosti energije;
4. Utvrditi i usvojiti strategiju za sektor grejanja, bazirajući se na Studiju tržišta grejanja na Kosovu (2007), uključujući opciju povezivanja sistema centralnog grejanja Prištine sa TC „Kosova B“;
5. Preispitivati postojeće politike i usvojiti stimulatívne mere, koje će podražavati razvoj sektora obnovljivih izvora;
6. Davati pod koncesijom izgradnju Hidrocentrale Zhur, nakon što bude podvrgnut prihvatljivim studijama izvodljivosti, zaštitnih socijalnih i mera sredine i prelaska u proces javnih konsultacija;
7. Identifikovati i ocenjivati, u toku 2009. i 2010. godine, druge manje hidro-potencijale koji postoje na Kosovu;
8. Davati, do kraja 2011. godine, pod koncesijom privatnim investitorima izgradnju svih manjih identifikovanih hidroelektrana i onih koje će se identifikovati tokom 2009-2010, putem jednog transparentnog i konkurentnog procesa tenderisanja;
9. Razvijati i osnaživati, do kraja 2009. godine, stimulatívne fiskalne mere za promovisanje efikasnosti energije i tehnologija obnovljive energije;
10. Razvijati, do kraja 2010. godine, jedan sveobuhvatan program za promovisanje privatnih investicija u projekte efikasnosti energije i obnovljive energije; i
11. Ratifikovati Okvirnu konvenciju OUN-a o Klimatskoj promeni i Protokol Kyoto-a, ili njihove naslednike, što je pre moguće.

11.7 Obezbeđivanje standarda za zaštitu životne sredine i socijalna pitanja

Kosovo je angažovano da i dalje razvija jedan potpuni zakonski i regulatorni kadar za sredinu i njeno očuvanje, u potpunom skladu sa *aquis* o sredini, i evropskim normama i standardima. Sprovođenje u praksi ovog zakonskog i regulatornog kadra predstavlja najveći izazov za buduće. To iz razloga što, sa jedne strane, sistemi monitorisanja nivoa zagađivača sredine takoreći i ne postoje, i sa druge strane, sposobnosti organa zaduženih za sprovođenje zakona su još uvek ograničene.

U okviru TZE Kosovo priznaje i poštovaće obavezu za sprovođenje *aquis* o sredini, koje se nadovezuje za sektor energije. U tom svrhu je pripremljen i primenjuje se jedan poseban plan mera i aktivnosti. Na poteškoće se nailazi kod obezbeđivanja finansiranja za izgradnju sistema monitorisanja sredine.

Mere za zaštitu životne sredine

Kosovo je preuzelo obavezu usvajanja i sprovođenja standarda životne sredine EU-a kod svih investicija u sektoru energije. Vlada će:

1. Kompletirati zakonodavstvo životne sredine i avanzirati institucionalne sposobnosti izdavanja ovlašćenja i dozvola, monitorisanja i sprovođenja;

2. Usvojiti okvir Strateške procene životne sredine i socijalne zaštite (VSMS), uključujući javne konsultacije, koji će pomoći u utvrđivanju strateških opcija i informisati o razvojnim planovima o budućim kopova i energije;
3. Jačati zakonodavstvo i institucionalne strukture za regulisanje uticaja na sredinu za buduće projekte kopova i energije; i
4. Jačati menadžiranje vodenih izvora u skladu sa Kosovskim Zakonom o vodama i Okvirnim direktivama EU-a o vodama, kako bi se obezbedila poverljivo snabdevanje vodom za stambeni, industrijski, energetski i sektor poljoprivrede.

Smanjenje zagađenja vazduha i voda (Kosova A)

Zbog zastarele opreme i sa slabim funkcionisanjem, „Kosova A“ oslobađa velike količine čvrstih materija/čestica u vazduh i zagađuje površinske vode. Vlada će podržavati KEK d.d. da bi:

1. Obnovio i funkcionalizirao, do 2010. godine, sistem tretiranja i deponovanja pepela i sistem tretiranja otpadnih (crnih) voda za čitavu termoelektranu, uključujući pretvaranje transportovanja i deponovanja pepela sa suvog, na hidraulični; i
2. Instalirao sistem monitorisanja sredine.

Socijalne zaštitne mere

Vlada se obavezala da socijalna pitanja koja nastaju od razvoja rudnika adresira u skladu sa najboljim međunarodnim praksama. Socijalne politike o konsultacijama, učešću i razmeštaju zajednice, usaglašavaju se sa pravilnicima EU-a. Vlada će osigurati da se uticaji na pogođene ljude od razvoja sektora adresiraju kako treba. Vlada će:

1. Razvijati i usvojiti jedan okvir socijalnih politika za upravljanje svih aspekata razmeštaja;
2. Početi u 2009. godini sa nastojanjima za bonifikaciju zemljišta, ponovo oformljujući i re kultivirajući delove pokrivene jalovinom iz postojećih rudnika lignita;
3. Razvijati odgovarajuće politike kako bi obezbedila transparentnu i pravilnu podelu bonifikovanog zemljišta, uključujući politike za razmeštanje porodičnih domaćinstava i pogođenih zajednica.

11.8 Uspostavljanje modernog sistema energetskih statistika

Sistem prikupljanja i obrade podataka, čija je realizacija u toku i u MER, mora biti u potpunom skladu sa sistemom EUROSTAT, kada se radi o potpuno utvrđenim metodama za prikupljanje i obradu podataka, takođe i u pravcu snabdevanja energetskim izvorima.

Jedan takav sistem energetskih statistika ima za cilj da obezbeđuje potpuni pregled za Vladu, investitore i druge zainteresovane stranke o realnom energetskom stanju zemlje, kako u pravcu potrošnje/tržišta energetskih izvora, takođe i u pravcu odgovarajućih energetskih potencijala, kako bi se omogućilo njihovo racionalno korišćenje.

U kratkoročnom periodu na Kosovu će se uspostaviti jedan odgovarajući sistem prikupljanja, obrade i verifikacije potpunih i poverljivih podataka o proizvodnji i potrošnji energije prema sektorima. Na dalje će se prelaziti i na jedan sistem regionalnih podataka, koji će omogućiti procenjivanje energetske situacija na regionalnom nivou, sve to da bi se što bolje podržavao razvoj na regionalnom nivou.

12. Evropske integracije i međunarodna saradnja

Evropske integracije, kao prvorazredni prioritet Vlade Kosova, i za energetske sektor će se nastaviti da se realizuju putem:

- Procesu Pratećeg mehanizma stabilizacije i pridruživanja u EU (STM),
- Učešća u Traktu za zajednicu energije (TZE), i
- Razvoja bilateralne saradnje.

MER će nastaviti da koordinira rad za uspešan tok aktivnosti sektora energije u okviru implementacije Pratećeg mehanizma o stabilizaciji i pridruživanju sa EU-om. Godišnji izveštaji SE o Kosovu posvećuju posebnu pažnju i sektoru energije. Oni definišu napredak i izazove o budućnosti. Ovi izazovi će stalno biti pod pažnjom rada institucija energetskog sektora. MER će nastaviti da preduzima potrebne mere, da se o svako izazovu priprema konkretan plan mera i da se preduzimaju potrebne aktivnosti za prevazilaženje istog.

Ispunjavanje obaveza TZE će nastaviti da predstavlja jednog od prioriteta Vlade. MER će jačati napore za ispunjavanje obaveza kroz blagovremeno sprovođenje svih planova i roadmap-a do sada pripremljenih za ispunjavanje jednog broja direktiva EU-a, u okviru TZE-a.

Za koordinaciju i uspešan tok rada u aktivnostima za evropske integracije, u okviru STM i regionalnih, u okviru TZE, MER će nastaviti da radi sa svim relevantnim akterima energetskog sektora, u okviru Radne pod grupe za energiju, uključujući koordinaciju rada sa Agencijom za koordinaciju razvoja i evropskih integracija.

Vlad smatra da je bilateralna međudržavna saradnja veoma značajna za Kosovo. Za sektor energije ova saradnja poprima poseban značaj, jer cilja ne samo integraciju energetskih tržišta, nego i povećanje uzajamne saradnje i povećanje energetskih razmena, kolja su veoma značajna za povećanje sigurnosti snabdevanja energijom, u uslovima kada energetske infrastrukture u zemljama regiona nisu razvijene u potrebnoj meri da bi omogućile dovoljne energetske razmene, bez problema.

Bilateralna saradnja će ciljati i razmenu iskustava i unifikaciju pristupa i praksi o relevantnim pitanjima. U kratkoročnom periodu MER ima za cilj da postigne sporazum saradnje za energetske sektor sa Makedonijom, Crnom Gorom i Bugarskom.

13. Izgradnja domaćih institucionalnih kapaciteta

Razvoj izgradnje regulatornih, menadžerskih i kapaciteta izgradnje politike predstavlja jedan drugi značajan izazov za Kosovo, koji se nadovezuje i direktno utiče i na sprovođenju ove preispitivane energetske strategije. Vlada svake godine će izdvojiti iz

njenog budžeta fondove za izgradnju ljudskih kapaciteta, kao i da podstiče i podržava i regulatorne ustanove energije i rudnika da čine to isto. Međutim, samo podrška iz budžeta neće biti dovoljna, stoga traži se i očekuje da se i u okviru saradnje sa međunarodnim donatorima obezbeđuje podrška za izgradnju ljudskih kapaciteta u oblasti izgradnji politika, ekonomskog regulisanja energetske sektora i menadžiranju energetskih preduzeća. Ova asistencija nije ni do sada nedostajala, ali ista se mora povećati, jer su i izazovi sa kojima se aktuelno suočava energetske sektor veoma veliki.

Razvoj istraživačkih kapaciteta i onih za primenu novih tehnologija je jedna druga oblast gde se zahteva pažnja i podrška. Vlada je angažovana u tom pravcu i podržavaće naučno-istraživačke i univerzitetske institucije u boljem fokusiranju njihovog rada u razvoju istraživačkih kapaciteta, poznavanju novih tehnologija i njihovoj primeni na Kosovu.

14. Mere za sprovođenje Energetske strategije

Za sprovođenje ove strategije ubrzo će se pripremiti Program sprovođenja energetske strategije (PSES) za period 2009-2011. Ovaj program će sadržati:

- mere i projekte (preispitivane po potrebi) koji nisu uspeli da se finansiraju i sprovede tokom perioda 2006-2008 i koji su smatrani prioritetnim i potrebnim iz ove preispitivane energetske strategije;
- nove mere i projekte koji su identifikovani i uključeni u ovoj preispitivanoj energetske strategiji u kratkoročnom periodu do srednjeročnog.;
- konkretne predloge načina finansiranja o svakoj meri, programu, ili projektu uključenom u njih (uključujući finansiranje u okviru KASH, ili od konkretnih donatora), i
- jednu meru za institucionalizaciju domaće među-institucionalne saradnje za sprovođenje PSES 2009-2011.

PSES 2009-2011 će na poseban način tretirati i projekte podnete na Donatorskoj konferenciji za Kosovo, održanoj u Briselu, 11. jula 2008. godine. PSES će se prethodno konsultirati sa MER i glavnim donatorima, kako bi se postiglo njegovo što bolje finansiranje za tri godine 2009-2011.

Koordinacija pripremanja PSES 2009-2011 će se obaviti od MER. PSES 2009-2011 će se predstavljati u Vladi Kosova.